

XXI. évfolyam
55. évfolyam
Éves 490 Ft

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ NEVELÉS ÉS
SZERKÖZVETÉS

■ ÉLET A SZÜKSÉG UTÁN

■ GYERMEKJEL
NYELVÉRT

■ SZERKÖZVETÉS
A CSALÁDOK ÉRTÉK
TÖRTÉNETÉÉRT

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

- Főszerkesztő
Herczog Mária
- Olvasószerkesztő
Kiss Anna
- Munkatársak
Gáborjáni Szabó Orsolya, Szalai Dóra
- Felelős szerkesztő
Győrfi Éva
- Fotó
Gyenes-Kovács Zoltán
- Lapterv- és nyomdai előkészítés
Zaft Stúdió
- Nyomás
InnovaPrint
- SZERKESZTŐSÉG
1027 Budapest, Varsányi Irén u. 17. 1. em.
tel: 225-3525. fax: 225-3527
e-mail: csagyi@mail.datanet.hu
weboldal: www.szochalo.hu
- ALAPÍTÓK
Országos Orvostudományi Információs
Intézet és Könyvtár gyermek- és
ifjúságvédelmi felügyeleti és továbbképzési
önálló osztálya és a Fővárosi Önkormányzat
Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztálya
- KIADÁS ÉS TERJESZTÉS
Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten
Közhasznú Egyesület
ISSN 1216-8416

■ LAPSZERKESZTŐK

Drosztmérné Kánnai Magdolna
Gáspár Károly
Molnár László

■ SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Aczél Anna
pszichológus
Bognár Mária
pedagógus
Gáspár Sarolta
pszichológus
Gayer Gyuláné
szociológus
Gedeon Andor
gyógypedagógus
Dr. Geréb Ágnes
szülész-nőgyógyász
Ihász Márta
szociálpolitikus
Dr. Kovács Ágnes
gyermekorvos
Dr. Mátay Katalin
gyermekorvos
Neményi Eszter
szociálpolitikus
Piegelné dr. Csényi Magdolna
jogász

Pik Katalin

szociológus
Salné Lengyel Mária
gyógypedagógus
Dr. Sáska Géza
pedagógus
Szirmai Gábor
gyógypedagógus

■ SZÁMUNK SZERZŐI

Both Emőke
jogász
Gyurkó Szilvia
jogász
Habony Ferencné
nevelőszülő
Kiss Anna
jogász
Korbuly Ágnes
pszichológus
Kraivalik Zsuzsanna
közgazdász
Nemes Antónia
grafológus
Nieto Mercedes
újságíró
Szabó András
pedagógus

MEGRENDELÉS

A magyar család-, gyermek-, és ifjúságvédelem jelenleg egyetlen szakmai folyóirata kéthavonta jelenik meg. Szerkesztőként fontosnak tartjuk, hogy az érezhető szakmai és egzisztenciális bizonytalanságban megkíséreljük egy-egy jelenség objektív és többoldalú megközelítését, a vélemények ütköztetését, a korrekt tájékoztatást. Nem kötelezzük el magunkat egyetlen gyermekvédelmi irányzat mellett sem. Az optimális megoldásokat, a legeredményesebb formákat, a segítség legcélszerűbb módozatait keressük. Szeretnénk részt vállalni a bizonytalanságok megszüntetésében, a család- és gyermekvédelem döntéshozóinak befolyásolásában. Lapunk nyitott: minden hasznos, gon-

dolatébresztő javaslatot, kezdeményezést szívesen veszünk és érdeklődéssel várunk. Ön is érdekelt - legyen olvasónk, szerzőnk, támogatónk!

- A megrendelőlapot kérjük a következő címre elküldeni:
Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület,
1537 Budapest, Pf.: 417

A megrendelés alapján átutalási postautalványt küldünk az előfizetés megkönnyítése céljából. Kérjük feltüntetni a pontos címet, ahová a kézbesítést kéri, amennyiben az nem azonos a számlán feltüntetett címmel!

A lap ára 450.-Ft, az éves előfizetési díj 2400.-Ft, diákkedvezményel 1600.-Ft.

MEGRENDELŐ

Alulírott, előfizetek a Család Gyermek Ifjúság 2003. évi számaira. Kérem, küldjenek számlát vagy befizetési csekket!

MEGRENDELŐ SZEMÉLY NEVE:

INTÉZMÉNY:

(a számlán szereplő név és cím)

POSTÁZÁSI CÍM:

Befizetés jellege: átutalási számla alapján csekken

Dátum, aláírás, bélyegző:

A megjelent cikkek nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét tükrözik. Az újságban megjelenő képek illusztrációk.

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Mit kezdünk a titkokkal? 4

■ FÓKUSZBAN

- Both Emőke: Bűnözés és gyermekvédelem 5

■ MÉRLEG

- Gyurkó Szilvia: Gyerekjogok Afrikában – Az ENSZ Gyerekjogi Egyezmény érvényesülése 13

■ NÉZŐPONT

- Korbuly Ágnes: Alkalmasság, felelősség 18

■ ESETTANULMÁNY

- Habony Ferencné: Élet a születés után 21

■ BESZÉLGETÉS

- Nieto Mercedes: Mindannyian kudarcot vallottak 26

■ AJÁNLÓ

- KÖNYV: ▪ Kravalik Zsuzsanna: Apró dolgok istene 30
- Gyurkó Szilvia: A jó anya 32

■ BEMUTATJUK

- Szabó András: Kapocs-szisztéma – módszertani összefoglaló 33
- Kiss Anna: Az állam feladata az iskolai nevelés? 40

■ BESZÁMOLÓ

- Nemes Antónia: Gondolatok a családon belüli erőszakról 44

■ IRODALMI JOGESETEK

- Kiss Anna: Az azonos neműek szerelméről 46

■ BÚCSÚZTATÓ

- Szendrey Sándorné: Elhunyt egy példakép 51

Mit kezdünk a titkokkal?

Nagy vihart kavart a közoktatási törvény módosításának az a passzusa, miszerint a pedagógusnak nincsen joga a szülővel közölni a gyermek által neki elmondottakat, vagy a tudomására jutottakat.

■ Legalábbis ez az információ „jött át” a médián. A meglehetősen kusza és sokszor érzelmileg túlfűtött – politikai felhangoktól sem mentes – megszólalások alig ejtettek szót a lényegről, nevezetesen, hogy mit tegyen, tehet a pedagógus vagy más segítő szakember a tudomására jutott információkkal, és hogyan tud segíteni az őt bizalmával megüsztelő gyerekeknek.

Ha az elmúlt évek ismertté vált gyerekbántalmazási és öngyilkossági eseteit vizsgáljuk, akkor azt kell megállapítanunk, hogy az érintett gyerekek nem tudtak, vagy nem akartak a pedagógushoz, védőnőhöz, orvoshoz vagy más segítőhöz fordulni, és ez meglátásunk szerint jóval súlyosabb probléma, mint a titoktartás lehetősége, vagy kötelezettsége. A legnagyobb gondot az jelenti, ha egy gyerek, vagy fiatal úgy érzi senkiben nem bízhat, senki nem kíváncsi rá, nincs olyan felnőt, akivel megoszthatná a gondolatait, elmondhatná gondjait. Mintha azok a felnőttek, akiknek az a hivatása, hogy segítsék a gyerekeket és családjaikat, nem volnának felkészülve semmilyen értelemben sem arra, hogy fogadják ezeket a hol nyílt, hol rejtett jelzéseket.

Amikor egy gyerek a pedagógushoz fordul krízishelyzetében, akkor többféle megközelítés is kínálkozik. Mindenekelőtt adódik az a szakmai, etikai kérdés, hogy a segítő foglalkozásúaknak milyen módon kell kezelniük a rájuk bízott információt, hiszen azzal nem élhetnek vissza, és azt a kliens – esetünkben gyerek – javára kell lehetőség szerint felhasználni.

Amikor papról, orvostól vagy pszichológusról van szó, fel sem merül senkiben az a kérdés, hogy vajon megoszthatja-e a rábízott, vagy általa feltárt ismereteket a gyerek szülőjével, vagy mással, hiszen ezek hagyományosan és megszokott módon olyan foglalkozások, ahol a titoktartás kötelező érvényű. Érdekes módon azt nem vetette fel senki a tiltakozók – pedagógusok, szülők, politikusok – közül, hogy mi legyen esetükben ezekkel a tilalmakkal. Szűnjön meg az is? Ugye, furcsa lenne? A pedagógusok talán kevesebb esetben kerülnek ilyen helyzetbe, de a gyermekvédelemben naponta adódik a kérdés: mi szolgálja a gyerek érdekét? Mit lehet, szabad és kell tenni?

Ellentmondásos az a kérdés, hogy mit tegyen, tehet a szociális munkás ezekben az esetekben, hiszen egyrészt számára is kötelező a titoktartás, másrészt ebben a szakmában még kevésbé alakultak ki a szabályok, és így a titoktartás körül nagyon ellentmondásos és furcsa szokásokat is megfigyelhetünk. Klasszikus esetben a gyermekjóléti szolgálat, a védőnő, a gyermekorvos küzd azzal a gonddal, hogy a tudomására jutott információt hogyan és kivel oszthatja meg, ha egyfelől jelentési kötelezettsége van, amennyiben például bántalmazást, elhanyagolást észlel, másrészt a kliensek érdekében köti őt a titoktartási kötelezettség. Ennek a problémának többféle feloldása is van. Ha tudomására jut a gyerek veszélyeztetettsége, akkor elsődleges feladata a szakmai kompetenciájába tartozó lépések megtétele, és amennyiben az eset súlyossága ezt megköveteli, akkor a gyermekjóléti szolgálat haladéktalan tájékoztatása. Ez utóbbi semmiképpen sem jelenti a titoktartási kötelezettség megszegését, mivel olyan szolgálatnak, szakembernek ad tájékoztatást, akinek éppen az a feladata, hogy segítse a bajban lévő gyereket.

Más kérdés, hogy mi a teendője, ha az információ a gyerektől származik, és annak kifejezett kérése, hogy ne szöjjön senkinek. Ezekben az esetekben nincsen egyértelmű és egységes állásfoglalás, hiszen az adott helyzet, a gyerek problémájának súlyossága

és a lehetséges teendők dönthetik el, hogy mi a helyes döntés. Ezzel a dilemmával persze, nem csak a szociális munkás küzd, hanem valamennyi segítő szakember.

A legoptimálisabb esetben a gyerek számára a szakember, intézmény megfelelő védelmet tud nyújtani és meggyőzi őt arról, hogy fontos a titok feloldása, és a megfelelő lépések megtétele. Ugyanakkor nem ritkán a szakember tehetetlennek érzi magát, mert bármi is legyen a döntés, nem tud érdemi segítséget nyújtani a hozzá forduló gyerekeknek. Ha a gyerek vagy fiatal fél, vagy a segítő nem tudja őt megvédeni a további ártalmaktól, bántalmazástól, akkor további kérdések merülnek fel. Sajnos, nem ritkán maga a segítő is úgy érzi veszélybe kerülhet, mert éppen nem az a kérdés, hogy megossza-e a szülővel az információkat, hanem az, hogy hogyan védheti meg a gyereket és magát a szülő indulataitól. Érdemes azon is elgondolkodni, hogy miféle helyzetekben kerülhet sor a titoktartás szükségességére. A sajtóban kizárólag a drogfogyasztással összefüggésben került elő ez a kérdés, pedig számtalan olyan helyzet adódik, amikor a gyerek számára a pedagógus – vagy más támogató – kiutat, de legalábbis védelmet jelent. A rossz tanulmányi eredmény, a kapcsolati konfliktusok, akár hozzátartozókkal, más tanárral, gondozóval, vagy éppen kortársakkal, iskolatárssal, barátokkal, szerelemmel, egészségügyi gond, félelem a betegségtől, a nem kívánt terhességtől, a szülő betegsége vagy krízise, alkoholizálása, brutalitása, válás, gyermek elhelyezési, láthatási vita, testvérek közötti konfliktus, bántalmazás és még ezer féle eset fordulhat elő, amikor a pedagógus, vagy a segítő szakember figyelmére, segítségére lehet szükség. Ilyen esetekben persze a szakembereknek tudniuk kell, hogy mit képesek vállalni a probléma meghallgatásán túl, kihez és milyen módon irányíthatják a gyereket, és persze nem utolsósorban hogyan lehetne a szülőt bevonni – a gyerek beleegyezésével – a felmerült krízishelyzet kezelésébe, megoldásába. Az a gyakori attitűd, hogy ez nem tartozik az iskolára, elfogadhatatlan, mint ahogyan az is, hogy a pedagógus nem tudja, vagy nem akarja azokat az intézményeket, szakembereket megkeresni, akik az adott probléma megoldásában leginkább illetékesek. Nem vitatom, hogy sok helyen hiányoznak azok a feltételek és keretek, amelyek szükségesek lennének az ideális megoldáshoz, de a gyerek figyelmes és támogató meghallgatása és a lehetőségek szerinti segítségadás mindenkinek lehetősége és kötelessége is.

Alapesetként el kellene fogadnunk, hogy a pedagógus és a gyermekkel találkozó, dolgozó más szakember feladata, hogy olyan bizalmi kapcsolatot építsen ki, amelyben biztosan számíthatnak figyelmére és tanácsaira a rájuk bízottak. Amint Fenyő D. György írja:

„A döntéshez két támpont kínálkozik a tanár számára. Az egyik a tapintat, a jó ízlés és a tisztelet. Talán nincs is ezeknél fontosabb. Hiszen mi más igazíthatja el az embert, mint saját arányérzéke, tapintata, erkölcsi érzéke? Ezeket mozgósítja, amikor megadja a másiknak a tiszteletet, azaz kellő tisztelettel és felelősséggel viszonyul a másik ember életéhez, fontos problémáihoz.

A másik támpont a pedagógiai hasznosság. Milyen segítséget várhat egy osztályfőnök akkor, ha információit megosztja kollégáival, ha megbeszéli tanártársaival azt, amit egy-egy gyerekről, illetve gyerektől megtudott. Vajon hatékonyabb az érintett diákkal történő foglalkozás, ha konzultál valakivel róla, és a konzultáció során titkokat, intim dolgokat árul el?”

Van még egy további szempont is: a gyerekek, azt tanulják meg, amit tőlünk látnak. Ha tiszteletben tartjuk a titkaikat, ha figyelünk rájuk és segítünk nekik, amikor bajban vannak, akkor jó eséllyel maguk is érzékeny és tisztességes felnőttek lesznek. Márpedig alapvetően ezért történik az egész. Vagy mégsem?

A gyermekvédelmi rendszer és a bűnözés összefüggései

Szerzőnk 2002 áprilisában készített interjút egy fiúval az Aszódi javítóintézetben. Jancsi - és sok sors-társa - története nyomán kezdett kutatómunkába. Az itt következő tanulmány nem kevesebbre vállalkozik, minthogy elénk tárja a hazai gyermekvédelmi rendszer, valamint a gyermek- és fiatalkori bűnözés néhány jellegzetes összefüggését.

■ „ANYA SÍRT EGY SORT, AZTÁN VITTEK...”

Jancsi 1984-ben született egy kisvárosban, az ország délkeleti részén. Kertes házban lakott együtt a család Jancsi három éves koráig, amikor rendőrök vitték el apját otthonról, feltehetőleg betörés miatt. A történetek után szülei elváltak, majd anyja egyedül nevelte Jancsit és nála nyolc évvel idősebb bátyját, Jancsi 11 éves koráig, amikor újra férjhez ment. A férfi a gyerekeket saját fiaiként szerette. Jó kapcsolatban voltak ugyan, de Jancsi kevésbé mesélte el neki a dolgait, mint anyjának. Az édesapját 9 éves korában látta legközelebb. Ezt követően három-évente találkozottak.

11 éves kora körül haverjaival követte el az első lopást heccből, majd ez egyre gyakoribbá vált, és kiegészült betöréssel, rablással is. Ekkortájt kezdett eljárni bulizni, amihez pénzre volt szüksége. Mivel nem akarta, hogy teljesen szülei tartsák el, gondolta, majd gondoskodik saját magáról. Balhéiról anyja semmit sem tudott, ha néha feltűnt neki, hogy fiának feltűnően sok pénze van, megkérdezte tőle, honnan van, amire Jancsi hazudott valamit. A rendőrségi ügyek hatására a rendőrök értesítették a gyámhatóságot. Jancsit 1996-ban kiemelték családjából, és egy közeli falu lakásotthonába vitték.

Szeretett ott lakni, mert úgy érezte, törődnek vele, megvolt a kellő követelmény és szigorúság. Az iskolában azonban sok probléma volt vele, gyakran lógott. Ebben az évben nem tudta befejezni a hatodik osztályt, mivel túl sok igazolatlan órája volt. A lakásotthonban 4 évet töltött el, ezalatt keményen drogozott, és több ízben megszökött, mivel nem meheitek diszkóba azok, akik a 8. osztályt még nem fejezték be. A lopások továbbra sem szüntek meg, de számuk valamivel csökkent. Egy alkalommal, lopása után a rendőrség Jancsi nevelőjét hívta fel, hogy vizsgálja át a fiút, nincs-e nála lopott holmi. A nevelőtanár sok pénzt és ékszert talált nála, ezért feljelentette őt. (Jancsi próbált neki pénzt ajánlani a hallgatásáért.) Ezt Jancsi nagyon zokon vette, nem értette meg, miért tette ezt a nevelőtanár, hiszen mindenki jobban járt volna, ha hallgat. A bíróság felfüggesztett szabadságvesztésre ítélte. Végül Jancsi folyamatos iskolai magatartásbeli problémái következtében (tanárnőjét megütötte, sokat hiányzott igazolatlanul) kirúgták az iskolából, ami azt vonta maga után, hogy a lakásotthonból is mennie kellett.

Ezt követően 2000-ben, egy nagyvárosi gyermekotthonba került, ahol 1 évet töltött el. Itt jóval több gyermek volt együtt, mint a lakásotthonban. Ahogy fogalmazott: „nem is foglalkoztak a gyerekekkel, a nevelők is elvoltak maguknak, a gyere-

rekek is elvoltak maguknak." Ez alatt az egy év alatt a drogot ugyan félretette, de rászokott az alkoholra. Nevelőotthonos haverjaival (nagy részükkel egy csoportban volt Aszódon) minden napjuk azzal telt, hogy összeszedjék a pénzt az aznapi bulihoz és a részegséghez elegendő alkoholra. Jancsi bűncselekményeket is követett el, de továbbra sem olyan gyakorisággal, mint korábban otthon. A nevelőotthonban elkövetett könnyű testi sértésért és egy motorlopásért került Aszódra.

A javítóintézetben eltöltött 18 hónap alatt befejezte a 8. osztályt, és beletanult az asztalos szakmába (a szobában mutatott több dolgot is, amelyeket maga készített). Arra a kérdésemre, hogy milyen a javítóintézetben, a következő választ adta:

„Itt nagyon jó, ha kinn maradtam volna, nem hiszem, hogy bármit elérhettem volna az életben. Nem azt mondom, hogy így száz százalékosan, de így azért van valami elindulási lehetőségem, szerintem... Azért egy szakma... odakint a nyolc általánosom sem lenne meg.”

Ezen mondatai, illetve az, amikor a jövőbeli terveiről mesélt, nagyon meggyőzőek voltak, de kiderült, hogy két kimenője alkalmával is követett el bűncselekményeket, amelyeknek az eljárása még folyamatban van...

■ GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBÓL KIKERÜLŐ GYEREKEK

Aszódon készített mélyinterjúim után kezdtem el azon gondolkodni, miért olyan magas azoknak a gyermekeknek a száma, akik gyermekvédelmi gondoskodásból kerültek javítóintézetbe.

Tény, hogy a gyermekotthonokban a nevelők kevésbé tudnak odafigyelni a gyermekekre – erről Jancsi is beszélt a városi gyermekotthonnal kapcsolatban. Több gyermek jut egy nevelőre, mint amennyire a szülőknek kell vigyázniuk a családban. Mégis, statisztikai adatok bizonyítják (ERÜBS, azaz Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika), hogy a legtöbb fiatalok, illetve gyermekkorú bűnelkövető ép családból kerül ki. Ezekből az adatokból nem vonhatunk le reális következtetéseket, ha azokat kizárólag önmagukban vizsgáljuk. Ez azzal magyarázható, hogy jóval több gyermek nő fel családban, mint állami gondoskodás alatt, tehát a 10 000 főre jutó

Év	Összes gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók száma	0-17 évesek száma összesen	Gyermekvédelmi gond. alatt állók és a 0-17 évesek %-os aránya	Fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövetők együttvéve	Összes fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövető, akik gyermekvédelmi gond. alatt álltak
1992	23 907	2 559 825	0,93	15706+4488=20194	909+325=1234
1993	22 944	2 497 341	0,92	15001+4168=19129	999+275=1274
1994	22 377	2 422 411	0,92	14479+4168=18647	1038+280=1318
1995	21 952	2 357 707	0,93	14321+4169=18490	1000+280=1280
1996	21 711	2 296 863	0,95	13544+3689=17233	1130+218=1348
1997	20 955	2 238 359	0,94	13955+4287=18242	1068+278=1346
1998	19 524	2 182 633	0,89	12866+3866=16732	937+225=1162
1999	18 632	2 134 745	0,87	11540+4136=15676	883+207=1090
2000	18 103	2 090 110	0,87	11081+3965=15046	781+216=997
2001	17 994	2 051 366	0,88	11631+3730=15361	865+199=1064

1. táblázat: A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek, a gyermekkorú és a fiatalkorú bűnelkövetők száma.

bűnelkövetők számát érdemes inkább összehasonlítani, amelyeket az alábbi adatokból számoltam ki.

Az elmúlt 10 évben tízezer 0-17 éves gyermekre 86,61 és 94,52 közötti gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló jutott. A táblázat utolsó két oszlopában pedig arra vonatkozóan láthatunk adatokat, hogy melyik évben hány kiskorú bűnelkövető volt, illetve mennyi azoknak a száma, akiknek valamely gyermekvédelmi intézmény volt a lakhelye a bűncselekmény elkövetésekor.

Utóbbi adatokat az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika éves kiadványainak 3,9-es és 3,9,1-es táblázataiból gyűjtöttem össze. (Az ott megjelölt tartózkodási helyek közül gyermekvédelmi gondoskodásnak tekintettem a „nevelőszülő”, „gyermek- és ifjúságvédő intézet”, „nevelőotthon” illetve a „nevelőintézet” kategóriákat. Ezen adatok azonban sajnos megkérdőjelezhetők, hiszen a mellékletben található Tájékoztató a gyermek- és fiatalkorúak bűnözéséről című statisztikai adatokat tartalmazó kiadvány az ERÜBS adatoknál nagyobb számokat jelöl meg a „nevelőotthonban, intézetben él” kategória alatt, amelybe a lábjegyzet szerint a „gyermek- és ifjúságvédő

1. diagram: Milyen eséllyel válik bűnelkövetővé egy állami gondoskodás alatt, illetve egy családban nevelkedő gyermek

intézet”, „nevelőintézet”, „egyéb hely” tartozik. Azt pontosan nem lehet tudni, hogy mit takar az „egyéb hely” kategória.) Amennyiben az itt felsorolt értékek a valóságok, akkor a következőkben kifejtett probléma még nagyobb. Eszerint például az 1997-es évben a 10 ezer gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló kiskorúból 906,7 vált bűnelkövetővé, ellentétben az ERÜBS-adatok alapján számolt „mindössze” 642,3-del. Összehasonlításképpen: 1997-ben 10 ezer nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt lévő kiskorú közül 76,2 fő követett el bűncselekményt.

Ezen adatokat alapul véve végiggondoltam, milyen eséllyel válik bűnelkövetővé egy olyan fiatal, aki állami nevelés alatt állt és olyan kortársai, akik nem.

A diagramról leolvasható, hogy míg 10 ezer nem gyermekvédelmi gondoskodás alatt nevelkedett gyermekből átlagosan 70 fő vált bűnelkövetővé a feltüntetett tíz évben, addig a 10 ezer gyermekotthonban lakóra jutó bűnelkövetők száma az 1992-es 516,2-ről 2001-ig 591,3-re emelkedett, és 1997-ben – vagyis az új gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI.) életbe lépésének évében – érte el a legmagasabb számot 642,329 fővel. Ezt követően a számok, ugyan kis mértékben, de szerencsére csökkenni kezdtek.

Ezen eredmények azt jelentik, hogy egy gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló fiatal 8,4-szer nagyobb eséllyel válik bűnelkövetővé, mint az azon kívül felnevelt kortársai.

Erre nem megfelelő magyarázat az, hogy a gyermekek kevesebb szeretetet, odafigyelést kapnak a gyermekvédelmi otthonokban, sem pedig az, hogy azon fiataloknak nagy része, akiket valamilyen bűncselekmény miatt elítéltek, gyakran már a nevelőotthonban is valamilyen, még gyermekkorukban elkövetett szabálysértés, bűncselekmény miatt kerülnek be. Mindkét ok Jancsi esetében is megfigyelhető volt, azonban annak ellenére, hogy kiszakították őt családjából, továbbra is követett el bűncselekményeket. Tehát a kiemelés nem érte el a célját, mivel a bűnözői karrier megállítása nem valósult meg.

Ezek az okok sarkalltak arra, hogy kérdőíves kutatást készítsen az Aszódi Javítóintézetben. A kérdőíveket 22 olyan fiatalkorúval töltettem ki, akik mindannyian gyermekvédelmi gondoskodás alól kerültek javítóintézetbe.

■ A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBA VÉTEL OKAI

• A gyermek családból való kiemelése

Interjúalanyom családból való kiemelésére csak röviden utalt, nem részletezte pontosan, hogy a gyámhatóság korábban milyen intézkedéseket tett, egyáltalán tett-e valamit. Én ebből arra gondoltam, hogy valószínűleg Jancsi nem vette annyira komolyan a gyámhatóságot. „Hát...én nem gondoltam, hogy ez lesz belőle – mondja. Azt hiszem, fogalma sem volt róla sem neki, sem édesanyjának, hogy cselekményei miatt kiszakíthatják a családból.”

Ezeket a gondolatokat azért tartom nagyon érdekesnek, mert érződik belőlük a tájékoztatás hiánya. Jancsit 1996-ban emelték ki a családjából, tehát egy évvel korábban, mint ahogy megszületett az új gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI.), amely átalakította a gyermekvédelem szabályait, és korszerű, az európai normáknak is megfelelő rendszert épített ki. Ennek egyik megnyilvánulása a törvény általános rendelkezései között megfogalmazott alapelv (I. fejezetében):

2. § (1) A gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek mindenekfelett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el.

Ez összhangban van a Gyermek jogairól szóló, 1989. november 20-án, New Yorkban kelt Egyezményvel, amelyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki. Az Egyezmény több fejezetében (3. 9. 18. stb.) is utal a már említett gyermekek mindenekfelett álló érdekének a figyelembevételére.

A gyermeket védő feladatokat a Gyvt. taxatív sorolja fel. Ezek ellátását a gyermekjóléti szolgálatok végzik.

39. § (1) A gyermekjóléti szolgáltatás feladata a gyermek testi, lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítése érdekében

- a) a gyermeki jogokról és a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról való tájékoztatás, a támogatásokhoz való hozzájutás segítése,
- b) a családtervezési, a pszichológiai, a nevelési, az egészségügyi, a mentálhigiénés és a káros szenvedélyek megelőzését célzó tanácsadás vagy az ezekhez való hozzájutás megszervezése,
- c) a szociális válsághelyzetben levő várandós anya támogatása, segítése, tanácsokkal való ellátása,
- d) a szabadidős programok szervezése,
- e) a hivatalos ügyek intézésének segítése.

A tájékoztatást tehát a törvény kifejezetten említi a támogatások esetében, az ugyan nem jelenik meg benne pontosan, hogy bizonyos magatartások várható következményeiről is tájékoztassák a családot, de vajon elképzelhető, hogy a családot csak a támogatásokról kell tájékoztatni, az esetleges következményekről nem szükséges?

A „gyermek mindenekfelett álló érdekének figyelembevételébe” tartozik, szerintem, a megfelelő tájékoztatás is, hiszen tudnia kell a gyermeknek, hogy tettének melyek a lehetséges következményei. Egy 12 éves gyermek ezt magától valószínűleg nem fogja kitalálni. Bízom benne, hogy ehhez hasonló eset manapság a gyermekvédelmi törvény hatására már nem történhet meg.

• A veszélyeztetettség fogalmának meghatározása

Fontos és ide kapcsolódó kérdés a veszélyeztetettség kérdése, amelynek részleteire most nem térnek ki, csak a témához kapcsolódó részeket fejtem ki.

A gyermekvédelmi törvény értelmező rendelkezésében a veszélyeztetettség fogalmát a következőképpen fogalmazza meg:

5. § n.) veszélyeztetettség: olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

A veszélyeztetettséget négyféle ok alapján lehet csoportosítani. Az itt felsorolt okok általában nem különálló problémaként jelentkeznek, hanem az esetek meghatározó többségében összefonódnak. A csoportosítást az alapján végzik el, hogy a veszélyeztetettségnek melyik eleme a leginkább meghatározó. Ez alapján a környezeti, magatartási, anyagi és egészségügyi okok valamelyikét tüntetik fel nyilvántartásba vételkor.

> *Környezeti okból veszélyeztetett a gyermek*
családon belüli és kívüli hatások miatt. A család a veszélyeztetettségi ok, ha gondozási-nevelési hiányosságok észlelhetőek a családban, akár a szülők válása, akár élettársi kapcsolatuknak gyakori váltogatása vagy egyéb ok miatt. A család azonban nem csak abban az esetben lehet veszélyeztetettségi ok, ha a szülők külön élnek, hanem akkor is, ha a szülők erkölcstelen, bűnöző, felelőtlen, könnyelmű életvitelt folytatnak, akár együttesen is; a gyermek veszélyeztetetté nyilvánítását ez is indokoltá teszi (itt utalnék a "Szülők kapcsolata" című fejezetre, ahol kifejtem, hogy a legtöbb fiatalkorú és gyermekkorú bűnelkövető ép családból kerül ki).

> *A gyermek magatartása miatt válik veszélyeztetetté,*

ha értelmileg vagy érzelmileg visszamaradott, gátlásos, szorongó, agresszív, csavargó, alkoholizáló vagy drogélvező és ha kisebb bűncselekményeket követ el. Azt azonban nagy valószínűséggel lehet állítani, hogy a gyermeknek az ilyen típusú magatartásai nem maguktól alakulnak ki, hanem a család nem megfelelő működésére adott válaszok. Tehát ezek a magatartások már okozatok, amelyeknek okait a családban kell keresni.

> *Anyagi veszélyhelyzet miatt akkor nyilvánítják a gyermeket veszélyeztetetté,*

ha szülei munkaképtelenek, csökkent munkaképességűek, a család nagy létszámú, a szülőknek nagyon alacsony a jövedelme, vagy munkanélküliek. Ez a veszélyhelyzet kialakulhat a szülő szándékos munkakerülése miatt éppúgy, mint a szülő szándékán kívüli váratlan események hatására.

> *Egészségügyi okból akkor lesz veszélyeztetett a gyermek,* ha vagy valamelyik szülője vagy maga a gyermek súlyosan, tartósan beteg.

Először a gyermeket a családból történő kiemelés előtt veszélyeztetetté kell nyilvánítani, majd a Gyermekjóléti szolgálatnak kell intézkednie, a veszélyeztetettség megszüntethetősége érdekében. A veszélyeztetettség fogalma azért kulcsfontosságú a gyermekvédelemben, mivel ennek megállapítása esetén kerül sor a gyermekek védelembe vételére.

14. § (1) *A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.*

A veszélyeztetettség súlyosabb foka pedig elvezethet a gyermeknek a családból való kiemeléséig is.

77. § (1) *A gyámhivatal a gyermeket átmeneti nevelésbe veszi, ha a gyermek fejlődését a családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható. Az átmeneti nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyámhivatal a gyermeket nevelőszülőnél vagy – ha ez nem lehetséges – gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyezi el és gyámot (hivatásos gyámot) rendel.*

Az 1997. évi XXXI. törvényben meghatározott fogalom azonban – bár mindenképpen pozitívum, hiszen eddig semmilyen fogalom meghatározás nem létezett – túl általános. A gyermekvédelemben eljáró szervek ez alapján nem tudnak az ország különböző területein a hasonló helyzetekre hasonló döntéseket hozni annak érdekében, hogy országsszerte ugyanolyan körülmények vezessenek a veszélyeztetetté nyilvánításhoz.

Megoldás lehetne, ha az összes veszélyeztetetté nyilvánító döntést hozzáférhetővé tennék a szakemberek számára, például belső számítógépes hálózaton, amellyel a titkosság is biztosítható. Ha pedig ez az adatvédelmi szabályokat sérti, akkor személyes adatok nélkül csak a körülményekre koncentrálnak. Ezeket a gyermekvédelemmel foglalkozó szakértők tanulmányozhatnák, így próbálva pontosabban megfogalmazni a veszélyeztetettség kérdését.

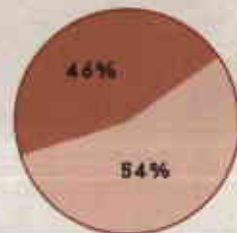
■ **A családból történő kiemelés okai a felmérés alapján**

Jancsi családból való kiemelésének okaként, tehát, a saját bűncselekményeit nevezte meg. A következőkben bemutatom, hogy a kérdőíves kutatásom során milyen válaszok milyen gyakorisággal fordultak elő az alábbi kérdésre: mi volt az oka annak, hogy állami gondoskodás alá kerültél?

Saját felmérés

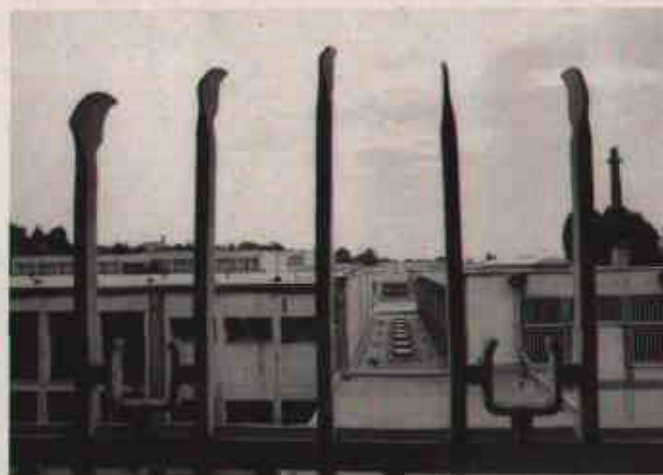

1980-as adat

A 2. diagramon a kérdőív 8. kérdésére adott válaszokat ábrázoltam. (Az adatok nem reprezentatívak, ezért az azokból levont következtetéseket részletesebb kutatással kellene alátámasztani.) A 3. diagramon pedig 1980-ból származó adatokat jelöltem, amelyekkel Varga Márta dolgozott szakdolgozatában.

A grafikonokat összevetve szembetűnő, hogy a javítóintézetben készült kutatásban a fiatalok nagy számban saját hibájuknak érzik a családból való kiemelésük okait. Ellentétben az 1980-as felméréssel, 46% azoknak az aránya, akik nem szüleit, hanem magukat tartják felelősnek a történetekért. Ez nagyságrendekkel kevesebb, mint a saját kutatásomban jelentkező 79%. A két eredmény különbözőségét okozhatja az, hogy amíg az 1980-as adatokat Varga Márta gyermekek kartonjaiból írta ki, addig én a gyerekekkel töltöttem ki a kérdőíveket. Ők saját maguk választották ki a felsorolt lehetőségek közül a rájuk igaz állítást. Az eredmény tehát meglepő, hiszen – ahogy a veszélyeztetettségnek a gyermek magatartásából bekövetkező okánál már utaltam rá – azok a lehetőségek, amelyek a gyermek hibája esetére vonatkoztak, nagyrészt következményként foghatók fel. A gyermek iskolából való kimaradása vagy bűncselekmény elkövetése legtöbbször már maga az okozat, amelynek az okát mélyebben, legtöbbször a családban kell keresni.

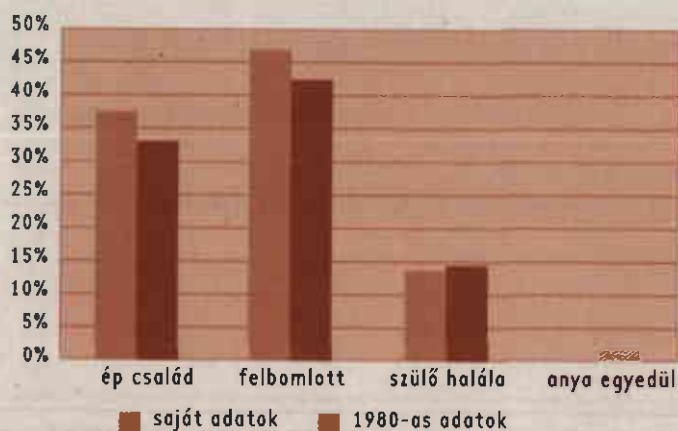
A SZÜLŐK KAPCSOLATA

„Szépitések” fordulnak elő a szülők megítélésével kapcsolatban is. Jancsi azt mesélte, nagyon jó volt kapcsolata édesanyjával, neki mondta el problémáit. A balhéiról (holott a lopásoknak látható jelei voltak: új ruhák, ékszerek), az iskolai lógásairól nem tudott semmit. Beszéde közben felmerült bennem a kérdés: miben volt akkor őszinte? Azt mondta, szereti otthon tölteni az idejét, de elég keveset van a családdal, hiszen főleg haverjaival üti el az időt. Jancsi 3 éves volt, amikor szülei elváltak, majd anyja egyedül nevelte őt, egészen 11-12 éves koráig, amikor új házasságot kötött.

A fiatalok számára négy válaszlehetőséget adtam meg ebben a kérdésben: 1. elváltak, 2. külön éltek, 3. együtt éltek, de sok volt a veszekedés, 4. együtt éltek, jó kapcsolatban. Ezeket a lehetőségeket kívül néhány esetben maguk tüntették fel egyik szülejük halálát. A grafikonon a sötét oszlop az 1980-as adatokat jelöli, míg a világos oszlop a saját eredményeimet mutatja be. A két érték meglepően közel van egymáshoz. Az adatok szerint, a gyermekeknek még mindig a 38,1%-a ép családból került átmeneti nevelésbe. Ez a szám a felbomlott családból bekerülőknél csak 9%-kal kevesebb.

Az ép családban felnövő gyermekek aránya nemcsak a gyermekvédelmi gondoskodásba vétel esetén magas, hanem a bűncselekményt elkövető fiatalok és gyermekkorúak esetében

4. diagram: A szülők kapcsolata saját felmérésem és 1980-as adatok alapján

is. Ahogy a statisztika mutatja, a gyermekkorúak esetében 70% fölötti az összes, bűncselekményt elkövetett gyermekkorú közül azoknak a száma, akiket apa és anya együtt nevelt. Fiatalok esetében ez a szám már „csak” 50% körül mozog, ami azonban még mindig meglepően magas.

Visszaültnék a fejezet elején megfogalmazott gondolataimra a gyermekek „szépitéseivel” kapcsolatban, ami ennél a résznél a legszembetűnőbb. Ezt a megállapítást egyebek mellett a Gyermekvédelmi törvény 77. szakaszának első bekezdésére alapozom, amely kimondja, hogy „a gyámhivatal a gyermeket átmeneti nevelésbe veszi, ha a gyermek fejlődését a családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelembe vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható. Az átmeneti nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyámhivatal a gyermeket nevelőszülőnél vagy – ha ez nem lehetséges – gyermekotthonban, illetve más bentlakásos intézményben helyezi el és gyámot (hivatásos gyámot) rendel.” Ez a bekezdés valószínűsíti, hogy a gyermekek az esetek nagy többségében nem kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba jól működő, ép családból. A gyermek ép családból történő kiemelését a szülők jó viszonya ellenére anyagi okokból elképzelhetőnek tartanám, de ezt a gyermekvédelmi törvény kizárja:

7. § (1) A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

A „szépités” tényét igazolja az is, hogy azoknak a gyerekeknek, akik jó kapcsolatuként jelölték meg szüleiket, majdnem fele a szülők hetente vagy havonta történő italozását jelölte be.

SZABÁLYSÉRTÉSEK, BŰNCSELEKMÉNYEK

A megkérdőzettek által elkövetett szabálysértések

A kérdéssel az volt a célom, hogy megvizsgáljam, milyen arányban követtek el szabálysértést a javítóintézetben lévő gyermekek a bűncselekményüket megelőzően. Ez fontos kérdés, mivel szintén egy lehetséges pont, ahol a fiatalokat még el lehetett volna téríteni a bűnözés útjáról. Az eredmények azt mutatják, hogy feltevéssem, sajnos, helyes volt: a 22 fiúból összesen 3 akadt, aki nem követett el korábban szabálysértést, vagyis 13,6%.

A szabálysértés fogalmát a szabálysértésről szóló törvény a következőképpen fogalmazza meg.

1. § (1) Szabálysértés az a jogellenes, tevékenységben vagy mulasztásban nyilvánuló cselekmény, melyet törvény, kormányrendelet vagy önkormányzati rendelet szabálysértésnek nyilvánít, s amelynek elkövetőit az e törvényben meghatározott joghátrány fenyeget.

(2) Szabálysértés nem állapítható meg, ha a cselekmény bűncselekményt valósít meg.

A szabálysértés tehát a társadalomra kisebb mértékben veszélyes, mint a bűncselekmény, jelenik meg az említett törvény preambulumban.

Kisebbs értékű lopás elkövetése volt a „legkedveltebb” szabálysértés a megkérdezett fiatalok körében. A feldolgozott kutatási eredmények megmutatják, hogy lopást majdnem kétszer annyian követtek el, mint ahányan jogosítvány nélkül vezettek, és több mint háromszor annyian, mint okirathamisítást.

Az adatok további érdekes feldolgozási módja, ha azt nézem meg, hogy az összes megkérdezett fiúból hányan követték el egyik illetve a másik szabálysértést? A fiatalok 71,4%-a lopást, 38%-a jogosítvány nélküli vezetést és 19%-a pedig okirathamisítást követett el. Ez szintén a lopás szabálysértésének gyakoriságára utal.

A válaszokból az is kiderült, hogy általában a szabálysértéseket nem egyszer követték el, hanem egymás után sorozatban. Hiába kaptak értük valamilyen szankciót – ha egyáltalán a rendőrségnek sikerült felderítenie a cselekmény elkövetőjét – az nem volt elég ahhoz, hogy felismerjék tettük súlyát. Ez annak a kérdésnek veti fel, hogy a személynek legmegfelelőbb hátrányt alkalmazzák-e?

A szabálysértések büntetési rendszerét büntetések (fiatalok esetén csak pénzbírság, az is csak abban az esetben, ha önálló keresete vagy megfelelő vagyona van) és/vagy intézkedések (figyelmeztetés, elkobzás, kiutasítás, kitiltás, járművezetéstől eltiltás) alkotják, amelyek nem elég sokszínűek ahhoz, hogy minden esetben olyan hátrányt tudjanak alkalmazni, amely megfelelő ahhoz, hogy a személyre visszatartó hatással legyen. Szabálysértés elkövetését, szerintem, egyfajta jelzésnek is fel lehet fogni az fiatalok részéről. Jelzés arra, hogy nem riadnak vissza a kis összegű lopástól vagy engedély nélküli járművezetéstől. Ez bizonyos szintű hajlandóságot jelent a bűnözői életvitelre. Nem gondolom, hogy mindenki, aki szabálysértést követ el, az valószínűsíthetően bűncselekményt is el fog követni.

Ha azonban egy fiatalkorú vagy gyermekkorú személy követi el a szabálysértést, arra mindenképpen oda kell figyelni. A válaszoló fiúk nagy része, leírásuk alapján, már részesült valamilyen szankcióban. Ez azt jelenti, hogy ha valaki szabálysértéssel/sekkel kezdi bűnözői karrierjét, akkor az állam reakciója nem megfelelő, mivel sok esetben nem képes arra, hogy eltérítse a fiatalkorút a további szabálysértések illetve bűncselekmények elkövetésétől.

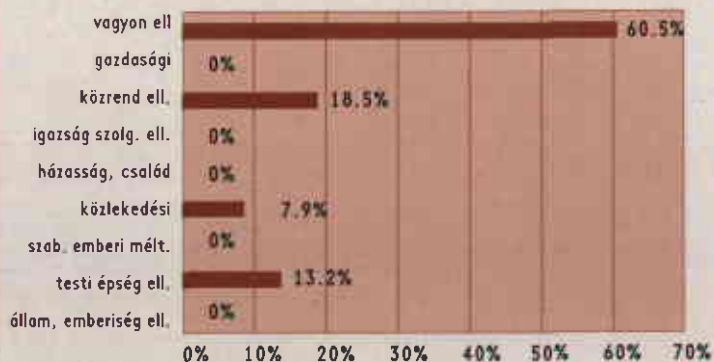
A szakirodalomban jól ismert helyreállító igazságszolgáltatási módszerek, mint a mediáció vagy a facilitálás, alkalmazhatóak volnának a szabálysértéseknél is. A gyermek így szembeülhetne az általa okozott károkkal, megtapasztalhatná azt, hogy másoknak milyen érzés volt elszenvedni az általa elkövetett szabálysértést. Együtt kellene kigondolniuk valamilyen szankciót, amellyel az elkövető megpróbálja helyreállítani az általa okozott károkat. Ez a módszer több okból is előnyös lenne: egyrészt bevonja a sértettet az igazságszolgáltatásba, másrészt a kiskorú az eddig személytelennek vélt sértettjével kerülne szemtől szembe, és az áldozat előtt kellene magyarázatot adnia tetteire, majd bocsánatot kérnie, ami valószínűleg már maga is komoly büntetés. Ez a fajta konfliktuskezelés hozzájárulhat ahhoz, hogy a szabálysértést elkövetett kiskorú, ha legközelebb hasonló bűncselekmény lehetőségét magában rejtő szituációba kerül, talán emlékezni fog korábbi sértettjeire is, és ez visszatartja az elkövetéstől.

▪ Az elkövetett bűncselekmények

Az 5. grafikonon jelöltem, hogy a megkérdezett fiatalok milyen bűncselekmény elkövetése miatt kerültek javítóintézetbe.

A vagyon elleni bűncselekmények kimagaslóan a többi közül. Ez azt mutatja, – visszautalva a szabálysértésekre – hogy a lopás folytatódik, csak nagyobb összegben, illetve hogy az már erőszakkal is párosulva rablás, zsarolás formájában a társadalmi veszélyesség magasabb fokát éri el. A 2001. évi család-, gyermek- és ifjúságvédelmi tájékoztatóban található (94/3. 97/3), erre vonatkozó reprezentatív adatokat mutatja be az alábbi táblázat, amely az összes javítóintézetbe utalt fiatalok bűncselekményét tartalmazza, ellentétben az én felmérésemmel, amely csak a gyermekvédelmi gondoskodás alól kikerült gyermekeket vizsgálta.

5. diagram: Felmérésem adatai alapján az állami gondoskodás alatt állók által elkövetett bűncselekmények minősítése

Sorszám	Megnevezés	Állam és emberiség elleni	Személy elleni		Közlekedési	Házasság, család, ifjúság és nemi erkölcs	Államigazg. és igazságt. elleni	Közrend elleni	Gazdasági	Vagyon elleni	Összesen
			Élet és testi épség ell.	Szabadság és emberi mélt.							
Bűncselekmény miatt beutaltok száma											
1.	összesen	1 0,4%	10 4%	2 0,9%	0 0%	8 3,2%	1 0,4%	8 3,2%	0 0%	219 87,9%	249 100%
2.	saját	0%	13,2%	0%	7,8%	0%	0%	18,5%	0%	60,5%	100%

2. táblázat: Bűncselekménytípusok százalékos megoszlása a jogerősen javítóintézetre ítélték és a saját felmérésem szerint az Aszódon állami gondoskodás alatt neveltek között

Vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt van bent az elítélt fiatalok 87,9%-a. A két típusú adatot összehasonlítva szembetűnő, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alól kikerült fiatalok esetében a vagyon elleni bűncselekmények aránya kisebb (60,5% amíg 87,9% az összesből), bár az ő esetükben jóval meghaladja a többi bűncselekményt. A közrend elleni bűncselekmények ellenben nagyobb gyakorisággal fordulnak elő az én kérdőíveimet kitöltők körében, mint a jogerősen beutalt összes személynél (18,5% nálam, 3,2% az összes közül). Pontosítva az eredményeket a válaszadóknak 5,3%-a jelölte meg bekerülésének okaként a kábítószerrel való visszaélést és ugyanennyien az okirathamisítást, illetve 7,9%-ukat garázdaság miatt ítélték el. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények esetében is nagy különbség van (13,2%, illetve 4%). Ezek az adatok mintha azt jeleznék – természetesen következtetésemet csak az általam készített nem reprezentatív adatokból vonom le –, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állott fiatalok nagyobb valószínűséggel követnek el erőszakos és közrend elleni bűncselekményeket, mint nem nevelőotthonból érkező kortársaik, ellenben a kisebb fajsúlyú vagyoni bűncselekmények kevésbé gyakoriak közöttük. Ezeknek a fiataloknak a nagy része már szabálysértésként gyakran követett el lopást. Véleményem szerint az előző részben kifejtett adatok alapján, tehát hogy a megkérdezetteknek a 71,4%-a követett el korábban szabálysértést, azt mutatja, hogy jó néhány fiatal a vagyon elleni szabálysértésektől elpártolva súlyosabb bűncselekményt követett el. Nagy részük megmaradt a lopásnál, de azokat nagyobb összegben követte el. Ezek nem túl biztató tendenciák, hiszen arra utal, hogy a szabálysértésekért kapott szankció nem-hogy nem térítette el őket a bűnelkövetés göröngyös útjáról, hanem éppen ellenkezőleg: semmit nem ért, mert a bűnözést a társadalomra veszélyesség nagyobb fokán folytatták.

Ismételten utalnék arra, hogy a gyerekek 36,7%-a értékelte úgy, hogy 14 éves kora előtt elkövetett bűncselekményei miatt vették gyermekvédelmi gondoskodás alá. Ez azt jelenti, hogy a bűncselekmények elkövetésére nagyon gyakran nem a nevelőotthoni körülmények sarkallták, hanem már korábban elkezdte azt. A gyermekotthonok azonban nem tudják eltéríteni őket

erről az útról. Az intézményrendszer nem tud mit kezdeni ezekkel a gyermekekkel, hiszen annak ellenére, hogy kiemelték a gyermeket a családjukból, segíteni nem tudtak, a bűnözésük folytatódott.

■ ÉLETKOR A GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBA VÉTEL IDEJÉN

Jancsi 12 éves volt, amikor kiemelték a családjából, és egy lakásotthonban helyezték el. A kiemelés előtt éveken át járt lopni, rabolni a haverjaival. Azt nem említette, hogy család-gondozók jártak volna hozzájuk a kiemelés előtt, hogy először kevésbé kemény eszközökkel próbálták volna hatni Jancsi magatartására, vagy, hogy a családban meglévő problémákat orvosolják. Az iskolából már 3. osztályos korában gyakran

lógott, majd 10-11 évesen kezdett el szabálysértéseket, bűncselekményeket elkövetni. Mi történt a két-három év alatt, milyen segítséget próbáltak nyújtani, ha az nem volt hatásos, miért nem kerestek új módszert? Ezzel a probléma súlyosabbá válását meg lehetett volna előzni.

Felmérésem eredményei azt tükrözik, hogy elenyésző azoknak a száma, akiket csecsemőkorukban vagy kisgyermekkorukban vettek gyermekvédelmi gondoskodás alá. Az általam megkérdezett fiúk közül 8 éves kor volt a legfiatalabb életkor, amikor nevelőotthonba kerültek. Kiemelkedően magas viszont a 14-15 éveseknek a családból való kiemelése (saját eredményeimben ez 40,3%). Saját hibájából történőnek érzi nevelésbe vételét a megkérdezettek 79%-a. 81,9% 12-17 éves kora között került be. Ennek a korosztálynak a tagjainál lehet a leginkább tapasztalni a „gyermek magatartása” veszélyeztetettségi kategóriában felsorolt jellemzőket. Az a feltevés ezek alapján, hogy amíg a probléma a családban van, addig kevésbé veszik észre, kevésbé figyelnek oda rá: addig az nem zavarja annyira a társadalmat. Az intézkedéseket pedig leginkább akkor teszik meg, amikor a gyermek magatartása már zavaróvá válik. Ez a zavaró magatartás megnyilvánulhat akár az iskolában fellépő magatartási problémákban, akár a bűncselekmények elkövetésében. Nem akarom egyértelműen a szülőket hibáztatni, hiszen vannak esetek, amikor a gyermek egyszerűen rossz társaságba kerül, vagy egyébként nehezen kezelhető, ezeket az eseteket azonban inkább kivételként említeném.

Feltehető, hogy az állami gondoskodás alól kikerülő bűncselekményeket elkövető fiatalok nagy százaléka – ha nem is ennyire magas – azon gyerekek közül kerül ki, akik idősebb korukban kerültek be az intézetbe valamilyen magatartási ok következtében. Az idősebb korban (12 év fölött) nevelésbe vett kiskorúaknak csak kis százaléka kerül nevelőszülőkhöz, ők inkább kerülnek valamely gyermekotthonba. A kérdőívre válaszolók közül egy sem írta, hogy nevelőszülőnél lett volna.

Adataim alátámasztják azt az elképzelésemet, hogy a gyermekotthonok nem megfelelően funkcionálnak az idősebb korú, gyakran magatartászavarral küzdő gyermekek segítésében.

Érdekesek volnának azok az adatok, amelyek kifejezetten azt mutatják meg, hogy a gyermekotthonban, illetve a nevelőszülőknél élő kiskorúak közül a bűnelkövetővé válók bűncselekményüket mikor követték el illetve, hogy akik bekerültek, azok hány éves korukban, milyen okok miatt kerültek be. Tehát hány

százaléka a bekerülőknél az, aki valóban bűncselekmény elkövetése miatt került be, és hányan vannak közülük azok, akik eme magatartásukat abbahagyták a bekerülés után. Hány alkalommal volt valóban hatékony és ezzel összefüggésben valóban szükséges a családból való kiemelés.

Érdekesek volnának ezek az adatok, mivel így felmérhető volna az állami gondoskodás hatékonysága. Felteszem itt, hogy hatékonyan akkor tekinthető a nevelés, ha bizonyos társadalmilag nem elfogadott magatartásokról (akár a bűncselekmények elkövetése, akár kábítószer-, alkoholfogyasztás) a bekerülő kiskorút leszoktatni képes. A negatív szokásokról való leszoktatás mellett, ha sikerül a személyiséget pozitív irányba is fejleszteni, akkor teljes mértékben hasznosnak ítéltethető meg a családból való kiemelés. Ezzel szembeállítva azonban, ha ezeknek a problémáknak a megoldására nem képes, ha a negatív szokásokat, ha nem is növeli, de szinten tartja, akkor változtatásra van szükség, mert akkor teljesen fölösleges a gyermeket elszakítani a kötelekeitől.

Both Emőke

IRODALOMJEGYZÉK:

- BÜKI PÉTER: Speciális szükségletű gyermekek a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben *Család, Gyermek, Ifjúság* 2001/4. 7-14. old.
- BÜKI PÉTER - NEGREA VIDIA: A speciális gyermekotthonokról *Család, Gyermek, Ifjúság* 1999/4. 3-8. old.
- BÜKI PÉTER - NEGREA VIDIA: Speciális szükségletű gyermekek gyermekvédelmi szakellátása *Család, Gyermek, Ifjúság* 2000/2. 36-37. old.
- DR CSIKY OTTÓ ÉS FILÓ ERIKA: Magyar családjog HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp. 2001.
- DOMSZKY ANDRÁS: Miért jó nekünk az ombudsmani vizsgálat? *Család, Gyermek, Ifjúság* 1999/3. 4-13. old.
- FÖLDES PETRA: Még egyszer a szemtől szembe módszer iskolai alkalmazásáról *Család, Gyermek, Ifjúság* 2002/2. 31-33. old.
- HERCZOG MÁRIA: Gyermekvédelmi kézikönyv KJK Kerszöv Bp. 2001.
- HONTI HENRIETT: A gyermekvédelmi törvény a nemzetközi jog és a gyakorlat tükrében *Esély* 1998/1.
- PIK KATALIN: Partnerkapcsolat – recenzió a szociális munka szupervíziójának jó gyakorlatáról *Esély* 1999/2-3. 123-133. old.
- SÁRIK ESZTER: A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei *Család, Gyermek, Ifjúság* 2000/2. 4-13. old.
- SZASZ ANNA: Iskola a Zöld Kakasoz *Esély* 2000/3. 122-131. old.
- SZÖLLŐSI GÁBOR: Hogy fogalmunk legyen róla... *Esély* 2000/4. 39-71. old.
- TENCZER TAMÁS: Veszélyeztetettség és kriminalitás a gyermek- és ifjúkorban *Esély* 1997/3. 76-85. old.
- VARGA MÁRTA: Állami gondozás és bűnözés Bp. 1980. (szakdolgozat)
- VOLENTICS ANNA: Elképzelések a fiatalok zárt intézeti neveltek reszocializációs gondozásának korszerűsítéséről *Büntetőpolitika, bűnmegelőzés - Tanulmánygyűjtemény a szociális szakképzés számára*, Bp. 1994. 151-169. old.
- TÁJÉKOZTATÓ A SZEMTŐL SZEMBE PROGRAMRÓL *Család, Gyermek, Ifjúság* 2002/2. 30. old.
- TÁJÉKOZTATÓ AZ EGYSÉGES RENDŐRSÉGI ÉS ÜGYÉSZSÉGI BŰNÜGYI STATISZTIKA ADATAIBÓL I. KÖTET *Kiadja: a BM Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal és a Legfőbb Ügyészeti Számítástechnika – alkalmazási és Információs Főosztálya 1992-2001. év*
- TÁJÉKOZTATÓ A GYERMEKKORÚAK ÉS FIATALKORÚAK BŰNÖZÉSÉVEL ÖSSZEFÜGGŐ EGYES KÉRDÉSEKRŐL *Legfőbb Ügyészeti Számítástechnika – alkalmazási és Információs Főosztálya Bp. 2001.*
- TÁJÉKOZTATÓ A CSALÁD, GYERMEK ÉS IFJÚSÁGVÉDELMRŐL *Kiadja: Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály Bp. 2002.*

FEJHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK:

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
- 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
- 30/1997. (X. 11.) NM rendelet a javítóintézetek rendtartásáról
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
1999. évi LXIX. törvény a szabálysértésekről

A gyermekek jogairól szóló 1989-ben elfogadott ENSZ Konvenció alkalmazása a szub-szaharai Afrikában

■ TÁRSADALMI-GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI KÉRDŐJELEK

A gyermekek jogai felismerésének egy korai kísérlete az 1924-es Genovai Gyermejjogi Deklaráció, valamint az 1959-es Gyermejjogi Deklaráció. Az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án fogadta el a Gyermekek Jogairól szóló Konvenciót, amely hatalmas előrelépést jelentett a gyermekek jogainak felismerésében és az érték való harcban. A Konvenció "egyenesen a társadalmi igazságosság és az emberi jogok előterébe helyezte a gyermeki jogokat". Egy évvel később, 1990. szeptember 30-án fogadta el "A gyerekek fejlődéséről, védelméről és túléléséről" szóló Deklarációt a Gyűlés a Gyermekekért, majd a kilencvenes években a Deklaráció megvalósításáról szóló Akciótervet, amely a nemzeti kormányzatok, nemzetközi szervezetek, nonprofit szervezetek és egyének programjai és akciói közös kialakításának keretét jelenti. A Konvenció 1989-es ratifikálása ellenére a gyermekek jogainak megsértése tovább folytatódott. Cikkünk a gyermekek jogai szub-szaharai védelmével foglalkozik és központi gondolata az, hogy a Konvenció ratifikálása, a szükséges jogi keretek létrehozása, valamint a politikai akarat megléte szükséges, de nem elegendő a gyermekek jogai védelmének garantálásához Afrikában. A társadalmi-gazdasági és politikai korlátok miatt az afrikai gyermekek jogai léteznek ugyan, de nem valószínű, hogy érvényesülni tudnak. Munyae M. Mulinge, a University of Botswana Szociológia Tanszéke munkatársának tanulmányát Gyurkó Szilvia ismerteti.

A GYERMEK JOGAINAK SAJÁTOS MEGSÉRTÉSE

■ GYERMEKMUNKA ÉS KIZSÁKMÁNYOLÁS

A gyermekmunka a gyermekek kizsákmányolását jelenti olyan munkák révén, amelyek veszélyesek és károsak a gyermekek egészségére, akadályozzák az oktatásban való részvételt, vagy gátolják a gyermek fizikai, érzelmi, mentális, morális vagy szociális fejlődését.

Bár a gyermekmunka valamennyi államban létezik, a fejlődő országokban a legelterjedtebb, mivel a nyugati központi multinacionális cégeknek olcsó munkaerőt jelent.

Az afrikai gyakorlat azt mutatja, hogy "a jogszabályok és rendelkezések nem valószínű, hogy meg tudják akadályozni a gyermekmunkát, nem csak azért, mert hiányzik a szervezett gazdasági környezet, hanem azért is, mert legitimnek fogadják azt el" (ENSZ Jelentés, 1994). A gyermekmunka problémáját súlyosbították a nemzetközi pénzügyi szervezetek, úgymint a Világbank és az IMF által szabott feltételek is. Ezek a Strukturális Átalakítási Programban meghatározott feltételek, úgymint az állami kiadások lefaragása az oktatás, az egészségügyi rendszer és a munkahelyteremtés területén, a szegénység és a gyermekmunka növekedéséhez vezettek.

A tanulmány szerint a kilencvenes években világszerte 79 millió gyermeket tekinthetünk gazdaságilag aktívnak, akik közül tizenhétmillió gyermek afrikai volt, ahol a 10 - 14 évesek korosztályában arányuk 22 %. Kelet-Afrikában ez az arány megközelítőleg 33 %, míg Nyugat-Afrikában 24 %. A dolgozó 5 - 14 éves gyermekek száma a kilencvenes évek közepén 250 millióra emelkedett a fejlődő országokban, és ezeknek a gyermekeknek a fele teljes munkaidőben dolgozott (ILO, 1996, 1999). A gyerekek zöme alacsony fizetésért, magas óraszámban dolgozik veszélyes munkahelyi körülmények között (Free the Children International, 2000; ILO, 1999) és sokan közülük vidéken dolgoznak mezőgazdasági munkásként (pl.: aratóként). Kenyában

például a mezőgazdasági szektorban dolgozó munkaerő 20-30 %-át adták a gyermekek a kilencvenes évek közepén; a kávé-szedők 30 %-a 15 éven aluli gyermek a szedési időszakban, és a rizsföldeken a vetők több mint 90 %-a szintén gyermek (ILO, 1996). A zimbabwei nagy kávé és gyapotültetvényeken szintén jelen van a gyermekmunka (UNICEF, 1997); és szintén jelen vannak a ház körüli munkákban is. A gyermekmunka leginkább a városokban terjed, ennek a területnek a statisztikai felmérése azonban még hiányzik.

■ KORLÁTOZOTT HOZZÁFÉRÉS AZ OKTATÁSHOZ

A cikk szerzője kiemeli, hogy a jó minőségű alapfokú oktatás a tudatos és felelős polgárok születésének feltétele, akik igénylik a jogukat és képesek is élni velük. A gyermekek oktatáshoz való jogának biztosítása is megvédheti őket a szegénységtől, a rabszolgamunkától a mezőgazdaságban vagy az iparban, a szexuális kizsákmányolástól és szexkereskedelemtől vagy a fegyveres konfliktusokban való részvételtől (UNICEF, 2000). Bár a világ gyermekeinek többsége jár iskolába, egy jelentős hányaduk szegénységben él vagy nem járhat rendszeresen iskolába. A cikk szerint a fejlődő országokban például, több mint 130 millió gyermek – mintegy 60 % lány – nem vehet részt oktatásban. Afrikában hatalmas erőfeszítéseket tettek az alapvető oktatás hozzáférhetővé tétele érdekében, különös tekintettel az általános iskolákra. Az elmúlt évtizedben a gyermekek körülbelül 80 %-a iratkozott be az első osztályba, de a legtöbbjük nem fejezte be az első 7 osztályt sem. Afrikában három gyermekből egy kimarad az iskolából, mielőtt befejezné a negyedik osztályt és a kimaradt gyerekek közel kétharmada lány. Az UNICEF Jelentése megállapította, hogy a gyermekeknek "el kell hagyniuk az iskolát, amikor arra kényszerülnek, hogy dolgozzanak, fiatal koruk vagy a munka veszélyessége ellenére, amikor fegyveres konfliktus vagy más veszélyhelyzet zavarja meg életüket, amikor szegénység veszi körül őket, vagy

amikor a felnőttek szexuálisan kizsákmányolják, eladják vagy megveszik őket, mint egy vagyontárgyat". Az iskolából való kimaradás arányát növeli a HIV/AIDS beteg gyermekek és felnőttek száma is, hiszen gyakran az kényszeríti kimaradásra a gyermeket, hogy gondoznia kell haldokló szüleit, vagy gondoskodnia kell árván maradt testvéreiről (UNICEF, 2000).

Mint a tanulmány elemzi, az oktatás krízise a legtöbb afrikai államban jól lemérhető a beiratkozások számának alakulásán (ENSZ Fejlesztési Program, 1995). 1990-1995 között például 2,3 %-kal nőtt az első osztályba beiratkozottak száma, ami kevesebb, mint a teljes népességnövekedés aránya. Nyilvánvalóvá vált, hogy azokban az országokban, ahol a Strukturális Fejlesztési Program megvalósítása privatizált iskolákhoz, könyvekhez, tandíjhoz és egyenruhához vezetett, azok költsége lehetetlenné tette a szülőknek, hogy gyermekeiket iskolába járassák. Kenyában például az általános iskolákat érintő költségmegosztás miatt a beiratkozások száma 95 %-ról 75 %-ra csökkent, ami tovább növelte a gyermekmunka problémáját. A szerző szerint egy elfogadható költségű, jól felszerelt, elérhető és kötelező alapszintű oktatási rendszer szükséges tehát a gyermekek ezen alapvető jogának biztosításához.

■ AZ EGÉSZSÉG HIÁNYA

Bár Afrika nagy lépést tett a népesség egészségügyi ellátása területén, az afrikaiak körülbelül 50 %-a nem jut hozzá az alapvető egészségügyi ellátáshoz, és a várható élettartamuk is 20 évvel kevesebb, mint az iparosodott országokban (UNAIDS – UNICEF, 1996; ENSZ Fejlesztési Program, 1996). Néhány államban a minőségi alapellátáshoz való hozzáférést alássa az IMF és a Világbank összefogása a gazdaság helyreállításáért, ami az állam prevenció célú egészségügyi kiadásainak lereduálását jelenti. Ez érinti a felszerelés és gyógyszervásárlást, az egészségügyi intézmények fenntartását és a egészségügyi szolgáltatások kiterjesztését is, ezért a családok növekvő számban térnek vissza a gyógyítás tradicionális és rituális formáihoz. Tanzániában például a Strukturális Fejlesztési Program következtében 90 %-ról 40 %-ra csökkent a kórházban szülő nők aránya, a magas költségek miatt – ennek következtében pedig nőtt a gyermekhalandóság aránya és csökkent a várható élettartam.

A dolgozat leszögezi, hogy az afrikai gyermekek között a rossz egészségügyi ellátást tovább fokozza a romló élelmezési helyzet is. A fegyveres konfliktusok vagy az éhínség az afrikai gyermekek 3-4 %-ánál látható alultápláltságot okoz. Az UNICEF szerint (1998), három afrikai gyerek közül egy alultápláltságtól szenved. Az alultápláltság – akár látható, akár nem – szignifikánsan csökkenti egy gyermek esélyét a túlélésre. Annak a gyermeknek, aki súlyosan alultáplált, nyolcszor nagyobb az esélye arra, hogy meghal, mint egy jól táplált kortársának; a közepesen vagy kevésbé alultáplált gyermekeknél ötször, illetve kétszer nagyobb ez az esély. A gyermekhalandóság 55 %-át Afrikában direkt vagy indirekt módon az alultápláltsággal összefüggő megbetegedések okozzák (UNICEF, 1998). Az öt évnél fiatalabb gyermekek 42 %-ának magassága jelentősen vagy közepesen visszamaradt az alultápláltság eredményeként.

■ FIZIKAI BÁNTALMAZÁS ÉS ELHANYAGOLÁS

A gyermekbántalmazás fogalmát sokféleképpen meghatározhatjuk, de mindegyik – a tanulmány által használt definíció is – megegyezik abban, hogy a gyermek felügyeletéért és a róla való gondoskodásért felelős szülő vagy más felnőtt a gyermek alapvető szükségleteit nem elégíti ki vagy bármilyen más módon kárt okoz a gyermeknek. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás valamennyi formája Afrika számos részén elfogadott. Bár a családon belüli erőszak – beleértve a gyermekbántalmazást is – rosszul dokumentált az afrikai államokban, mégis számos jel utal arra, hogy a legtöbb közösségben elfogadott. A gyermekvédelmi szervezetek, mint például a botsvanai "Childline" (gyermek-telefonvonal) léte, számos országban a probléma fontosságát mutatja, és a figyelemfelhívást szolgálja. (Az 1. Táblázat ennek a szervezetnek 1997 és 2001 között rögzített eseteire épül és az ügyek növekvő tendenciáját reprezentálja.) Különösen figyelemre méltó az elhanyagolt gyermekek számának növekedése.

■ SZEXUÁLIS KIZSÁKMÁNYOLÁS

A gyermekek a szexuális kizsákmányolástól is folyamatosan szenvednek. A szegénység, kapzsiság és az olcsó szex iránti igény által gerjesztett gyermekprostitúció és pornográfia mára világméretű iparrá vált és gyermekek millióinak életét rombolja

1. Táblázat BÁNTALMAZOTT GYERMEKEK – A BOTSVANAI "CHILDLINE" 1997 ÉS 2001 KÖZÖTTI ADATAI ALAPJÁN

	1997		1998		1999		2000		2001	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Fizikai bántalmazás	27	14.8	27	9.0	26	7.6	58	12.9	24	6.5
Érzelmi abúzus	47	25.4	16	5.3	58	16.9	83	18.6	55	14.9
Szexuális bántalmazás	16	8.8	33	11.0	44	12.8	35	7.8	27	7.3
Elhanyagolás	47	25.4	77	25.8	88	25.6	150	33.4	129	34.9
Koldulás	4	2.2	10	3.3	5	1.4	9	2.0	9	2.4
Kapcsolati nehézségek	38	20.5	46	15.3	34	9.9	40	8.9	46	12.4
Egyéb	6	3.3	91	30.3	89	25.8	74	16.5	80	21.6
Összesen	185	100.0	300	100.0	344	100.0	449	100.0	370	100.0

Forrás: Childline, Gaborone, Botsvana

szét a szegény és a gazdag államokban a prevenció és büntető jogszabályok ellenére.

Évente legalább 1 millió lánygyermeket kényszerítenek vagy csalogatnak világszerte a szexiparba (UNICEF, 1997). A gyermekek szexuális kizsákmányolása mind a lányoknál, mind a fiúknál jelentkezik, s bár Ázsiában jelenti a legnagyobb problémát, Afrika is érintett. A gyermekek kizsákmányolása tehát nem csupán a gyermekmunkához, hanem a pornográfiához és prostitúcióhoz is szorosan kapcsolódik. A probléma a legtöbb országban szoros kapcsolatban van a családok szegénységével, de illegális természete miatt nem rendelkezünk megbízható adatokkal erről a területről. Zimbabvében - Mupedziswa (1997) kutatási eredményei szerint – a gyermekek egy részét a pénzkereset lehetősége csalogatja a prostitúcióhoz, míg mások korai házasságkötésbe kényszerülnek, mert szüleik nem képesek tovább gondjukat viselni.

■ A GYERMEK JOGAI ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK FŐBB AKADÁLYAI

A gyermekek jogai védelmének területén a fejlődés elmaradásáért a legtöbb afrikai államban elsősorban a kormányzat adekvát jogalkotási és politikai lépéseinek hiánya, valamint az ENSZ 1989-es Konvenciója végrehajtására vonatkozó politikai akarat hiánya okolható – vonja le következtetését a cikk szerzője. Mindkét tényező – a gyermekjogok védelmét biztosító törvények meghozatala, valamint a Konvenció megvalósítására vonatkozó politikai akarat – szükséges, de nem elégséges feltétele és garanciája a gyermekek jogai érvényesülésének. A társadalmi-gazdasági és politikai kérdések a legtöbb afrikai államban ugyanolyan fontosak. Ezek a kérdések a szegénység, a burjánzó korrupció, a terjedő betegségek, úgy mint a HIV/AIDS, a polgárháborúk és más fegyveres konfliktusok, valamint a család szociológiai átalakulása.

■ SZEGÉNYSÉG

A szegénység az alapvető táplálkozási, egészségügyi, oktatási, védelmi, társadalmi és rekreációs szükségletek hiányát jelenti. 2000-ben 1,2 milliárd ember élt a földön szegénységben, és ebből több mint 600 millió gyermek volt (UNICEF, 2000). Afrikában a szegénység terjedése az egyik legfontosabb gazdasági akadálya a gyermekmunka tilalma érvényesülésének. Ha közelebbről megnézzük a szub-szaharai államok gazdasági helyzetét, akkor a legtöbb család életében a szegénység növekedését (vagy a gazdasági biztonság csökkenését) láthatjuk. 1985 és 1990 között a szegénységben élők száma 32 milliőről olyan útemben emelkedett, hogy 2000-re a 84 milliót is elérhette. 1997-ben a szub-szaharai népesség fele szegénységben élt, és mivel a népesség növekedése meghaladja a gazdaság növekedését, a kontinens 22 %-kal szegényebb, mint 23 évvel ezelőtt volt (APIC, 1998). Afrikában a szegénységet leginkább a nők és a gyermekek érzik meg. A gyermekek inkább áldozatai, mint hasznélvezői a megkezdett fejlesztési programoknak. Annak fényében, hogy a gyermekek szegénysége összefonódik a nők szegénységével, megállapítható a szegénység feminizálódása, illetve, hogy a nők által vezetett családok növekvő aránya a szegények között fokozza a gyermekek elszegényedését. A nők

vezette családok, amelyek a szub-szaharai társadalmak meghatározó jelenségévé váltak, szegényebbek, mint a férfiak illetve a mindkét nem által vezetett családok. A szub-szaharai háztartások 35 %-át vezetik nők; Ghánában, Malaviban, Ruandában és Zambiában ez az arány 25 %, míg Botsvanában 47 % (a vidéki Botsvanában pedig több mint 50 %).

A tanulmány alapján jól érzékelhető, hogy a szerző szerint néhány országban a szegénységet fokozzák az IMF és a Világbank által jegyzett Strukturális Programok takarékosági intézkedései, valamint más szervezetek is, akik a pénzügyi támogatások folytatása feltételeként kötnek ki egyes gazdasági intézkedéseket. Ez a gyermekjóléti intézkedések megvalósítását is visszaszorítja, hiszen a társadalmi jólétre érintő állami költségek (és támogatások) csökkentését jelenti olyan területeken, mint az oktatás, az ételmezés, az egészségügy, a víz, a közegészségügy vagy a szegénység (Mutuku – Mutiso, 1994). A gazdasági növekedés túlhangsúlyozásával a fejlődést (vagy a népesség életszínvonalának javítását), valamint a gazdasági biztonságot és a családok jólétét szintén elmosták a Strukturális Fejlesztési Programok. A legtöbb afrikai országban az állami szektor -amely meghatározó szerepet tölt be a foglalkoztatásban -, lecsökkent, ami a családi jövedelmek csökkenését és a munkanélküliség növekedését eredményezte. A Strukturális Fejlesztési Programok hatása leginkább a szegény családoknál jelentkezett, amelyek a szub-szaharai népesség legnagyobb hányadát jelentik.

Általánosan ismert, hogy a szegénység fokozza a gyermekek alultápláltságát, hiszen aláássa a szegény családoknak azt a képességét, hogy gazdaságilag is gondoskodjanak tagjaikról. Ez, megfordítva, a gyermekek megfelelő életszínvonalhoz való jogát sérti, és a következő fontos területeket is érinti:

- A szegénység gátolja a gyermekek oktatáshoz való jogának érvényesülését, hiszen az ingyenes alapszintű oktatás a legtöbb afrikai országban visszaszorult és az oktatásba irányuló kormányzati kiadásokat is csökkentették. Ez a családok edukációval kapcsolatos törekvéseinek csökkenésével jár, mivel a szegény családok arra kényszerülnek, hogy kivegyék gyermekeiket az iskolából.

- A szegénység felelős a gyermekek egészséggel kapcsolatos jogainak megsértéséért is. A legtöbb afrikai ország által megtapasztalt gazdasági stagnálás az egészségügyi rendszer hanyatlásához vezetett. A fertőző betegségek és az alultápláltság a szegények és a gyermekkorúak közötti halandóság, bár csökkenő, de még mindig magas arányú okozója. Az egészségmegőrzésre irányuló kormányzati ráfordítások - úgy mint gyógyszer és más gyógyító kórházi felszerelések vásárlása, a már létező egészségügyi intézmények fenntartása, vagy a növekvő népesség ellátásáért felelős meglévő egészségügyi infrastruktúra kiterjesztése – folyamatosan elsorvadnak, a népesség egészségügyi állapotával együtt. A szegény családok az egészségügyi szolgáltatók elkerülésére kényszerülnek, és így sokan közülük a gyógyítás rituális vagy tradicionális formái felé fordulnak.

- A szegénység sok gyermeknél oda vezet, hogy munkaerőjüket gyermekmunka keretében kizsákmányolják. A szegénység, a növekvő népességgel, a felnőttek közötti munkanélküliséggel és a szegénység terjedésével karöltve a legerősebb kényszerítő tényező a fejlődő országokban, ami a gyermekeket a

veszélyes és kimerítő munkára kényszeríti. A fejlődő országokban gyermekek milliói nagyon fiatalon kezdenek dolgozni, ami később a családok jövedelmének csökkenésével jár. A szegény családok számára a gyermekek munkavállalása elkerülhetetlen, és az afrikai gazdasági helyzet folyamatos romlásával a gyermekmunkások száma is tovább emelkedik. A gyermekmunka tilalma a családi jövedelmek emelkedése nélkül, különösen a szegények között, hatástalan intézkedés marad, és "a szegény, de tehetséges gyermekek tragédiáját hozza magával" (Myers, 1991).

- A szegénység növeli a gyermekprostitúcióként megjelenő szexuális kizsákmányolást, és ez az oktatásban való részvétel megcsappanásához, emocionális stresszhez vezet, továbbá frusztrálja a szülőket is, hogy gyermekük meggyűlöli őket.

- A szegénység a gyermekek elhagyásával is együtt jár. Adepoju (1997) kimutatta, hogy a csecsemőelhagyás elterjedtsége az afrikai kontinensen magas arányban van jelen.

■ KORRUPCIÓ

A korrupció a legtöbb szub-szaharai államban fenyegeti a gyermekjogok érvényesülését (Hope, 1997; Mulinge – Lesetedi, 1998, 1999). A korrupciós jelenségek a közhivatalok, irodák, vagy hivatalos pozícióban lévő személyek számára személyes vagy pénzügyi jutalmakat illetve más előnyöket jelent a közjavak költségére - intézeti szabályokat, valamint etikai normákat megsértve (ENSZ, 1990). A korrupció tartós jelenléte a gazdasági élet összeomlásához vezetett, ami magával hozta a szegénység növekedését és a munkanélküliséget is, valamint aláásta a gazdasági és társadalmi fejlődést. A kialakult helyzet következtelen a gyermekekről való gondoskodás, valamint a gyermekek jogainak védelmének tükrében. Az egészségügyet érintő korrupció az állami kiadások csökkentésével együtt alássa az egész szektort a régió legtöbb országában.

■ HIV/AIDS

A HIV/AIDS járvány, valamint az azzal kapcsolatos betegségek ma az egyik legnagyobb társadalmi kihívást jelentik a szub-szaharai gyermekjogok védelmében. 1999-ben 34,3 millió ember (33 millió felnőtt és 1,3 millió 15 éven aluli gyermek) betegedett meg világszerte HIV/AIDS-ben (UNAIDS, 2000), és ebből 24,5 millió (71 %) volt szub-szaharai. Ez utóbbi adat 85 %-os növekedést jelent az 1995-ös 13 millióhoz képest, ami magába foglalta a világ HIV/AIDS-ben szenvedő felnőtt népességének 65 %-át. A nők jelentik a legfertőzöttebb csoportot, és öt HIV pozitív nóból négy a szub-szaharai régióban él (UNAIDS – WHO, 1998). Botswanában ma a világon a legnagyobb a fertőzöttek aránya, és példáján jól illusztrálható a probléma. Az első AIDS megbetegedést 1985-ben diagnosztizálták, de azóta a HIV fertőzött személyek száma drámaian emelkedett Botswanában. 1992-ben 59 000 személy volt fertőzött, és ez a szám 1995-ben 180 000-re emelkedett és 2000-re 320 000 főben prognosztizálták a fertőzöttek számát (Botswanai Kormány – UNDP, 1998), és ez a növekedési trend egész Dél-Afrikára érvényes.

A szub-szaharai régióban ma a fertőzés a gazdasági fejlődésben és a biztonságban egyaránt krízishez vezetett (Bellamy,

2000; UNAIDS, 2000). Az a társadalmi és gazdasági pusztítás, amit a HIV/AIDS végzett, sokkal nagyobb egy háborús rombolásnál. A HIV/AIDS kezeléseinek költsége és a fertőzött személyek gazdasági termelőképességének kiesése az egészségügy büdzsáját kimerítik, és gátolják a járványkövetést, valamint a népesség többi részének (beleértve a gyermekeket is) minőségi egészségügyi ellátáshoz való jogát.

Nagyon sok gyermek fertőződött és halt meg a betegségben, és milliókat tett árvává a szub-szaharai régióban is (Brandon-Rwomire, 2001; UNICEF, 2000). A HIV/AIDS növelte a halálzási rátákat, és az árva gyermekeket is a legtöbb afrikai ország felnőtt lakosságában. 1999-ben az AIDS következtében árvává vált gyermekek száma elérte a 13,3 milliót a világon (UNAIDS, 2000), amiből mintegy 10 millió az afrikai kontinensen élt (UNICEF, 2000).

(A 2. Táblázat az AIDS-el kapcsolatos betegségek következtében anyjukat vagy mindkét szülőjüket elveszített 15 év alatti gyermekek számát mutatja a 11 legfertőzöttebb afrikai országban, 1999-ben.)

2. Táblázat AIDS-árvák száma a legfertőzöttebb afrikai országokban 1999-ben

Ország	Árvák száma
Uganda	1 700 000
Nigéria	1 400 000
Etiópia	1 200 000
Tanzánia	1 100 000
Zimbabwe	900 000
Kenya	730 000
Kongói Demokratikus Köztársaság	680 000
Zambia	650 000
Elefántcsontpart	420 000
Dél-Afrika	420 000
Malawi Köztársaság	390 000

Forrás: UNAIDS (2000).

A legtöbb árva olyan családban él, aminek feje vagy egy másik gyermek, vagy egy nagyon öreg nagyszülő vezet, gyenge gazdasági kondíciókkal rendelkeznek, olyan alapvető jogaik sérülnek, mint a szülőkhöz, a megfelelő táplálkozáshoz, az alapvető oktatáshoz, vagy az egészséghez való jog. Az AIDS miatt árvává lett gyermekek szintén olyan tevékenységekre kényszerülnek, amelyek ellentétesek az 1989-es Konvencióval: gyermekmunkát végeznek, prostituálttá, kábítószer-fogyasztóvá válnak vagy az utcán élnek. Bár néhány országban, így például Botswanában és Kenyában konkrét programokat hoztak létre az AIDS-árvák megsegítésére, de az ilyen gyermekek számának növekedése azt mutatja, hogy ezek nem elég hatékonyak. Végül a HIV/AIDS fertőzött családtagok hosszú ideig tartó ápolása nem csak érzelmileg megterhelő és időigényes, de anyagilag is megterhelő a családokat.

■ POLGÁRHÁBORÚ ÉS FEGYVERES KONFLIKTUSOK

A cikk közli azt a döbbenetes tény, hogy csak Afrikában 1970 óta mintegy 30 háború zajlott, és 18 éven aluli gyermekek ezrei vettek részt bennük. A kontinensen gyakorta zajló polgárháborúk és fegyveres konfliktusok miatt a legnagyobb politikai kihívást sok nemzetállamnak és családnak a gyermekek alultápláltságának megelőzése jelenti. A konfliktusok a városi erőszaktól a polgárháborúkig számos országon végigsöpörtek (Lásd.: Szudán, Uganda, Szomália, Angola, Mozambik, és a Kongói Demokratikus Köztársaság). A fegyveres konfliktusok különböző módokon idézhetik elő a gyermekek bántalmazását.

Először is, emberi jogait megsértve, gyermekek százezreit sorozzák vagy szervezik be katonaként, szexrabszolgaként vagy hordárként a fegyveres konfliktusokba.

Másodszor, a gyermekek harcosként való bevonása a fegyveres konfliktusokba gyermekek millióinak haláláért, fizikai sérüléseiért felelős. Az UNICEF becslése szerint a Konvenció elfogadása óta eltelt 10 évben több mint 2 millió gyermeket öltek meg és több mint 6 millió sérült meg világszerte a fegyveres konfliktusokban, másik 12 millió hajléktalanná vált; az aknák pedig havonta 500 gyermeket ölnek meg. A konfliktusaiba süllyedt Afrika olyan országainak gyermekei, mint Sierra Leone, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Uganda, Szudán, Mozambik, Angola, Libéria és Szomália, nem láthatják más következményét a fegyveres harcoknak, csak a halált, mészárlást és az amputált végtagokat. Az UNICEF szerint 1996-ban, a fegyveres konfliktusokban elhunyt gyermekek több mint felét Afrikában ölték meg. Ruandában például körülbelül 250 000 gyermeket mészároltak le az 1994-es genocídium alatt; Sierra Leonében a kéz vagy láb megcsonkítása a mészárlás alternatívájává vált; más országokban pedig, például Angolában az aknák követelnek lábfejeket és életeket.

Harmadszor, a háborúk és fegyveres konfliktusok hozzájárulnak az afrikai gyermekek visszamaradottságához, az oktatáshoz való hozzáférés vagy az egészségügyi ellátás és más alapvető jogosultság akadályozásával. Az egészségügyi és oktatási intézményeket bezárják és/vagy lerombolják, továbbá gyermekek milliói válnak otthontalanná a kontinensen. Az Eritrea - Etiópia közötti határ konfliktusban például 58 iskolából 34-et leromboltak az etiópiai Tigray régió keleti, közép és nyugati részein, ami 16 000 iskolás gyermeket érintett (UNICEF, 2000). Ráadásul a háború tönkreteszi az élelmiszereket és olyan alapvető ellátásokat tesz lehetetlenné, mint például a védőoltások, s ez érinti a gyermekek megfelelő életszínvonalhoz és fejlődéshez való jogát is. A háború közvetett hatásai közé tartozik a családok szétzilálása, a gyermekek menekülttáborokba vagy utcára kényszerítése. A fegyveres konfliktusok is árvává teszik a gyermekeket, hiszen kiirtják a szülők generációját. Egyre gyakrabban az árva gyerekek arra kényszerülnek, hogy az erdőkben éljenek, „s így kimaradnak az iskolából, nem ismerik meg a társadalmi normákat és értékeket”, amikor pedig visszatérnek az erőszak, a drogok és a bűnözés felé fordulnak.

■ A CSALÁD EGYSÉGE

A családnak számos helyen kulcsszerepe van a Konvencióban felsorolt legkülönbözőbb gyermekjogok védelmében. A szocializációs funkció a legfontosabb ilyen szerepe a családnak, de a gyermekek szociális, érzelmi, és gazdasági védelme is ide tartozik. A szocializációs funkciót úgy tekinthetjük, mint amit a Konvenció úgy határoz meg, hogy a gyermekek társadalmi elfogadáshoz és fejlődéshez való joga. Gazdaságilag a család a jövőbeni fejlődés bázisa és a gyermekek későbbi gazdasági teljesítő-képességének záloga.

Az utóbbi években az afrikai család, mint társadalmi egység, más intézményekhez hasonlóan, drasztikus változásokon ment keresztül, ami kisugárzott az afrikai társadalmak társadalmi-gazdasági és politikai szerkezetére is. Ezek a folyamatok olyan változásokat eredményeztek, mint a családok számának csökkenése, a válások / különélések arányának növekedése és olyan új családmodellek terjedése, mint az egyszülős család, vegyes család és kettős karrier család. Ezek az átalakulások nem csak a családnak, mint intézménynek az erejét ásták alá, hanem azt a képességét is, hogy alapvetően a gyermekeket és azok jogait védje. Az afrikai család a nukleáris családmodell felé halad. Mint lakóhelyi egység, a tradicionális, kiterjedt afrikai család, amelyben együtt élő házaspárok, az ő egyedülálló gyermekeik, és gyakran a nagyszülők valamint befogadott rokonok is együtt laknak, lassan eltűnik. A nukleáris család pedig csak a szülők és a még egyedülálló gyermekek együttélését jelenti. A „kiterjedt családmodell” a nukleárishoz képest jobban védi a gyermekek jogait is. Például a nagycsaládban élők több érzelmi, szociális tapasztalatra tesznek szert és több gazdasági támogatást is kapnak, ha olyan krízishelyzetbe kerülnek, mint például egy válás vagy egy nehéz pénzügyi időszak. Ezek csökkenése jelentős mértékben hozzájárul a gyermekbántalmazások előfordulásához – és az azzal kapcsolatos jelenségekhez, például a droghasználathoz, fiatalok bűnözéshez, prostitúcióhoz, csellen-géshez.

■ EGYÉB TÉNYEZŐK

A fent ismertetett tényezőkön túlmenően, a tanulmány szerzőjének meghatározó véleménye szerint nem hagyhatjuk figyelmen kívül a természeti katasztrófák negatív hatásait az államok teljesítő-képességére és a családokra. A gyermekeknek fizikai károsodást, társadalmi és/vagy gazdasági összeomlást kell megtapasztalniuk olyan természeti katasztrófák eredményeként, mint az árvizek vagy az aszály.

■ Irodalomjegyzék a szerkesztőségben elérhető.

Alkalmasság - felelősség

■ AZ ÖRÖKBEOFODÁSRA VALÓ FELKÉSZÜLÉS EGYÉNI, KONZULTÁCIÓS SZAKASZA

A leendő örökbefogadó szülők örökbefogadást megelőző pszichológiai "alkalmassági" vizsgálatát A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény szabályozza. A vizsgálatnak ki kell terjednie az örökbe fogadni szándékozó egyén motivációjára, családi élet-helyzetére, személyiségére, leendő gyermekével kapcsolatos nevelési elképzeléseire, valamint arra, hogy előreláthatólag képes e biztosítani az örökbefogadandó gyermek harmonikus fejlődését, felnevelését.

A törvény viszont nem szabályozza és így szakszerű módon a pszichológus szakma kompetencia-körébe utalja a pszichológiai szempontok kidolgozását: a klinikai értelemben vett ép személyiség-szerkezeten túl az örökbefogadó szülők mely személyiség-tényezői a legbiztosabb előrejelzői a sikeres örökbefogadásnak; az örökbefogadást pszichológiai szempontból előkészítő és javaslatot tevő orvos, pszichológus és családgyógyász szakember mire fordítson fokozott figyelmet. Közülük egy éven keresztül, 2002 elejétől, havi rendszerességgel, a Fővárosi TEGYESZ kezdeményezésére indult szakmai párbeszéd széleskörű lehetőségét teremtette meg az örökbefogadás különböző területein - a jogalkotás, a végrehajtás, az alapellátás, a szakellátás, a civil szervezetek, stb. - dolgozó, valamint a különböző szakmai képzettségű - jogász, szociális munkás, pszichiáter, pszichológus, szociológus, pedagógus, önkéntes segítő, stb. - kollegák közös gondolkodásának. Ez segítette a komplexebb örökbefogadási szemlélet-váltás kialakulását. Örömteli, hogy az örökbefogadás különböző szakterületeivel foglalkozó kollegák azonos módon fontosnak tartják a PREVENCIÓ szükségességét. Így pszichológiai szempontból is közös szakmai igényként fogalmazódott meg az örökbefogadásra váró szülők felkészítésének szükségessége leendő gyermekük fogadására.

Véleményünk szerint nagy segítség a leendő örökbefogadó szülőknek, ha az örökbefogadást egyéni, személyre szóló, az örökbefogadó személyiségét fokozottan figyelembe vevő, majd azt követően csoportos, az örökbefogadással kapcsolatos általános tudnivalókat, lélektani sajátosságokat is érintő felkészülési sza-

kaszt előzi meg.

Az egyéni konzultáció során a jelentkezők pszichológus segítségével - családjukba és élettörténetükbe ágyazottan - gondolhatják újra végig örökbefogadásra való motiváltságukat, örökbefogadásról való elképzelésüket. Így döntésük tudatosabb. Ebből következően felelősebb lesz.

Mielőtt szólnánk a felkészítés módszertanáról, beszélnünk kell az örökbefogadásra való alkalmasságról. Az örökbefogadásra való pszichológiai alkalmasság megállapításának módszertana nem kidolgozott. Mindmáig hiányoznak a tudományos értelemben elvárható olyan pszichológiai standardok, amik tartalmaznák az alkalmasság minimális kritérium-rendszerét. Hiányoznak továbbá azok a standard mérőmódszerek, amelyek a pszichológusoknak a szempont-rendszerek vizsgálatához szakszerű támogatást adnának.

Abból indulunk ki, hogy az örökbefogadásra való alkalmasság nem klinikai kérdés, illetve csak annyiban, hogy az örökbefogadó klinikai értelemben vett ép személyisége pszichológiai szempontból alapfeltétele az örökbefogadásnak. Az erre vonatkozó standardok jól kidolgozottak, egységesek.

Az örökbefogadó szülőkkel való munkában, az örökbefogadás elő/ felkészítő szakaszában, egy leendő szülő-gyerek kapcsolatról gondolkodunk: arról, hogy az örökbefogadó szülő milyen módon képes a jövőben anyai/apai, házastársi funkcióit betölteni; Winnicott-i értelemben tud-e "elég jó szülője" lenni leendő gyermekének.

Ehhez ismernünk kell az egészséges személyiségfejlődést meghatározó gyermeki szükségleteket, valamint, hogy mely szülői személyiségfunkciók képe-

sek kielégíteni azt. Felsorolás szerűen ezek a következők: (A felsorolás nem teljes, tartalmaz átfedéseket, valamint egyes személyiségfunkciók megléte feltételezi a másik meglétét.)

■ **GYERMEKI SZÜKSÉGLETEK:** függőség igénye, állandóság élménye, gyengédség, támasz kongruencia, belső élményeiről való jelentésadási folyamatai megfelelő módon fejlődjenek, érzelmei a valóságnak megfelelően tükröződjenek, stabil, biztonságos kötődés, a másik kiszámíthatósága, elfogadottság érzése, gondolatai létjogosultságának megélése, autonómia törekvéseinek elfogadottsága, életkori szintjéhez mért követelményrendszer megléte, stabil keretek és határok, nemi szerepének megfelelő identitás funkcióinak kialakulását segítő környezet, nyílt bizalomteli légkör, impulzusképzéseinek megértettsége, szabályozottsága, kognitív folyamatai fejlődésének támogatottsága. Mindezen funkciók kialakulását és fejlődését tartósan, hosszútávon, kiszámítható módon biztosító állandó környezet.

■ **SZÜLŐI SZEMÉLYISÉGFUNKCIÓK:** ép személyiségstruktúra, kiegyensúlyozott pszichés működés, stabil teherbíró kapacitás, megfelelő impulzus kontroll, megfelelő fékek, stabil én-határok, megfelelő válaszkészség, intenzív odafordulni és ráhangolódni tudás a másikra, empátia, kongruencia, ép realitásérzék, előítéletmentesség, bízni tudás a másikban, megfelelő szorongástűrő készség, felelősségérzet, hosszú távra való elköteleződési tudás, kiszámíthatóság, gyermeket értéknek tekintő személyiség, a másik autonómia-törekvéseinek elfogadni és tiszteletben tartani tudása, előrelátható viselkedés, kiszámíthatóság,

stabil én-kép, az önbecsülés megfelelő szintje, önreflexióra való készség, megfelelő szintű önismeret, a másikkal való kapcsolódás készsége és igénye, az intellektuális funkciók megfelelő szintű működése, a másik tiszteletben tartására való készség, holding funkciók, egyenletes életvitel, be- és elfogadókészség, nyíltság, tartós bensőséges kapcsolatra való készség. A házaspár kapcsolati stabilitásának kiegyensúlyozottsága.

Az alkalmasság-kritérium rendszerének kidolgozásakor tehát meghatározó szempontnak tartjuk, hogy egy leendő sikeres szülő-gyermek kapcsolatot szeretnénk előre láthatólag pontosan megjelölni.

A személyiség kapcsolódási módjának dinamizmusa jól vizsgálható, vizsgálatának módszertana a dinamikus orientált mélyinterjú technika által kidolgozott.

Kimutatott, hogy a személyiség kapcsolódási módja mélyinterjú helyzetben prototípusa az egyén valós élethelyzetekben meglévő kapcsolódási módjának. Feltehetően a jövőben hasonló lesz a leendő gyermekével való kapcsolata.

■ ÁLLJON ITT EGY PÉLDA:

A kezdetben bőbeszédű, mosolygós asszony érzelmi, hangulati állapota beszélgetésünk ideje alatt többször megváltozik. Átmenet nélkül arca váratlanul elkomorodik, tekintete szomorúvá válik, beszéde elhalkul. Férje siet segítségére, átveszi a szót, magához öleli, simogatja feleségét, aki rövidesen újra jó kedvű lesz, életkedve visszatér. Ez a külső eseményekkel nem magyarázható hangulatváltozás, többször is megismétlődik az interjú során. Viselkedése ezért előre láthatólag leendő gyermeke számára is kiszámíthatatlan lesz. Így sérülékennyé válik a gyermek állandóság-élménye, kiszámítható támasz hiányában énjében elbizonytalanodik, szorongásteli várakozással hangolódik rá anyja hangulatváltozására. Megfelelő feszültség szabályozás hiányában a gyermek kötődése bizonytalan, pszichés egyensúlya instabil lesz.

Tehát az interjú alapján, az asszony előreláthatóan nem képes biztosítani gyermeke harmonikus fejlődését. Egy találkozás után azonban csak hipotézisünk lehet a leendő szülő személyiségének működésmódjáról. Több évre előre ez alapján jóslni bármit is felelősen nem lehet. Néhány (3-4) alkalom azonban az esetek legnagyobb részében elegendő a személyiség működésmódjának mélyebb megismerésére, megértésére, szükség esetén a beavatkozásra, segítségre.

Az örökbefogadást megelőző konzultáció az általunk igen fontosnak tartott prevenciót szolgálja, az örökbefogadandó gyermek egészséges, harmonikus fejlődése érdekében. Ennek feltételeit elsősorban a leendő örökbefogadó szülő képes megteremteni.

A viselkedésmód jóslására a személyiség alkalmazkodási módjának, rugalmasságának, önreflexiók, helyzetelemző, problémákat átlátó és megértő készségszintjének megismerése a legbiztosabb támpont. Ez előre jelzi a társas és problémamegoldó helyzetekben az adaptáció és az önkorrekció elvárható mértékét, vagyis azt, hogy a jövőben milyen szintű egyenletesség várható a személyiség működésmódjában, és a leendő szülők milyen mértékű tartós stabil kötődést nyújthat majd a gyermekének. A konzultációs típusú kapcsolat a szülőnek lehetőséget biztosít az elmélyülésre. Örökbefogadási szándékát, az idevezető utat újból, most már egy szakember segítségével újra átgondolhatja, gyermektelenségen túlmutató motivációs háttérnek mélyebb dinamikai szálait saját gyermekkorába, életútjába, élettörténetébe ágyazottan értheti meg. Döntése így válhat csak igazán megalapozottá, s ez ugyan úgy leendő gyermeke, mint saját sorsa alakulása szempontjából preventív jellegű.

Lelki problémája mindenkinek van, örökbefogadó szülőknél erre élethelyzetükből adódóan fokozottan lehet számítani. Ilyen szempontból is szükséges az egyénre szabott, személyes segítség.

Mélyinterjú konzultációs technika a kliens, ez esetben az örökbefogadó szülő múlt és jelenbeli kapcsolatainak elemzését állítja a középpontba, beleértve a

vizsgálóval kialakított kapcsolatát is. Ahogy itt viselkedik, úgy viselkedik máskor is. Ennek példája egy konzultáció: az első alkalom harmadik harmadában tart a beszélgetés. Kedves, jó benyomást keltő, az elképzelt elvárásoknak túlzottan is megfelelni vágyó házaspárral beszélgettünk. Sikereikről, valóra vált terveikről mesélnek. Büszkéek eredményeikre, kitűzött céljaik elérésében útjukat eddig semmi nem akadályozta. Ahogy mondják, tudnak bánni az emberekkel, az üzleti életben is ennek köszönhetik sikereiket. Az asszony csodálatosnak megélt gyerekkoráról mesél, minden "olyan volt, mint a paradicsomban". Az interjúvezetőt dicsérik, hangsúlyozzák mennyire örülnek a beszélgetésnek. Határokat nem tartva az asztalon lévő tárgyakat vizsgálják, kérdéseket tesznek fel velük kapcsolatban. Ahogy mondják, összeférhetetlenség (immunológiai) miatt nem lehet gyerekük. A „viszontáttételes” érzésben a szánalom és a düh egyre intenzívebben jelent meg az interjú folyamán. (Az úgynevezett „viszontáttételes” érzések a kliens lelki állapotában segítenek eligazodni.) Visszajelzem: "Hallgatva Önöket, úgy érzem, maguk a teljesítményre nagy hangsúlyt fektető emberek." Gyerekkori emlékek jönnek, majd az asszony hangos, dühödt zokogása töri meg a csendet. "Alsó tagozatba jártam, még most is hallom anyám fenyegető szavát: intézetbe adunk lányom, ha nem leszel szorgalmas. Lehet, hogy nem gondolták komolyan, mégis rettegtem, attól kezdve kitűnően tanultam" - meséli az asszony. Később is mindig és mindenben megfelelni vágyott, hogy szülei szeretetét továbbra is megtartsa. Az asszony, édesanyja iránt érzett dühét elfojtotta, majd ellentétébe fordította, elválastól való félelme ellen így védekezett.

Az interjú helyzetben áttételesen ez ismétlődött meg. Az interjúvezetőt anyafiguraként idealizálta, ugyanakkor dűhe az interjúvezetőben átélhetővé vált, s ez együttérzést, szánalmat keltett.

Négy alkalom elegendőnek bizonyult, hogy az asszony saját édesanyjával kapcsolatos érzéseit, indulatait megfogalmazza. Fontos volt ez azért is, hogy vele kapcsolatos indulatait leválassza azokról az anyákról, akik nemcsak fenyegettek, hanem valóban örökbe is adták

gyermeküket. Képesé vált az asszony arra, hogy beleélje magát más ember helyzetébe, elfogadható módon megértse egy örökbeadó anya döntésének létjogosultságát.

A kialakuló szülő-gyermek kapcsolatban meghatározó az örökbefogadó szülő fantáziált vérszerinti anyja képe, amellyel kapcsolatos fantáziák akaratlanul is a gyermekre vetülnek.

Jó, ha a vérszerinti anya pozitív aspektusaival azonosulhat a gyermek. Az örökbefogadó szülők felkészítésénél ezt kiemelten hangsúlyozzuk.

Minden családnál más kérdéskör kerül a fókuszba. Célszerű, a több (3-4) ülésből álló interjú, mivel :

1. Nemcsak keresztmetszeti, hanem hosszsmetszeti képet is kaphatunk a találkozások során.
2. A tapasztalt biztonságos bizalommal teli, elfogadó légkör kedvező lehetőséget teremt a leendő szülőknek örökbefogadással kapcsolatos érzéseik nyílt megfogalmazására, megbeszélésére.
3. A találkozások között eltelt időszakban a tapasztalat szerint fokozott belső munka, intenzívebb párbeszéd indul meg a házaspárnál az örökbefogadásról. Ennek eredménye, hogy közösen megfogalmazott kérdéseik a szakember segítségével megbeszélhetővé válnak, s ez egyben tájékoztató pont is a konzultációvezetőnek abban, hogy milyen típusú problémakörben igényel leginkább segítséget a házaspár.

"Amikor megtudja majd a gyermekünk, hogy ő örökbefogadott, nem fogja-e azt hinni, hogy ezért kevésbé szeretjük?"

A kérdés implikálja, hogy mint örökbefogadó szülők, képesek-e a jövőben gyermeküket úgy szeretni, mintha maguk születték volna. Milyen mértékben határozza meg a vérszerintiség a szülő-gyermek kapcsolat mélységét, erősségét. A konzultáció az örökbefogadásra való felkészülés személyes része.

Segítséget és egyben egyfajta felkészülést jelenthet a módszer az örökbefogadó szülőknek. A technika lehetővé teszi,

hogy az örökbefogadással kapcsolatos nem tudatos érzései, beállítódásai, félelmei, vágyai az interjúvezető segítségével megfogalmazódjanak, s ezáltal tudatosodjanak. Ilyen módon segíthetünk a szülőknek felkészülni gyermekük fogadására.

A mélyinterjú diagnosztikus módszer, s egyben konzultációs technika. Így van helye az örökbefogadásra való felkészülés bevezető szakaszában.

Gyerekklinikai gyakorlatomból idézem egy tíz éves, súlyosan kényszeres kislánynak az esetét. Döntésképtelensége foglalja le idejét, reggelente képtelen időben iskolába indulni, nem tudja eldönteni, melyik cipőjét vegye fel. Bármelyik mellett dönt, úgy érzi, nem helyes. Kétségbeesve fordul vissza az ajtóból, hogy a másikat felvegye. Így előfordul, hogy az iskolába a harmadik órára ér csak be. Szerető gondoskodó környezetben nevelik Évát szülei, csecsemőkori örökbefogadásáról kapcsolatunk kezdetén nem beszélnek. Az anamnézis felvétele zavart, feszült légkörben zajlott. Az asszony akadozva beszélt terhessége körülményeiről, majd hirtelen félbeszakítva mondatát - "Inkább ne is beszéljünk erről!" -, másra terelte a szót. Az anya, kapcsolatunk harmadik hónapjában tisztelt meg bizalmával, osztotta meg családi titkukat, hogy Éva örökbefogadott. Ahogy mondta, lányuk tud erről, 3 éves korában óvodába menet mesélték el neki. Azóta erről többet nem beszéltek.

Éva édesanyja maga is örökbefogadott. Származásáról szülei halála után, az iratokból értesült. Kezdeti fájdalmas csalódottságán hamar túltette magát, gondolatban elfogadható magyarázatot talált szülei titkolózó viselkedésére. Lánya örökbefogadásakor, saját származási titka belső konfliktusforrássá vált. Érezte és tudta, úgy helyes, ha minél korábban elmeséli Évának családjukba kerülésének történetét. Amikor kislánya 3 éves lett, így is tett. Ezzel viszont szembefordult a hozott anyai mintával. Ebből adódó bűntudata ellen a további elhallgatással védekezett. Így mint a népmesében, hoztam is meg nem is, Éva tudta is, meg nem is származásának történetét. Tüneti viselkedésében, döntésképtelenségében, (melyik cipőmet vegyem fel), anyja ambivalenciáját (saját utamat járjam, vagy az anyai

mintát kövessem, megmondjam, ne mondjam) jelenítette meg.

A konzultáció az elakadásokra való rátalálásban, azon való túljutásban is segítheti az örökbefogadásra jelentkező szülőket.

Ahhoz, hogy az interjú technika a felkészítés részévé válhasson, jó, ha az örökbefogadó szülő ebben teljes személyiséggel részt vesz, tehát maga is motivált a beszélgetésre. A leendő szülő a beszélgetést nem maga kezdeményezi, hiszen ez kötelezően az örökbefogadási folyamat része, feltétele. A kapcsolat indulásakor a kontraktus megkötése tiszta helyzetet kell, hogy teremtsen.

Tisztázni kell, hogy a beszélgetés az örökbefogadási folyamat része. Célja, hogy a leendő szülők az örökbefogadandó gyermek szempontjait szem előtt tartva újra átgondolhassák örökbefogadásról való elképzeléseiket, motivációjukat.

Szakember segítségével megfogalmazódhassanak kérdéseik, esetleges félelmeik, vágyaik leendő gyermekükkel kapcsolatban. Segítséget kapjanak abban a döntésben, hogy az örökbefogadás felelősen választható módja-e családjukban a gyermekvállalásnak.

Tapasztalataim szerint az esetek többségében erre nagy az igény. A leendő szülők tele kétségekkel, kérdésekkel érkeznek az első beszélgetésre. A vizsgálatot, illetve a konzultációt vezető odaforuló, elfogadó, kritikamentes segítő szándéka természetes módon feltétele a sikeres konzultációnak.

Korbuly Ágnes

Élet a születés után

■ EGY KRÍZISNEVELŐSZÜLŐ MÁSFÉL ÉVE

A következő cikk az Apor Vilmos Katolikus Főiskola hivatásos nevelőszülői képzésének egyik záródolgozata. Ezt a dolgozatot a téma aktualitása miatt választottuk közlésre, de nagyon sok olyan dolgozattal találkozunk, amelyből hiteles választ lehetne kapni sok, a gyermekvédelemben mozdulni nem akaró kérdésre. A tanulmányt Kráľné Szabó Piroska bevezetőjével ajánljuk figyelmükbe.

Az említett aktualitást a CSOSZ (Csecsemőket és kisgyermeket befogadó otthonok Országos Szövetsége) "Szükség van-e a csecsemőotthonokra?" című VI. Országos Konferenciájának témája adta, ahol előadásának illusztrációjaként Faragó György, a Pest megyei TEGYESZ akkori igazgatója ezt a dolgozatot használta. Az előadás a Pest megyében lezajlott intézményi átalakulásról szólt, és mint ilyen - a konferencia kérdésére válaszként -, a csecsemőotthon helyetti alternatív megoldást mutatta be. Ott, abban a körben, nem volt túl népszerű a válasz, tehát úgy gondoltuk, ha a munkát végző nevelőszülő beszámolóját olvashatják a kételkedők, az hiteles és elfogadható alternatívája és így ötletadó segítsége lehet a csecsemőotthonok nehezen induló átváltozásának.

Természetesen ez a dolgozat sokkal többről szól, minthogy a gyermek nevelkedési közege ne intézmény, hanem család legyen. Ha ebben vita nélkül egyetértenénk, az önmagában is óriási lépés

lenne az 1997-óta hatályos Gyermekvédelmi törvény alapelveinek megvalósítása felé. Az igazi tanulság azonban, hogy azok a gyermekvédelmi közhelyek, amelyek folyamatosan lefojtják a változást sürgetők indokait, itt mint a hétköznapi gyakorlat feladatai, megoldásai jelennek meg.

Kiderül, hogy a nevelőcsaládba bekerült csecsemők mind súlyos vagy kevésbé súlyos szomatikus problémákkal küzdöttek, amelyeket a család (ugyanúgy ahogy a jól működő vérszerinti is) külső, orvosi segítséggel megoldott. Ehhez nincs szükség egy kvázi kórházi - csecsemőotthoni - ellátásra. (Nem térek ki sem a költség, sem az érzelmi vonatkozásokra, hiszen ezekre a dolgozat bőséges választ ad.)

A nevelőcsaládból a gyerekek mindezek ellenére pár hónap, de egy éven belül mindenképpen véglegesen kikerültek (a vérszerinti családba való visszagondozás, örökbefogadás), vagy hosszú távú nevelőszülői elhelyezésre kerültek. (Az a köz-

hely, hogy a gyermek "örökbefogadásra értetté vált-e", szerencsére fel sem merült.)

Ha a gyermeket nevelő családnak kérdése van a krízis nevelőszülőhöz, akkor egymással nyugodtan megbeszéljük, hiszen az átszokás nehézségeit is együtt oldották meg. (Az, hogy a gyermek családból családba kerül és nem intézményből családba, jóval tisztább helyzet az érzelmek és a szocializáció szempontjából, de ezt itt csak megemlítem, mint járulékos hasznát ennek a gondozási formának.)

Nincs probléma a másik családba való átszoktatáskor sem, ha elfogadjuk, hogy ezek teljesen természetes érzelmekkel, fájdalommal járnak. Az az érv, hogy a gyerek veszteséget és gyászt él át, ha megszerette az átmeneti nevelőszülőt, nem elfogadható, mert a fájdalom fontos és megtanulandó érzés, szemben az érzelmek hiányával.

A vérszerinti kapcsolattartásról is megtudhatjuk, hogy ha nem sikeres, az nem automatikusan a nevelőszülő vagy a képzés "hibája", esetleg a családé, ahová került a gyerek, hanem a helyzetből is adódhat. Ennek esélyét persze a jó előkészítés minimalizálhatja, de nem szüntetheti meg teljesen. Az intézetek esetében egyébként soha nem szokták ezeket a kudarcos kihelyezéseket felróni, ezért felelősségre vonást, alkalmatlanságot emlegetni.

A nevelőszülői vagy örökbefogadói kihelyezésnél sokszor elhangzó "nem a szülőnek keresünk gyereket, hanem a gyermeknek szülőket" szinte értelmetlen közhely helyett is itt a válasz, egymásnak keressük őket. Egymást választják jó esetben, a "válogatás" azért nem szitokszó, mert ha az örökbefogadó vagy nevelőszülő nem tud a gyerekkel megbarátkozni, akkor abban úgysem lesz köszönet, és ez éppen a gyerek érdekeit sértené.

Mitől lesz sikeres a másik családba való átszoktatás? Az addig nevelő család szoktatja át a gyermeket. Eközben szinte családi kapcsolat alakul ki a két család között, amely azután szükség és igény

szerint a későbbiekben is működhet.

Nagyon fontosnak tartom a dolgozat utolsó mondatában a csapatmunka szót. Ezt is meg kellene tanulnunk, és főleg alkalmaznunk kellene.

■ NAPLÓ A MÁSFÉL ÉVRŐL

Jelentkeztem a P-i Gyermekvédelmi Szakszolgálat FIKSZ tanfolyamára. Még mélyebben beleláltam a feladatokba, a munka szépségébe. Egymásra találhatunk a szeretetre, gondoskodásra vágyó gyermekekkel. Két fiammal leültünk, megbeszéltük a várható változásokat, kikértem véleményüket. Mindenben támogattak, biztattak, ami nagyon jól esett.

Az egyik előadást az igazgató tartotta, megemlítette a csecsemőprogramot, elképzeléseit. 2001 őszén környezettanulmányt tartottak nálunk, a következő alkalommal megbeszéltük a részleteket. Szomszédasszonyommal együtt lettünk a megye két "csecsemőse".

Közös megbeszélés után megismerkedhettünk munkahelyünk vezetőivel, az igazgatóval és helyettesével, valamint "közvetlen főnökünkkel", tanácsa-

dónkkal. Vele tartjuk a közvetlen kapcsolatot, mindenben segít, egyben irányítja, minősíti munkánkat. Segítségünkre felvettek egy csecsemőgondozót is.

Feladatunk a megyében megszüntetett csecsemőotthonok helyett, az ideiglenesen elhelyezett 0-3 éves korú gyermekek ellátása, gondozása, örökbefogadásuk elősegítése. E munka jelentősége, hogy első pillanattól kezdve személyes kapcsolat és kontaktus, illetve biztonságérzet alakuljon ki a babákban, ne 2-3 műszakban változó gondozók között, kötődés nélkül kezdjék az életet.

E csöppségek általában gondozatlan terhességből születnek, nemegyszer kis súllyal, koraszülöttként. Fogantatásuktól kezdődően hátrányos helyzetűek. Sokkal több szeretetre, gondoskodásra, odafigyelésre van szükségük, mint a várt, érett csecsemőknek. Egészségügyi szempontból is több probléma adódik. Házi orvosunk minden baba érkezésekor, távozásakor vizsgálatot végez, természetesen közben végig orvosi segítséget nyújt, a védőnő is rendszeresen látogat bennünket.

2001. december 17-től hivatásos nevelőszülő lettem. Megkezdődött a szobák többszöri átrendezése a tanácsadó segítségével. A csecsemőotthonból kaptunk kiságyakat, pelenkázót, ruhaneműt, játékokat. 16 éves fiam ruhái után a csöpp babaruhák, csörgők elmondhatatlan érzéseket váltottak ki belőlünk.

Végre eljött a nagy nap, 2002. március 1-je. Az első babáért a R. kórházba mentünk. V. 13 napos volt, 2400 gramm. Segítőnk, a tanácsadó és családom véleménye szerint csúnyácska, "koravén" kinézetű baba volt. Én ebből semmit nem láttam a boldogságtól, a rám nehezedő felelősség egyre erősödő súlyától. Ismerkedtünk egymással, boldogságban úsztak napjaink március 14-ig. Fürdetés előkészítése közben bölcsőhalálként ismert légzéskimaradása volt, bevörösödött, -kékült, -lilult. Ösztönösen ráztam, szájon át lélegeztettem. Számomra örökkévalóságnak tűnő idő után felsírt és kezdte visszanyerni a színét.

Az éjszakát már a ceglédi kórházban töltöttük monitoron. Egyhetes bentartózkodás alatt többször bejelzett a

készülék. Végig én láttam el, fogtam a csöpp kis kezét, A Madarász utcai kórházban elvégeztem az újraélesztési tanfolyamot, légzésfigyelővel együtt hazajöhettünk. Egy percre sem mertem magára hagyni, vittem magammal a konyhába, fürdőszobába, kötődésünk egyre szorosabb lett.

Március 27-én kaptunk egy "hugicát". Sz. 3400 grammal érkezett. Erősen hasfájós baba volt.

Tanultam egyszerre két babát ellátni, éjszakánként etetni, utólag már tudom, ez előkészítő volt a továbbiakhoz. Napközben Icu segített tanácsaival és személyesen is. Közben különböző vizsgálatokra jártunk V.-vel a Madarász utcai kórházba (alváslabor, GÖR, neurológia). Továbbra is apró légzészavart állapítottak meg, de mosolygós kisbabaként fejlődött. Sz. édesanyja a nagyszülők hatására visszavonta a lemondó nyilatkozatát, és április 17-én a gyámügyi előadó eljött érte.

E rövid idő után is mély sebként tudatosult bennem, hogy el kell válnunk. Egészen más a valóságban a tudat, a tonusok és az érzelmek.

Többszöri telefonbeszélgetés után megnyugodtam, jó helyen van az édesanyjával.

Eljött május 28-a, ami V. és az én életemben fordulópont lett: első elhelyezési értekezlet, amelyen találkozhattam szülőanyjával, s közös jövőnk volt a tét. Itt határozat született, mivel a lemondó nyilatkozatot az anyuka az utolsó nap visszavonta, de gyermekéről egyelőre gondoskodni nem tud. Az ideiglenes elhelyezést átmenetire változtatták, s én gyámja lettem a kislánynak.

Havi egy láthatást biztosítottak az anyának. Nyomon követhettük továbbra is azt a csodát, ahogy a kissúlyú, állandóan alvó újszülöttről mosolygós, gögicselő, pancsoló baba válik. Fizikailag erősödött, az első gyümölcs, majd főzelék ízlelgetése mind-mind élmény volt. Lelkileg nagyon érzékeny a hangos szóra, csengőre, remegő-síró, továbbra is monitortartott csöppség.

2002. június 7-én mentővel megérkezett a harmadik babám, Á., az első kisfiú, kicsit sárgán, 3000 grammal és 52 cm

hosszal. Az első egy-két hétben természetesen sokat aludt, étkezés előtt nagyon türelmetlenül, teli torokból sürgette a tápszert. Sokszor hányt, ezért tápszerváltás következett és megemelt kiságyba feküdt. A nagyon meleg napokat nehezen viselte, sokat nyűgösködött emiatt.

V.-vel érkezett az első láthatás, június 13-án. Anyja dajkálta, beszélgetett hozzá, ő etette, tisztába tette. Tájékoztattam a kislány fejlődéséről, kivizsgálásokról. Tanácsadóm végig ott volt velünk, figyelte kettőjük ismerkedését. 17 hetesen oldalára fordult, június 23-án hasra. Ujjongtunk, tapsoltunk, örömmünket látva szinte produkálta magát, újra és újra fordult, és közben neki is fülig ért a szája.

Á. érkezésével fellépett a féltékenység a pici etetése, dajkálása közben, biggyesztette a csöpp száját, az első időben keserves sírással fejezte ki nemtetszését. Öt hónaposan kezdtük el a Dyaphyllin szedését az alváslabor eredménye alapján. Ekkorra már a mozgásigénye fantasztikus lett: kukucsjáték, csörgők, zenélő bébi játékok kötötték le a figyelmét. A hatodik hónap elejére állandó együttlétünk (légzésfigyelés) eredményeként egy percre sem maradt meg egyedül, látnia vagy a hangomat halania kellett, különben szinte önkívületi állapotban "ordított- bömbölt" s ténylegesen nem vett levegőt. Így nőttünk mi össze!

Á. közben szépen fejlődött, édesen mosolygott. "E", "Ó" hangokat adott, ügyesen ette kanállal a gyümölcslevet. Július 25-én megnézték a leendő örökbe fogadó szülők. Rögtön egymásra találtak, picikém egyfolytában gögicsélt, mosolygott, főleg az apukára.

Doktor nénink záró-vizsgálata után, augusztus 2-án érkezett a búcsú pillanata. A szülőkkal részletesen megbeszéltük Á. szokásait, napirendjét, étkezését, stb. Szívszorító volt az elválás, de mégis boldogság öntött el, mivel az ő kis élete szeretetteljes és biztonságos jövőbe indult útjára. Az első 2-3 hétben naponta telefonáltak, tanácsot kértek, beszámoltak az új környezetbe való beilleszkedésről. Azóta is tartjuk a kapcsolatot, fényképet küldenek, ami nagyon jó érzés.

Maradtunk a pici lányommal. Nálunk építkezés folyt, ekkor még érezhetőbb

volt, hogy a különböző zajoktól mennyire fél. Még kézben fogva is remegett, zokogott a kómúves és ácsmunka zajaitól. Láthatáskor megbeszéltük az anyukájával, hogy a terhesség alatt milyenek voltak a körülményei. Kiderült, hogy végig hangos veszekedések, szellemi fogyatékos testvérei és idegbeteg apja kiabálásai között élt. Azóta az anya megismerkedett egy fiatalemberrel, akivel összeköltözött, ő apasági nyilatkozatot tett, így névváltoztatás következett.

A fejlődése: 6 hónaposan oldalról hasra forogva halad előre, nyújtózkodik a játékért, oly édesen küzd! A rengeteg biztatás, dicséret eredménye a kúszás. A gögicsélést abbahagyta, "morgó" hangokat ad. A hetedik hónapra kibújt az első fogacskája. Kapaszkodva, hosszú ideig egyenes háttal ül, egyre többet felköttyölő helyzetben van. A hónap végére kapaszkodva áll. Itt kezdődött el az idegenektől való félelme. Az utcán, boltban bárki szól hozzá, de elég volt, ha csak ránézett, keserves sírás következett, bújt hozzám, vagy a számára ismert személyhez.

A negyedik láthatás is így zajlott. Anyjától félt, nagyon sírt, és alvásba menekült.

Az ötödik láthatás (október) alatt bevörösödvé bömbölt, leizzadt, tombolt végig. Szüleitől elforgatta a fejét, eltakarta a szemét. Vicuska is döbbenet figyelte a pici lány viselkedését. Kimentünk a parkba, ott már megnyugodott, apja kezében elaludt. A nyáron is jártunk alváslaborba, gyógyszer szint vizsgálatra.

Október 16-án érkezett K., ismét fiú, 3 hónapos, 4430 grammos vékony, hosszú baba. Előzményként megtudtam: hajléktalanok a szülők, a nagypapa gondoskodott róla és másfél éves testvéréről egy tanyán, a rokonoknál meghúzódva. Eddigi élelme tehén- és kecsketej, vízbe áztatott kenyér volt. Mozgékony volt, járt keze-lába, folyamatosan gögicsélt. Nagyon mohón evett, éjszaka is három óránként. A gyümölcsletől hasgörcse lett, a széklete meg egyre hígabb. Két-három hét múlva a tápszert csak cukorral fogadta el. Fejét folyamatosan forgatta. K. itt-léte alatt végig nagy problémát jelentett az étkezése és ennek következményeként a széklete. Doktor nénink rengeteget segített, tanácsokkal látott el, miközben

elvégezte a különböző vizsgálatokat. Újszülöttkori táplálása tönkretette a bélbolyhokat, így hosszú időt vesz igénybe, amíg ez rendeződik.

Október 25-én megérkezett J., ő is fiú, két és fél napon, súlya 3640 gramm, 61 cm. Őszinte boldogsággal fogadtam, de az első egy-két nap bizony szorongással töltött el, mivel egyszerre most volt először három babám, és J. nagyon "fiatal" volt. Kicsit sárga, 2,5 ml-nél több tápszert nem fogadott el, még a doktor nénink is etette. Éjszaka sokat sírt. Étkezések után sípoló hangot adott, 4 nap után a szeme bedagadt, puffadt, sárga és váladékos volt. Szemészeti szakvizsgálaton megállapították, magzatvíz kerülhetett a szemzugba. Légzése egyre furcsább, sípoló, ziháló lett.

November 4-én beutalót kapott a kórházba. Itt is nagyon sokat sírt. A vizsgálatok eredménye háromnapos benntartózkodás után derült ki: gégeporc gyengeség, ami több hónap vagy év, mire megerősödik. Napközben hason kell fektetni.

Jó egy hónap telt el, amíg az állandó sírdogálása kezdett megszűnni. Rengeteg dajkálást, nyugodt, szeretetteljes környezetet és türelmet igényelt.

Fejlődése: 8 hónaposan – októberben kézen fogva (vezetve) lépegetett, térdelő helyzetből felhúzta magát, a járókában állt. 28-án egyedül felült, fogacskái bujkálnak elő.

K.-val egyre jobban összeszoktak, babanyelven nagyon jól "elbeszélgettek", hosszabb ideig kéz-láb jelbeszéd is volt. Örültek egymásnak. Leírhatatlan érzéseket éltem át. Ez a világ legcsodálatosabb "munkája" számomra.

J. megérkezése után egy hétig minden fürdetést végigbömbölt, "tombolt", mire rájöttem, hogy őt kell először ellátni (fürdés, etetés), ettől a pillanattól kezdve nem volt semmi gond.

K. volt a legnyugodtabb, legkiegyensúlyozottabb, éjszaka továbbra is igényelte az etetést. Kiságyában körbe forgott, gögicsélt, sikongatott.

Tanácsadónk és a doktor nénink konzultációja alapján, amely munkám és fizikai állóképességem határait boncolgatta, megérkezhetett november 23-án Á., egy újabb kisfiú, 3770 grammal. A kórházi zárójelentésen jelezték, hogy neurológiailag sérült babáról van szó, aki

már a kórházban is Sevenaletttát kapott éjszakára az állandó sírása miatt. Szülésnél kihűlt, vállkulcsontja eltört.

Így lettem egy 8 hónapos kislány, egy 3 hónapos és két 3-4 hetes fiú boldog pótmamája. Ebben az időszakban éreztem igazán segítőt fizikai segítségét. Fiaim is aktívan segítettek. Esténként fiammal álltunk a kiságyak körül, meghatódva hallgattuk szuszogásukat, néha hihetetlen volt, hogy mindez velem történt meg.

Á. rengeteget sírt, 24 órából 16-17 órát. Minden nyugtatás ellenére kizárólag kézben, teljes testhez simulva nyugodott csak meg. Csöpp keze görcsben, elfehéredtek az ujjacskái. Á. sírásától J. is egyre többet sírt. K.-nál elkezdtük a főzelék adását: az állandó hasmenésből teljes székszorulás lett. Napi hashajtó adása mellett is kúppal, lázmérővel kellett segíteni.

V.-m nehezen viselte a lényegesen kevesebb foglalkozást, a szabad mászkálás, bútorok melletti sétálás helyett visszakerült a járókába.

December 6-án Á.-val a ceglédi kórházba mentünk, neurológiai vizsgálatra. Se fényre, se hangra nem reagált. Beutalót kaptunk a Svábhegyi Fejlődés Neurológiai Központba. December 9-12-ig bent feküdt, a vizsgálatok eredménye: fizikailag nem beteg, hallásvizsgálatra a János kórházba beutalót kapott. Idegrendszerileg viszont sérült, valószínűleg a méhen belül sérülhetett, talán anyja bántalmazása során. Ezért szorongó, görcsös, a test melegére, szívdobbanás hallatára nyugszik, oldódik egy kicsit. Őt gyakorlatból álló gyógytornát írtak elő, naponta kétszer húsz percet.

November 30-án J.-hez örökbefogadó szülők érkeztek. Barátságos, közvetlen házaspárt ismerhettem meg, gyönyörködtek a babákban, de ők ragaszkodtak a teljesen egészséges gyerekekhez. Megijedtek a ziháló, sípoló hangot adó csöppségtől. Ez a találkozás nem hozott eredményt. December 7-én újabb szülőket vártunk. Első pillanatban beleszerettek a kisfiúba.

Másodszor lehettem tanúja, hogy egy 8 hetes kisbaba miként "választ" családot magának. Egyfolytában mosolygott, gögicsélt, teljes szemkontaktus jött létre,

légzése szinte tökéletes volt. Megható volt az egész találkozás.

December 11-én együtt vittük a Heim Pál Gyermekkorház Fül- Orr- Gégészetre, ahova segítőt is elkísért bennünket. A főorvos úr megnyugtatót mindenkit, hogy ez a porcgyengeség el fog múlni, megerősödik, nem lesz semmi probléma. 15-én újra meglátogattak, a leendő anyuka etette, megfürdette. Megbeszéltük a beszerzendő bébi holmikat. Elmeséltem a csecsemő szokásait, étkezését, stb. 20-án boldogságban és nagy-nagy izgalomban jöttek érte. A búcsú pillanata újra nagyon nehéz volt, őt is megsírtattuk. Ez a csöppség a legnagyobb szeretetben, biztonságban fog felnőni, ezt a későbbi kapcsolattartásunk is bizonyítja.

V.-m novemberi láthatása anyja betegsége miatt elmaradt.

Decemberre a fejlődése 10 hónaposan:

- Falvédőn levő tükörben megmutatja - hol a baba? kérdésre ódamegy, puszilgatja, nagyon sok mindent megért.

- Idegentől továbbra is fél

- Szótöredékeket mond: BA-BA-BA, MA-MA-MA

- Egy kézzel vezetve sétál, önállóan hosszú ideig játszik, ki-be pakolja, össze-ütögeti.

K. hasrafordul és vissza, kezdeti nyugodtsága átváltozott, nyugtalan, sikoltozik, állandó fejforgatást végez. Játékért nem nyúl, kis lábát felhúzza. Korához képest nem fejlődött megfelelően. Ezért őt is megvizsgálta a neurológus adjunktusnő. Nála inkább belgyógyászati, koponya röntgen eredményeket várt. Testtartása "kis krumpoliszákhoz" hasonló.

A karácsonyt és szilvesztert már három babával ünnepelte a családom. A meghitt pillanatokot még felemelőbbé tette az élet legnagyobb csodája, az új kis életek mosolya, kiegyensúlyozottsága, a szeretet és biztonság légköre.

Á. kezdett oldódni, egész nap jókedvű, nevetős volt, még az esti órákban sírdogált, majd ez is elmaradt. Tornázni szeretett, végig gögicsélt.

Januárban V.-vel bevezettük, hogy délelőtt a járókában van, délután már szabadon birtokolhatja az egész házat. Nagyon rövid idő alatt megszokta. Január

13-án 11 hónaposan megtette az első lépéseket. Boldogságban úszott, tapsoltunk, dicsértük, mint minden újabb eredményét, ő pedig egyre jobban "produkálta" magát.

Fiammal újabb és újabb bohóckodásokat találtunk ki, a napi birkózás, játék elmaradhatatlan volt, de barátai is rajongtak érte. Pici lányunkat kellőképpen elkényeztettük.

A láthatás elmaradt, az időjárás miatt a szülők nem tudtak jönni. K.-val, Á.-val ortopéd vizsgálaton voltunk. 22-én a János Kórházban hallásvizsgálaton voltunk, majd 28-án Svábhegyen, kontrollon. Az orvos, a vizsgálat után nagyon megdicsért bennünket az elért eredményekért, a gyermek mozgásából látta a kiertartó és a folyamatos tornázás eredményét. Állandó mosolygása, gögicsélése pedig a lelki, idegrendszeri változásra utalt.

Közben K. elhelyezési értekezlete is megtörtént. Budapestre került nevelőszülőkhöz, január 30-án jöttek érte. Ez az átadás számomra túl "hivatalosan" történt. Előzetesen leírtuk szokásait, viselkedését, további orvosi kezeléseket javaslatát, a papírok átadása után búcsút vettünk tőle. Sajnos, azóta nem tudok róla semmit, telefonszámot se kaptam.

V.-vel a február hónap az étkezési szokások változtatásával telt. Tápszerről áttértünk fokozatosan a tej, kakaó, stb. fogyasztására. A turmixolt ételek helyett a villával összetörtet kellene megszoknia, de kézzel-lábbal tiltakozik ellene, nem hajlandó lenyelni. Az új ízek elfogadása sem zökkenőmentes. Hetedik láthatása volt a kislánynak. A szülők elemes játékot hoztak (nem az életkorának megfelelő). Örülnek a találkozásnak, szóban elmondják, hogy hiányzik.

Személyes véleményem:

Nem igazán tesznek azért bármit, hogy visszakerüljön a gyermekük. Egyikőjük sem dolgozik, a szülőknél alakítgatnak egy szobát. Ami a legérzékenyebben érint, hogy a beszámolóim, ami az egy év alatt történt, a 2400 grammról a 9000 grammig való eljutás, mit eszik, mennyit, a napi kis programjai, játékai, egészségi állapota, egyszóval az élete iránt teljes közömbösséget, teljes érdeklődéshiányt tapasztalok. Ha nem mondom,

nem kérdeznek semmit, 2 hónapig nem látták, a pici lány önállóan megy, ettől semmi meghatódottság, öröm nem tükröződik rajtuk. A gyerek elfogadja, hogy a közelükben van, de hívásukra nem megy oda. Megtudtuk, hogy az anyuka három hónapos terhes.

Február 17-én családuink megünnepelte az 1. születésnapot. Nagy puncstortát kapott marcipán cicával és virággal, csodálkozva nézte a gyertyát. Az ajándékoknál főleg a csörgő csomagolás izgatta. A számára fontos és ismert barátok mind itt voltak, emlékezetes marad e nap, bárcsak ő is emlékezne rá!

Á.-val továbbra is tornázunk, gyönyörűen erősödik, fejlődik. Elkezdtek a főzelék evését, szívesen elfogadta. A kötelező oltások után viselkedése újra az első hetekével megegyező, a fájdalomérzést nem tudja elviselni. Folyamatosan nagyon visít, nem igazán lehet megnyugtatni, ölben sem. Március 12-én újra a Svábhegyre mentünk kontrollvizsgálatra, segítőnk kíséretében.

Eredmény: Nem megfelelően használja a kezeit, még nem fordul hasra, újabb tornafeladatok. Április 8-án pszichológusi vizsgálatra jegyezték elő. Ebben a hónapban sajnos őket is elérte az influenza, Á. és V. is belázasodott, mandulagyulladásuk lett. Egy hét nyugtós-kódás, étvágytalansággal.

8. láthatás: megegyezik az előzővel. A kislány ugyanúgy viselkedett, mint az előző találkozás alkalmával.

Március 25-én kaptam egy 8 napos, 3500 grammos kislányt. D. nagy fekete szemű, sötét, nagy hajú, igazi formás, pocakjáért harcoló baba. Őt testvére sem a vér szerinti szüleivel él.

Itt tartózkodása után két héttel anyja visszavonta lemondó nyilatkozatát, így nevelőszülőkhöz kerül tőlem, akik már meg is látogatták.

Elérkezett az a nap, amikor értesítettek, hogy V.-met elhelyezik tőlem nevelőszülőkhöz. Születési körülményeiben a közeljövőben nem várható változás, a születendő gyermeket sem vihetik haza.

Az én feladatom az ideiglenes elhelyezésben levő babák, kisgyermek gondozása. Tudtam, előbb-utóbb eljön ez az idő, mégis teljesen kikészültem. Közöttünk oly

mély és bensőséges kapcsolat alakult ki. Számára én és a családom jelentettük a biztonságot, gondoskodást.

Ismerjük egymás "gondolatait", jelzéseit. Tudomásul kellett vennem, de ami a többi babánál természetes elválás volt, itt másként zajlott: a belső hang, a szív ellentmond az észnek, a tanultaknak, a jogszabályoknak. Ettől függetlenül nagy szeretettel fogadtam, és minden erőmmel segítem a kijelölt nevelőszülőt, hogy a kislány megismerje, elfogadja új környezetét. Először itt látogatta, majd az ő otthonába viszem naponta. A pici lány viselkedése gyökeresen megváltozott, nyugos, erőszakos, bújós lett, s nagyon hamar elfáradt. Egy hónap elteltével elfogadta a családot, otthonosan érezte magát, időnként sírt, főleg olyankor, amikor ott voltam. A májust már ott töltötte a pszichológiai vizsgálat és az áthelyezési határozat megérkezése után. Szeretném a továbbiakban is látogatni, kísérni élete folyamatát.

Á. is erősödik, ő is elkerül örökbefogadó-szülőkhöz.

Várom a további babákat, akik első hónapjaikat nálam töltik, majd családuhoz kerülnek.

Ennyi történt nevelőszülői másfél évem alatt. Tanácsadómmal sikerült nagyon jó munka és baráti kapcsolatot kialakítanom, együtt éljük át a mindennapok szépségét, nehézségét. Segítöm mindig, mindenben a legnagyobb mértékben támogat, elérhető hétvégén, ünnepnapon is. Telefonál, jön, intézi a dolgaimat, tanácsokkal lát el, vizsgálatokra, láthatásokra kísér. Átéli-érzi mindennapjainkat. Doktor nénink az egészségügyi problémák mellett praktikus tanácsokkal, ötletekkel aktívan részt vett és vesz életünkben. Fiaim ígéretük szerint sokat segítenek. Gábor aktívan részt vesz a picik ellátásában. Őszintén leírhatom, a csapatmunka nálunk kialakult, és teljes sikerrel működik a babák érdekében.

Habony Ferencné

Mindannyian kudarcot vallottak

■ BŰNELKÖVETŐ GYERMEKKORÚAK HÁNYÓDÁSA A GYERMEKVÉDELEM LABIRINTUSÁBAN

A gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények száma Magyarországon 1995 óta folyamatosan nő, ennek ellenére még mindig nincsenek megteremtve a hatékony gyermekvédelmi program feltételei. Jobb megoldás híján a gyerekkorban lévő elkövetőket átmenetileg egy különleges gyermekotthon nevű intézménybe ömlesztik a beilleszkedési, magatartási zavarokkal küzdő, a tartósan beteg, fogyatékos és drogfüggő gyerekekkel együtt, életkor vagy probléma szerinti megkülönböztetés nélkül.

Ilyen intézetből is csak három van az országban. A problémás gyerekek megfelelő ellátása elbukik az egyes szervezetek pénzihiányán és az intézetek telítettségén – a hatékony lépések helyett marad a gyerekekkel való sokéves sakkjátszma, amelyben a visszaesési mutatók alapján újra a gyerek veszít.

■ ZSUZSA

„Vasárnap mentem el szökésbe. Belőttem magam heroinnal, elég rossz állapotba kerültem. Betörtem egy házba, hogy keressek valami fegyvert, találtam egy öngyújtót, ami olyan volt, mint egy pisztoly. Visszamentem az intézetbe és nagyon be voltam állva. Megfenyegettem a nevelőt, de ezt csak mesélték, én nem emlékszem. A nevelő, az Ica néni felszaladt az emeletre és magára zárta az ajtót, én közben felmentem a másodikra és betelerem a lányokat egy szobába. Kínálgattam nekik a heroint, megmutattam, hogy kell belőni magunkat, de aztán már láttam is a rendőrautókat. Kikiabáltam, hogy takarodjanak, különben mindenkit lelövök. A lányok bejiedtek, mert az egyiknek a fejéhez tartottam a pisztolyt. De a rendőrök kicsavarták a kezemből, bilincset tettek rám, bevitték a szanatóriumba, injekciókat kaptam. Másnap a rendőrök bevitték a fogdába 72 órára, nem kaptam gyógyszert, nem tudtam aludni. Aztán volt tárgyalás, nem voltam magamnál, elvittek végül előzetesbe, Rákospalotára. Ott nekimentem egy nevelőnek, meg betörtem egy ablaküveget. Három hét után visszavittek az intézetbe, de onnan megint elküldtek szanatóriumba. Meg akartam szökni, sokat sirtam, aztán lejárt a kezelési idő egy hét után, és elvittek egy kórházba három hétre. Ott jó voltam, ezért írtak rólam egy jelentést, és így kerültem ide.”

B. Zsuzsa története bizarrnak tűnik, pedig korántsem egyedi módja ez a

különleges gyermekotthonba kerülésnek. A lány az ország egyik lakásotthonának állandó lakója volt. Születésétől kezdve csecsemő-, majd gyermekotthonokban élt. A szülei egyszer próbálták meg visszavenni a családba, de az ott töltött idő Zsuzsa életében mindössze annyi változást jelentett, hogy ekkor szokott rá a heroinra.

„Tizenkét évesen ismertem meg anyámat, aki kipróbáltatta velem az extasyt, jól kikészített. Később elloptam a bátyám tüit is, és azzal lőttem magam.”

Zsuzsa kálváriája tizennégy éves korában ideiglenesen az Esztergomi Különleges Gyermekotthonban ért véget. Ideiglenesen, mert nagykorúvá válásakor valószínűleg az utcára, vagy más, csöppet sem különleges otthonba kerül majd vissza. A különleges gyermekotthonok ugyanis tíz és tizennyolc év közötti gyerekeket foglalkoztatnak, akik számára tizennyolcadik életévük betöltése után nem tudnak utógondozást biztosítani. Ezután a gyerekek javítóintézetbe, lakásotthonba, a valódi, vagy nevelőszülőkhöz, vagy netán az utcára kerülnek. Erről ugyanolyan szakértői csoport dönt, mint amilyen korábban a felvételéről is döntött.

Szakértők, intézetek, intézmények, bizottságok, felügyelők és még számtalan szervezet és pozíció létezik a gyermekvédelem rendszerében. A tényleges meg-

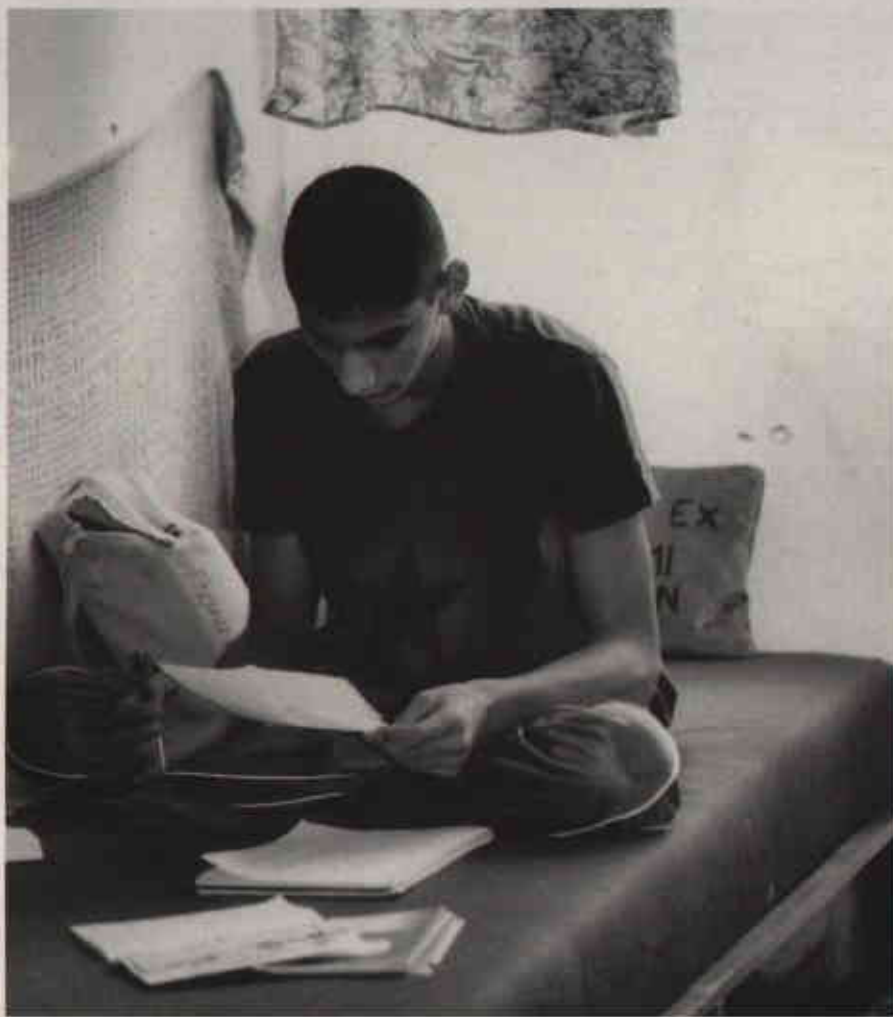

oldás reménye szervezetről szervezetre, felügyelőről intézetre halványul, maga a gyerek pedig elvész ebben a megdöbentő hálózatban. Mindezért pedig az a törvény a felelős, amely eredeti szándékát tekintve rendezni akarta a korábban (állítólag) még kuszább helyzetet.

■ A VÁRVA VÁRT TÖRVÉNY ÚTVESZTŐJE

A gyermekbűnözés azon ritka témák közé tartozik Magyarországon, amiből a rendszerváltás utáni kormányok nem csináltak igazi politikai ügyet. Ez erősen rá is nyomta a bélyegét a magyar gyermekvédelmi politikára. 1997-ben az állam törvényben próbálta rendezni a gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás kérdéseit. A XXXI. törvény értelmében a gyermekkor (0-14 éves korig) büntetést kizáró ok, így a gyermekkorú által elkövetett bűncselekmény jogilag tulajdonképpen olyan, mintha meg sem valósult volna. Ilyenkor a rendőrség nem indíthat büntetőeljárást, viszont meghallgathatja a vélt elkövetőket, úgynevezett „formanélküli” jegyzőkönyvet és környezetanulmányt készíthet, majd köteles átadnia az ügyet a Gyermekjóléti Szolgálatnak és a Gyámhivatalnak. Ha a bűncselekmény súlyosabbnak bizonyul, védelembe vételi eljárás indul: egy családgondozót rendelnek a gyerek mellé, aki készít egy egyéni gondozási tervet. Ő az, aki ki mondja, ki kell-e mozdítani a gyereket a családi környezetből, s ha igen, nevelőszülőkhöz vagy speciális gyermekvédelmi intézménybe menjen-e.

A gyerekkorú bűnelkövetők (amely kategória jogilag tehát nem is létezik, ehelyett a gyerekkorú elkövetőt használják) többsége a családban marad. Az államnak ugyanis nem érdeke a gyerek kiemelése a családi környezetből – mondta Csókay László, a Szociális és Családügyi Minisztérium gyermekvédelmi fő-

osztályvezetője. Ennek több oka van: egyrészt ezzel megbomlik a család egysége (kérdés, hogy valójában nem ez lenne-e a jobb a gyerekeknek), másrészt pénzhiány miatt Magyarországon nincsenek megteremtve egy hatékony nevelési és gyermekvédelmi program feltételei. A gyerek kiemelése és más családoknál vagy intézetekben való elhelyezése pedig hosszú és bonyolult feladat. Ismét született tehát egy törvény, amelynek nem voltak megteremtve a feltételei – vélekedik Csókay.

A fenti helyzetet igazolja: Magyarországon 1999-ben összesen 4133 gyermekkorú elkövetőt tartottak nyilván. Közülük összesen 209-en kerültek gyermekotthonba vagy intézetbe. A többieket nem mozdították ki eredeti környezetükből. Kérdés persze, hogy a kiemelés valóban mikor indokolt, milyen az egyes esetekben a szocializáló minta, és hol van az a határ, ahonnan károsnak kell minősíteni a családi hátteret. Ilyen

irányú vizsgálatokat azonban még nem végeztek, a családgondozó és a szakmai bizottság dönti el a kérdést. Csókay László szerint viszont nem erről van szó: a különleges gyermekotthonok befogadási kapacitása, a férőhelyek rendkívül alacsony száma idézte elő a valójában kényszerű helyzetet. A gyerekkorú elkövetők 75%-a pedig családban nő fel, csupán 7-8%-uk nevelkedett intézetben. A gyerekbűnözés legfőbb kiváltó oka egyértelműen a nem megfelelő családi körülmény, így a legalaposabb vizsgálatot is ezek a körülmények követelnék meg.

■ REKREÁCIÓS ÁLLOMÁS VAGY „BÜNTI”?

A gyerekek kisebb – mondhatni: szerencsésebb – része a törvény által felállított bürokrácia útján különleges gyermekotthonokba kerül, ahova más gyerek például súlyos devianciával, magatartás-

zavarral vagy szenvedélybetegséggel kerül. Ezek az intézmények tehát nem tesznek különbséget a tanulászavaros és a gyilkosságot elkövető gyerek között, sőt, a gyerek- és fiatalok között sem. Kifejezetten gyermekkorúak vagy kifejezetten bűncselekményt elkövető gyermekkorúak részére nincs külön intézmény.

2001-ben a Magyarországon élő veszélyeztetett kiskorúak száma 250.000 volt (ez 110.000 veszélyeztetett családot jelent). Közülük 18 ezren kerültek a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatokhoz átmeneti, tartós vagy intézeti nevelésbe. A különleges gyermekotthonokban pedig összesen 173 férőhely van. A veszélyeztetett gyerekek sokkal nagyobb arányának lenne szüksége a védelembe vételre, közülük pedig sokkal több esetben lenne indokolt a különleges gyermekotthonba helyezés. A fenti statisztika nem különbözteti meg a veszélyeztetett kiskorúakat gyermekkorú társaiktól, ilyen statisztika máig nem is készült.

Különleges otthonból három működik ma Magyarországon: Esztergomban, Kalocsán és Zalaegerszegen. „A rendszer legnagyobb hibája az, hogy a törvény kimondja, hogy a magatartászavaros, illetve a súlyosabb bűncselekményeket elkövető kiskorúakat speciális gyermekotthonokba kell zárni. Ilyen létesítmények viszont jelen pillanatban Magyarországon nincsenek. Majd 2003-tól lehet ilyenekről beszélni, de még véletlenül sem új helyek építéséről van szó, hanem a régi intézetek, a különleges gyermekotthonok átalakításáról” – mondta Csókay László. Legnagyobb esélye a „cím” elnyerésére – lényeges átalakítások nélkül – az esztergomi otthonnak van, de az EU mércéjét ez sem ütné meg. Valójában tehát a jelenleg működő intézetek egyike sem felel meg a törvényi normának, egyfajta átmeneti megoldást jelentenek. Ráadásul az egyetlen. Herczeg József, a kalocsai otthon pszichológusa szerint azért kerülnek be a gyerekek, mert az életben „valahol mindannyian kudarcot vallottak”.

■ KORREKCIÓ

„A befogadás célja: személyiségkorrekció” – áll leggyakrabban a különleges gyermekotthonok által készített felvételi

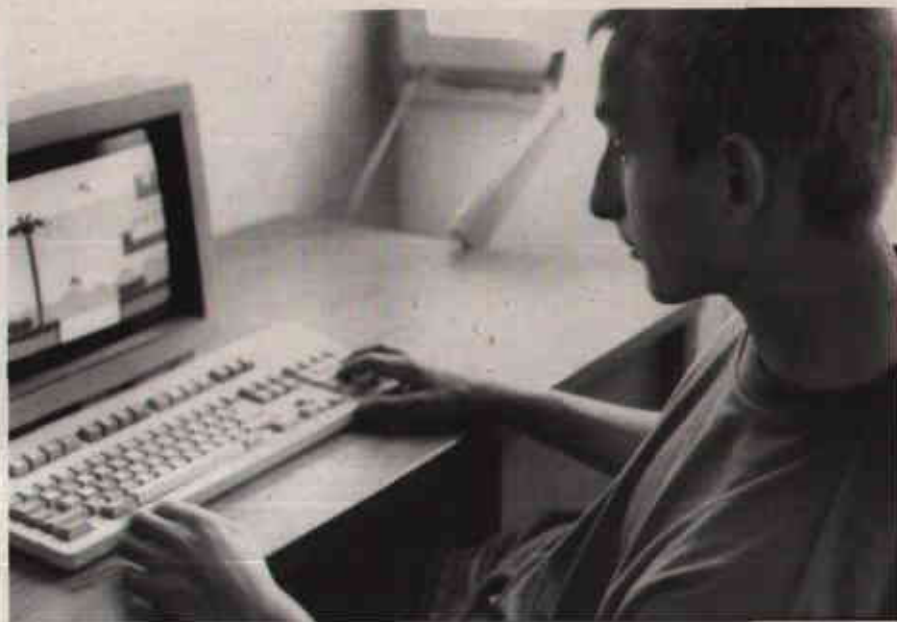
szakvélemény végén. Lehet, hogy ez fél évet, egy évet vagy - különleges esetben - kicsivel több időt vesz igénybe.

Az Országos Kriminológiai Intézet családszociológusa szerint egészen más rugók mozgatják a különleges gyereketthonok állandó lakóváltzásait: „Ezek az intézetek arra szolgáltak, hogy így szabadultak meg a megyei gyereketthonokban élő nehéz esetektől. Évente kétszer be lehet oda sírni az antiszociálisnak nyilvánított gyerekeket. Azt senki nem kérte számon, hogy ide miért nem a legprofibb dolgozók kerültek, miért nem a legjobb programokat alkalmazzák, amik bizonyíthatóan visszavezetik a gyereket a társadalomba. Ez egy „bünti”, ahol nem csak gyerekkorú elkövetők vannak, hanem egyszerűen az agresszív gyerekek, akiktől a saját megyéjük meg akar szabadulni. Dolgozni pedig bárkit felvesznek egy ilyen otthonba, így semmi esély nincs arra, hogy a gyerekek megfelelő terápiás kezelést kapjanak.”

Tény, hogy az 1997-es törvénynek van egy félreérthető része, az 58. § (1) bekezdés, amely szerint: a speciális gyermekotthon az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett, tartósan beteg, illetve fogyatékos, beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, szenvedélybeteg, illetve kora miatt különleges ellátást igénylő gyermeknek nyújt gondoskodást, szocializációt és reszocializációt, rehabilitációt és rehabilitációt. Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet 1999-es felmérése szerint a fenti bekezdés félreértelmezése és a jogszabály pontatlansága miatt hibás gyakorlat alakult ki: a megyék kijelölték egy-egy lakásotthont a speciális szükségletű gyermekek elhelyezésére, ahová azután mindenféle problémával küszködő gyerekek és fiatalok kerültek. Így az ilyen otthonokban nem kapják meg a szükséges terápiás beavatkozást. A speciális otthonok specialitása tulajdonképpen abban rejlik tehát, hogy az ott elhelyezést nyert növendékek már bejárták az adott megye valamennyi ellátó helyét, s végleg sehol sem túrték meg őket.

■ SZÉP, RÁCSOS KIS VILÁG

A fentiekkel némiképp ellenkező

tapasztalatokról számolt be azonban Kanizsai Miklós, az Esztergomi Gyermekotthon igazgató-helyettese. Az ő tapasztalatai szerint az intézetbe került gyerekek nagy része megszereti az otthon, ráadásul körülbelül 30%-ban sikeres a kiengedett gyerekek társadalmi adaptációja, ami rendkívül jó aránynak számít. A legtöbb gyerekről ugyanis már bekerüléskor egyértelmű, hogy vissza fog esni. Kanizsai szerint a korhatáros vagy a bekerülési ok szerinti megkülönböztetésre nincs lehetőségük. Az otthonba kerüléstől gyakorlatilag teljesen mindegy, hogy a gyerek gyilkosságért, kifli lopásért vagy tanulászavar miatt került be. Értelmi képesség szerinti csoportok vannak, nem korosztályosok, a gyerekeket kizárólag teljesítményük alapján ítélik meg, soha nem az előéletük alapján. A tapasztalatok szerint az itt beilleszkedett gyerekek így hasonló képességű társaikkal együtt jobban érzik magukat, mint normál közösségben. „Egyszerűen nem tudunk minden gyereket külön kezelni, szétszakítani. Ezért ide tiszta lappal kerül mindenki, senki nem lehet megbélyegezve” – mondta az igazgató-helyettes.

A bekerülés eljárását azonban az intézetvezető is problémásnak látta. Ugyanis sokkal több gyereket küldenek Esztergomba, mint amennyit az intézet fogadni képes. Emiatt a jelentkezők felét el kell utasítaniuk, ami különösen nehéz akkor, amikor az illető gyerek hamarabb érkezik

meg az intézetbe, mint a felvételt kérő levél a kartonjával. Ez rendszeresen előfordul. Mint ahogy az is, hogy organikus eredetű pszichológiai problémával küzdő gyereket küldenek az intézetbe, akiknek a kezelését ott nem lehet megfelelően megoldani. Ilyenkor kisebb harc alakul ki az intézet és a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat között, de az intézetnek kell engednie: „nem tudunk mit tenni, nincs más megoldás a gyerek számára, mert az egészségügy lerázza magáról, kénytelenek vagyunk mi kezelni a gyereket” – mondja Kanizsai.

Az esztergomi otthont tartják egyébként a legjobban felszereltnek. A különleges gyermekotthonok mindegyike nevelőintézet volt korábban, de a törvény által előírt speciális otthonhoz ez hasonlít legjobban. Nyolcvanöt gyerek- és fiatalkorú lány él a mindenütt rácsokkal borított épületben. „A rácsokra azért van szükség, mert a mi feladatunk a megőrzés, – mondja az igazgató-helyettes – hogy a gyerek ne szökhesse el, ne érintkezhesse korábbi környezetének negatív elemeivel. A szülők látogathatják őket, és kimenőt is szoktak kapni attól függően, milyen fokozaton állnak.” A szocializációs fokozatot az határozza meg, milyen a magatartásuk és a tanulmányi eredményük. Minél magasabb fokozaton állnak, annál gyakrabban távozhatnak el egyedül is. Mindennek ellenére sűrű a szökés, és pont az „eltávosok” körében.

Ilyenkor vagy magától visszatér a gyerek, vagy a rendőrség indul a keresésére.

Az intézet belső szabályai szigorúak, főleg a külvilággal való kapcsolattartás tekintetében. Mindezzel a gyerek korábbi helyzetébe való visszaesését próbálják megakadályozni. A gyerekeket szellemi szintjük szerint tizenkét fős csoportokba osztják, így kapnak egy-egy lakrészt, ami egy hálóból, egy nappaliból és egy konyhából áll. Sokszor maguknak főznek, nagyjából teljesen önellátók: magukra mosnak, takarítanak. Naponta más-más feladatot kapnak. Ezek teljesítése alapján csoportpontokat gyűjtenek, valamint teljesítményarányosan zsetonokat – ez az intézet belső „fizetőeszköze”- kapnak. Ezeket az intézet büféjében elkölthetik. Az államtól egyébként havi 2000-2500 forint zsebpénzt kapnak. Az esztergomi intézményhez tartozik egy kertészet és egy főzőstudió is. Ezek szakmunkásképzések helyszínei. Általános iskolán kívül ugyanis szakmunkásképző is működik az intézetben. Mindennek része egy jól felszerelt számítógépterem és egy saját könyvtár is. Az intézet falai hatalmas fotóalbumok – tele vannak színes montázsokkal, fotókkal rajzokkal. Ahol ezek egy kis üres helyet hagynának, oda általuk ültetett növények kerülnek. A nappalokban tévé, színes párnák és függönyök, a hálókban tisztaság és személyes tárgyak – gyerekkönyvek, poszterek a falon, üres dezodoros flakonok. Az ágyakra dobálva egy-két csillogó ruhadarab a szombat esti diszkóra emlékezik. Azért persze nem egy mesebeli kis világról van szó. De vannak emberek, akik azért küzdenek, hogy a lányok legalábbis ne gondoljanak arra, hogy ők valójában kidobott, prostitúcióra vagy kábítószerterjesztésre kényszerített, megerőszakolt vagy elvert gyerekek, akik már egy „normál” nevelőintézetnek sem kellene.

Kanizsai Miklós igazgató-helyettes például látszólag imádják a gyerekek. Messziről köszönnek, felderülnek, nevetgélnek, beszélnek hozzá. A látogatóknak is örülnek, még ha idegenek is. Kanizsai épp külföldi utakat szervez a lányoknak. Eljutottak már Ausztriába és Németországba is nyaralni. Az esztergomi otthon mintha egyfajta ellenpárja, különleges állomáshelye lenne a gyermekvédelem gyakorlati zűrzavarának, a pénz-,

hely- és energiahiány miatti ide-oda rakosgatásnak. Egy-két év egy ilyen otthonban nem oldhatja meg a gyermekbűnözés egész problémakörét, de az biztos, hogy a gyerekek előtte és utána, a gyermekvédelem bármely más állomásán a tapasztalatok szerint csak rosszabb lehet. Több idő, több intézet és több férőhely által – a legkézenfekvőbb módon – mégiscsak közelebb kerülne az egyelőre csillogászati távlatokban lévő megoldás.

■ „AZ EU NEM TÖRŐDIK A GYEREKEKKEL”

Ebben a kérdésben pedig nem várhatunk a jobb példára, az Európai Unión belül ugyanis nincsenek előírások a gyermekbűnözés kezelésével kapcsolatban. A maastrichti egyezmény nem is említi a gyerekeket, ráadásul az EU tagállamainak többségében más és más a büntethetőségi korhatár – mondta Karsai Krisztina büntetőjogász. A gyerekek az iskolai és a szociális ellátások kérdésében jönnek szóba. A családszociológus szerint az EU egyszerűen „nem törődik a gyerekekkel”. Így csak saját, radikális változtatásokban reménykedhetünk. A szakértő véleménye szerint azonban „csupa hülyeség van kilátásban. A Szociális- és Családügyi Minisztériumban 600 ezer ember dolgozik, ebből tizenegy foglalkozik gyermekvédelemmel. Náluk is rosszak az érdekvégyesítés lehetőségei, szakmailag drámai a helyzet. A minisztéri-

umok, a gyámügyesek és a rendőrség mind elbeszélnek egymás mellett.”

A zalaegerszegi gyermekotthon igazgatója, Szegedi János is az esztergomi tapasztalatokat erősíti: „Mi nem büntünk, voltak ők már büntetve eleget. A mi eszközeink a szeretet, a beleérző-képesség, a tolerancia.” Éppen a zalaegerszegi otthon létrehozóinak elszántságát a környékbeli települések jócskán próbára is tették. A zalaegerszegi különleges otthon, korábban fiú javítóintézet átalakulása után két családi ház megvásárlását tervezte az intézetben akkor élő tizenöt fiú számára Zalaegerszeg valamely peremterületén. Minden felmerülő település lakói tiltakoztak, Botfán aláírásgyűjtés is indult a 70%-ban roma származású gyerekek odaköltöztetése ellen. Ez az eset alátámasztja a családszociológus azon állítását, miszerint a társadalmi közérdek kitesztítja ezeket a gyerekeket: „Pedig bizonyítható, hogy ha 24 éves koráig valaki nem követ el bűncselekményt, meredeken zuhan annak az esélye, hogy később elkövetne. Ha tehát ezt a legveszélyeztetettebb csoportot meg tudnánk védeni, akkor nyertünk. De ezt az emberek nem képesek megérteni.”

Valahol valakik valóban kudarcot valának. De ezek minden bizonnyal nem a különleges otthonok dolgozói, és legfőképpen nem a gyerekek.

Nieto Mercedes

Arundhati Roy: Az Apró Dolgok Istene

„A Szerető Mosolyok Szeretettel figyeltek.

A Kislányok Játszanak.

Aranyosak.

Az egyik homokszínű.

A másik barna.

Az egyiket Szeretik.

A másikat Kicsit Kevésbé.”

■ Arundhati Roy negyvenes éveiben járó indiai író. Első regényével, az Apró Dolgok Istenevel, melyet 1996-ban írt, és 1998-ban fordították magyar nyelvre, egy csapásra vált világhírűvé. Hétköznapi és közvetlen írói stílusával, a személyéből fakadó energiájával és független gondolkodásával zavarba ejtően tisztán látja, nemcsak India társadalmát, hanem az egész világot – legalábbis bulvárszinten – foglalkoztató problémákat. Az egyházak, felekezetek közötti béke, a terrorizmus elleni harc ésszerűtlensége, az amerikai hatalmi gépezet megállíthatatlan embertelensége – ezek állnak nyilvános vagy politikai beszédei középpontjában. De akár irodalomban, akár politikában, mindenütt az emberi természet felfedését/ felfedezését kísérel meg. A mindennapok szeretetét és a megmutatkozó brutalitást. Ahogy az Apró Dolgok Istene is a hatvanas évek Indiájában egy kéralai szír keresztény család bonyolult viszonyrendszerében.

„Tisztán gyakorlati értelemben valószínűleg helyes, ha azt mondjuk, hogy az egész akkor kezdődött, amikor Sophie Mól Ajemenembe jött. Talán igaz, hogy a dolgok egy nap alatt megváltozhatnak. Hogy néhány tucat óra egész életek kimenetelét befolyásolhatja. És ilyen esetben, ezt a néhány tucat órát, akár egy leégett ház megmentett maradványait – a széné égett órát, a megperzselődött fényképet, a megpörkölődött bútor –, meg kell menteni a romjaiból, és meg kell vizsgálni. Meg kell őrizni. El kell számolni vele.”

Sophie Mól Indiába érkezése a regény fordulópontja. Már hetekkel előtte a Mit szól majd hozzá Sophie Mól? jegyében tart a készülődés. Az indiai iker-unokatestvérpár szent éneket tanul, amire majd a nagymamájuk intésére, a hazafelé tartó kocsiján rá kell zendíteniük. Tökéletes angol kiejtéssel. Mert valami meghatározhatatlan erő az egész családot arra készíti, hogy a „nyugati rokonoknak” megfeleljenek, hogy valami kifejezhetetlen elismerést kicsikarjanak. És az ikrek tehetetlenül viselik, hogy Sophie Mól, az angol unokatestvér a család szemében mindig fölöttük fog állni, mert ők csak egy elvált nő, egy vegyes házasságból elvált nő gyerekei, akiket anyjukkal együtt a régi családi ház – kelleetlenül ugyan, de – befogadott.

Ilyen körülmények között a helyi repülőtéren az ikrek eleve utálattal vegyes kíváncsisággal várják angol anyától született, Angliában élő felsőbbrendű, homokszínű unokatestvérük érkezését. Míg a család többi tagja és a várakozó helyiek szeretetétől és türelmes várakozásától hemzseg az érkezési csarnok. És

miközben az ex-férj teniszfőként büszkélkedik ex-feleségével és lányával a család és a bámészkodók előtt, addig a „barna” ikerpár a maga gyermeki módján fellázad a rájuk kiosztott szerep ellen. Az egyik elbújik a koszos függönyök közé, a másik meg megtagadja a köszönést. Eszta és Ráhel összenőtt, lázadó sziámi-iker lelkeinek durcás-gyermeki lázadásai.

Ez az összenőtt sziámi iker-lélek vezet azután be minket az indiai társadalom megannyi szabállyal és elvárással szegélyezett mindennapjaiba. Ez az összenőtt lélek segít, a ki nem mutatott érzelmeket és mozgatórugókat megérteni. A szereplők önmagukkal és a világgal szembeni bizonyítási kényszerei, titokban sarjadó félelmei, szorongások szívzaggató, néma sikolyai között.

Egy család, amely feszélyezetten él a társadalomban, mert a hagyományos és sokszor embertelen értékrend ellen fellázadtok, de nem tudtak helyére koherens, lelkükből fakadó szabad értékrendet állítani. Fellázadtok a hagyomány ellen, de képtelenek voltak saját hagyományt teremteni.

Mindenki próbál az adott kulturális kötöttségekből kilépni, és azután mindenki visszatér a házba, de mindenki megbűnhődik azért, amiért megpróbálták megszegni a törvényeket. Az elvált anya, a gyermekkori beteljesületlen szerelme utáni fájdalomában megöregedett nagynéni, az oxfordi egyetem után lezüllyött nagybácsi, aki lefogta apja kezét, amikor anyját verte, a gyárat alapító és vezető nagymama, mind a kitörési lehetőségeket, pontokat keresték, és mindannyian megbélyegzettek lettek. Kiszolgáltatottak a sorsnak, a történelem által rögzített szerepeknek, amit a könyv a Nagy Istennek nevez.

Arundhati Roy kegyetlen őszinteséggel és tisztánlátással mutatja fel a családtagok viszonyát, az egyéni megnyomorodott, feszélyezett sorsokat. Az anya szeretetének belső mozgatórugóit, a gyermeki félelmek keletkezését, kimutathatatlanságát és ki-mondhatatlan érzelmeket. Lírába öntött pengeéles, hibátlan jellemrajzok. Szeretetlenek? Talán csak érzéketlenek egymás sorsa iránt. Egymás balszerencséjének örülnek? Talán csak földi igazságra vágyanak.

Ammu, az anya fiatalon megkeseredett nő. Sorsát a közfelfogás, a családja által is vallott felfogás keserítette meg: egy férjezett lánynak nincs helye szülei házában. Egy elvált lánynak meg az égvilágon sehol sincs helye. És a kiszolgáltatottsága még tovább fokozható. Egy szerelmi házasságból elvált lány. Sőt. Egy vegyes szerelmi házasságból elvált lány volt. A nagynéni neheztel az ikrek anyjára, mert látta, hogy az perlekedik a sorssal, melyet ő maga kegyesen elfogadott. A nyomorult, férfi nélküli nő sorsával. A nagynéni nem kedvelte az ikreket sem, ahogy a szerencsétlenek néha nem kedvelik a hasonlóan szerencsétleneket. De mindenekelőtt azt a vigaszt nézte rossz szemmel, melyet egymásból merítettek. Mammacsi, a nagymama

hozzászokott, hogy a férje ide-oda csoszog a konzervgyárban, és hozzászokott, hogy időről időre megveri. Ammu, az ikrek anyja következtetése a gyermekei számára: „az emberi lények a megszokás rabjai, és bámulatos, hogy mi mindenhez tudnak hozzászokni. Csak körül kell néznetek, és meglátjátok, a bronzvázával való verés a legkisebb ezek közül.” Remény nélküli, megkeseredett szavak.

Ebben a világban a felnőttek nem különösebben foglalkoznak a gyerekek személyiségével. Felszínesen ismerik csak őket és egyéni érzéseiket, vágyaikat nem veszik figyelembe. Beletaposnak érzéseikbe, kapcsolataikba, akár meg is alázzák őket.

Nem mintha bántani akarnák őket, csak nincsenek tisztában azzal, hogy valójában mi mozog bennük. „Eszta megmosta a kezét és megnedvesítette a haját... gondosan megigazította Elvis-frizuráját. Hátranyalta, majd előretolta, és végül oldalra igazította. ... Ammu hirtelen jött szeretet hulláma söpört végig az ő hallgatag, méltóságteljes, bézs, hegyes orrú cipőt viselő kisfiától. Szerető ujjakkal túrt bele a hajába. Tönkretette a frizuráját.”

A gyermekeket is szétválasztja a család, a társadalmi rend: homokszínűekre és barnákra. De a gyermekek könnyebben hágják át ezeket a szabályokat. A bálványá emelt Sophie Mól magányos, egyedül van, és ezért miután a felnőttek rajongását és kedvezményeit egy ügyes politikus manővereivel kikerüli, egy reggel fogja az Angliából hozott ajándékokat és nekiindul a világnak. „Keményen alkudozni. Tárgyalni egy barátságáról.” Az ikerpár pedig befogadja. És magukkal viszik azon az éjszakán is, amikor anyjuk kitörésére világgá mennek a folyón túlra. A végzetes útra, ami beteljesítette a család tragédiáját. És örökre megsemmisíti a család Tisztes Nevét.

„...mert, ha azt mondjuk, hogy az egész akkor kezdődött, amikor Sophie Mól Ajemenembe jött, az az éremnek csak az egyik oldala. Ám érvelhetünk úgy is, hogy valójában évezredekkel ezelőtt kezdődött. Sokkal a marxisták előtt. Mielőtt a britek elfoglalták Malabárt, mielőtt a hollandok hatalomra jutottak, mielőtt Vasco da Gama megérkezett, mielőtt a Zamorin meghódította Kálikatot. ... Mondhatjuk, jóval azelőtt történt, hogy a kereszténység hajóval megérkezett, és beszívargott Kéralába, akár a tea a zacskóból. Hogy valójában azokban a napokban kezdődött, amikor a Szeretet Törvényeit meghozták. Azokat a törvényeket, melyekben előírták, kit kell szeretni és hogyan. És mennyire.”

Megrendítő a hétéves Ráhel kérdése nagybátyjához: „Muszáj, hogy az emberek a saját gyerekeiket szeressék a Legjobbban a Világon? Csak például, lehetséges, hogy Ammu jobban szeresse Sophie Mólt, mint Engem vagy Esztát? Vagy hogy te jobban szeress engem Sophie Mólnál, például?” Ráhel a Szeretet Törvényeinek és saját érzelmeinek csapdájában kínlódik. Rangsort készít, hogy rendet tegyen a káoszban. Hogy Szeretet és Kötelesség helyére kerüljön. De a Szeretet RangSORA semmi esetre sem érzéseinek igazi értékmérője. Első helyen anyja áll, majd a nagybácsi, aztán Mammacsi. Mammacsi után jön Veluta. Sophie Mól is rajta van a listán, amin az angol kislány

teljesen meglepődik: Engem miért szeretsz, hisz nem is ismeresz? És a pragmatikus válasz: Mert unokatestvérek vagyunk. Úgyhogy muszáj.

A listán csak egyetlen ember van, aki nem családtag: Veluta. Ráhel definíciója szerint: „Egy ember, akit szeretünk.” Azzal, hogy Veluta fölkerült/fölkerülhetett a listájára, megszegték a szabályokat. Iránta érzett szeretetüket nem a társadalmi kötelesség vezette. Mert Veluta kaszton kívüli volt. Érinthetetlen. Előítéletek sűrű hálózatában. De ő volt az, aki igazán elfogadta a családi házban megtúrt ikreket, aki belement gyermeki játékaikba, aki horgászbótot faragott nekik és megjavította a csónakjukat. Aki megértette a kimondatlan szavaikat és gyermeki fájdalmaikat. És ezért szívből szerették. Lázadásukkal azonban ők lettek a vétkesek, ők okozták – legalábbis a család szemében – a tragédiát, Sophie Mól halálát. Mert megszegték a szabályokat. Mert tiltott területre tévedtek. Mert megmászították azokat a törvényeket, amelyek előírták, kit kell szeretni, és hogyan. És mennyire.

Arudhati Roy Indiájából azonban nemcsak a kegyetlenség, hanem a líraiság is árad. Itt a nap borzongó sóhajjal süt. Az emberek úgy hegyezik haragjukat, mint a ceruzát. A félelem úgy hever összetekerve, mint egy nyirkos, ragacsos manila-szivar. A téboly úgy lebzsel az emberek közvetlen közelében, akár buzgó pincér egy drága étteremben (aki tüzet ad, és újratölti a poharakat). A fonnyadt mell úgy lóg, mint egy kitömött zokni. A szakácsnő pedig fodros kötényben és ecetes szívvel felügyeli a rendet.

Annak ellenére, hogy Indiában játszódik a történet, olvasás közben folyton a jelen történelme, a jelen Magyarországá járt a fejemben. És rá kellett döbbennem, hogy az előítélet és kiszolgáltatottság egyetemes, kultúrákon és korokon átívelő emberi viszonyrendszerek és helyzetek. Talán mi is őszintén feltehetjük a kérdést: Ahol nagy-nagy kiszolgáltatottságban élnek a gyerekek és a nők, vannak-e egyáltalán kitörési lehetőségek? És mi lesz a sorsuk azoknak, akik megpróbálnak kitörni?

Ebből a világból az egyetlen menekülési útvonal talán csak az álom. De az álom sohasem lehet bizonyosság. Ezért olyan megvilágosító Ráhel kérdése: Ha álmodban boldog vagy, az számít? A boldogság ... számít??

Kravalik Zsuzsa

Sue Miller: A jó anya

Sue Miller 1986-ban napvilágot látott könyvében - a szociológiailag rendkívül pontosan megrajzolt nyolcvanas évekbeli amerikai történetet olvasva - életre kelnek Erik Fromm szavai, mely szerint a férfiak és nők közötti kapcsolat soha nem jobb annál, mint amilyen általában véve az emberek kapcsolata egy bizonyos társadalomban, de soha nem is rosszabb. A kor bostoni, washingtoni átlagembereit a pénz, a feminizmus, a - még „AIDS-félelem” nélküli - szabad szex, a művészi megújulás és a New Age, a Vízöntő kor minden iránt érdeklődő, a múltat bakancsos lábbal tipró, szemérmetlen intellektuális magamutogatása jellemzi, amely mögött az amerikai álmodást jelentő önmegvalósítás (kényszere) lebeg.

■ Mindez a főhős, az elvetélt zongoraművész Anna Dunlap, számára csupa veszélyként jelenik meg, hiszen a válás után anyagi biztonsága megint, nőieségét mindig is gyávasággal szemlélte, és már gyerekkorában belé vésődött, hogy a nemiség komolytalan és megalázó. Anna története igazából az önbecsülésről és a változásról szól, hiszen egy minden szempontból frigid házasságot lezáró válás után arra kényszerül, hogy szembenézzen az életét irányító hamis mítoszokkal, és erőfeszítéseket tegyen arra, hogy megváltoztassa énjéről, a férfiakról, valamint családjával való kapcsolatáról alkotott képét - amelyben egyetlen biztos pont van csupán: a rajongásig szeretett négyéves kislánya, Molly. A családi életet uraló minta-amerikai self-made man nagypapa, a senimitmondó bigott férj, és az érzelmek elől menekülő anya lélekromboló triászát egyedül Molly őszinte és szeretetteljes ragaszkodása töri meg. Nélküle az átlagember Anna ropant egyedül van - és úgy is érzi magát.

Gyermekkora óta meg van győződve arról, hogy olyan mint valamilyen árucikk, így értéke sikerességétől, eladhatóságától és elismertségétől függ.

Észreveszi, hogy értéke sem ön maga belső értékétől vagy személyiségétől függ, sem saját erejétől vagy szeretetre való alkalmasságától, sem pedig saját emberi kvalitásaitól, hanem attól, hogy el tudja-e ezeket adni a világnak, sikere van-e velük, és hogy mások (elsősorban a család) elismerik-e. Ez pedig olyan „piacorientáltsághoz” vezet, ami miatt Anna önérzete nagyon könnyen megingatható.

Hiányzik önértékeléséből az a meggyőződés, hogy „Ez vagyok én, ennyire vagyok képes szeretni, így tudok gondolkodni és érezni.” Ehelyett csak akkor érzi magát értékesnek, ha mások elismerik, ha el tudja adni magát, ha mások azt mondják: „csodálatos nő” vagy pedig „jó anya” vagy.

Anna válást követő magára maradása Mollyval teljes életet jelenthetne, ha az addig évtizedeken keresztül elnyomott - bár tulajdonképpen soha életre sem kellett - szexualitást és ezzel együtt az életvágyat is egy szerelem - a korszellemnek megfelelően non-konform avantgárd festőművész Leo Cutterrel - fel nem ébresztené. Egy pillanatra Anna is boldog lehet: "A beteljesülés pillanatát éreztem: mindent, ami drága volt nekem, magamban és magamhoz szorítva tartottam, bennem, rajtam keresztül egyesültek a szeretetben. Megtaláltam a módját, hogy el-mossak köztük minden határt. Mielőtt elszenderültem, edénynek képzeltem magam, amelyben tisztán, ártatlanul együtt lehattunk mind a hárman".

A boldog befejezés biztonságos menedéke azonban hiányzik, hiszen a katarzist nem egy új család születése jelenti, hanem Anna gyermekelhelyezési pert követő ("...És ön, aki annak rendjelmódja szerint tiltakozott, amikor Mr. Cutter megengedte az ön kislányának, hogy megérintse a péniszét, ez esetben hagyta, hogy maguk mellett legyen, mi-latt szeretkeznek?") sorsszerű bukása: „...azt képzeltem, hogy Leóval megnyílik az út valami felé... Ott követtem el a hibát, hogy elhittem magammal, hogy számomra is lehetséges, pedig nem az. Valami szabad, korlátok nélküli élet, vagy ilyesmi. Álmodtam, azt hiszem, és

most felébredtem...".

A per, Molly elvesztése és a Leóval történő szakítás után Anna addigi reményteljes énkeresése teljesen megszűnik. Szenvedésének egykedvű elvise-lése a családi szeretetet jelképező nagy-mamához teszi hasonlatossá, aki szintén nem képes olyan fokú szuverenitásra, mely megszabadíthatná a társadalmi el-várásoktól. Anna Dunlap jó anya, aki tett egy lépést álmai megvalósítása felé, és ezzel esélye volt egy jobb életre. De meg-futamodott, és az élet elől (énjének teljes-sége elől), a „jó anyaság” asyliumába menekült.

Egy könyv, amiért érdemes elő-keresni a könyvtári olvasójegyet.

Gyurkó Szilvia

*Sue Miller: A jó anya
Európa Kiadó
Budapest, 1991*

Kapocs - szisztéma

■ MÓDSZERTANI ÖSSZEFOGLALÓ AZ IFJÚSÁGI MUNKA TERÜLETÉRŐL

Az elkövetkezőkben arra tennénk kísérletet, hogy - immár tizenegy éves tapasztalat után, összefoglaljuk mindazt, ami együttesen a Kapocs szisztémájának, vagyis bevált, megismételhető, működőképes módszernek bizonyult az alkalmazkodási problémákkal viaskodó, mostoha, elégtelen társas környezetben felnövő fiatalok körében. Itt az eredeti módszertani anyag rövidített változatát olvashatják.

Tapasztalataink szerint jól működő Kapocs módszerrel elérhető és eredményesen segíthető minden társas kapcsolataiban megrekedt, megoldatlan konfliktusok között élő fiatal, vagyis a Kapocs szisztéma segítségével sikeresen áthidalható mindaz a távolság, ami oly masszívan feszül a bajba került fiatalok és a szakszerű segítséget nyújtani tudó szakellátás között. Azt reméljük, hogy ilyen módon mások számára is hozzáférhetővé válik majd egy olyan metódus, amellyel közelebb lehet kerülni a más módon nehezen vagy egyáltalán nem elérhető fiatalokhoz (akik kvalitásaikat illetően semmiben sem különböznek társaiknál), akik helyzete sokadik éve egy jottányival sem változott, de akiről ilyen módon semmiképpen nem kell lemondani.

Jelen írás segítségével arra is alkalmát szeretnénk teremteni, hogy felszámoljuk a Kapocs körüli titokzatosságot, félreérthetőséget és világosabbá tegyük mindazokat a folyamatokat, amelyek a különféle megnyilvánulások mögött húzódnak. A Petőfi Csarnokban működő Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálatot ugyanis a fiatalok szocializációjával szakmai szempontból foglalkozó intézmények között eleddig igazán nehezen lehetett besorolni, elhelyezni. A Kapocs tulajdonképpen ilyen módon légüres térben működik, amely leginkább, mint nehezen bemérhető konstrukció, a fiatalok intézményes és személyes (segítő) kapcsolatainak valószerűtlen formáit mutatta önmagáról.

A Kapocs ismertetésre kerülő modellje - noha ennek a tanulmánynak nem tárgya - azonosíthatóvá tesz majd még egy napjainkban bontakozó szakmai szerepet is, az elérési típusú szervezetek szerepét, amely a fiatalokat - felnőtté válási problémáik idején - kapcsolni, vagy közelebb hozni hivatott egymáshoz, az őket segíteni képes szervezetekhez, szakemberekhez. Ezek az elérési szervezetek ágazati szempontból tulajdonképpen esetlegesek, amelyeket az elmúlt időszakban különféle „tárcák” favorizáltak. Az a közös bennük, hogy tevékenységük során az érintett fiatalokkal (és fiatalok között) teremtett kapcsolat a legfontosabb, ha úgy tetszik a találkozás. Természetesen az elérési típusú szervezetek munkatársainak sajátos szakmai felkészültségére is szükség van ahhoz, hogy a találkozások segítő találkozásává legyenek alakíthatók, hogy aztán a bajba kerültek számára a kívánatos változás és a szakszerű segítség előkészítése (megszervezése) következzen. Az elérési szervezetekben a fiatalok a szükséges segítség kulcsszereplői, akik önkéntesek is lehetnek, továbbá alternatív vagy éppen önkifejezést szolgáló tevékenységekbe kapcsolódhatnak. Ezek a

szervezetek szocializációs szempontból gyakorlatilag integráló és kiegyenlítő feladatokat végeznek, optimalizálhatják a felnőtté válás során adható szakszerű segítő válaszokat. Vagyis egyfajta szocializációs minimumot teremthetnek.

Ez az írás végső soron azért készült, hogy konkrét, gyakorlatias megközelítésben rögzítésre kerüljön - és megismételhetővé váljon - a Kapocs modellje.

■ A HELYZETRŐL

Manapság a felnőtté válása során szinte minden fiatal találkozhat számára megoldhatatlannak látszó élethelyzettel, akadállyal, amellyel nem tud megbirkózni, és amelynek legyűréséhez környezetében nem is kap megfelelő támpontot. A valóságban jóval több fiatal kerülhet ilyen helyzetbe, mint amennyi a különféle felmérésekben, intézményes kimutatásokban veszélyeztetettként szerepel. Majdnem minden adat, amelyik a fiatalok felnőtté válásának valamely mozzanatáról olvasható, közvetlenül vagy közvetve ezt igazolja, legyenek azok - nemzetközi összehasonlításban - a foglalkoztatás, az egészségi állapot vagy a kábítószer-fogyasztás adatai, vagy éppen a kriminalitási mutatók, a legfrissebb öngyilkossági statisztikák. A rosszul szocializált fiatalok kényszerítően megélt élete (akiknek az a sorsuk, hogy túl hamar feladják az álmaikat és messze személyes adottságaik alatt teljesítenek) nem csupán őket terhelheti, hanem mindannyiunkat.

A jelzett probléma leginkább olyan színtereken és élethelyzetekben jelentkezik, ahová az érdemi segítség egyáltalán nem vagy alig jut el, ahol a bajba került fiatalok gyakorlatilag magukra maradnak.

Mindenképpen olyan mechanizmusra van szükség, amelyben az érintett fiatalok érdemben vehetnek részt saját élethelyzetük megváltoztatásában, amely „vakrepülés” helyett azt segíti elő, hogy a fiatalok a gyakorlatban használható, valóságos visszajelzést kapjanak önmagukról.

Az elmúlt években az önkéntességről mind gyakrabban esett szó, egyre többen ismerik fel az önkéntesség társadalmi

értékeit, ugyanakkor a szervezetek nagy része manapság sem nagyon tud mit kezdeni az önkéntesekkel. De az önkéntesek sem lehetnek igazán biztosak abban, mikor és miben számítanak rájuk. Több helyen kifejezetten „atyáskodóan” viselkednek velük, és folyton megszervezik őket, ahelyett, hogy lehetőséget teremtenének számukra; különféle korlátok közé szorítva kifejezetten megnehezítik azt, hogy a fiatalok az önként vállalt munkájukban a részvétel örömeiket leljék.

Létezik ugyanakkor egy funkcióját veszített, többségében elhanyagolt intézményrendszer, a különféle településeken levő művelődési házak, ifjúsági házak hálózata, amely az ország különféle településein keresi a szerepét az emberek életében, a helyi közösség építésében, fejlesztésében.

I. A KAPOCS TEVÉKENYSÉGÉNEK SZINTJEI

A Kapocs típusú szervezet megjelenésében akkor szerencsés, ha kellően vonzó a fiatalok számára, és a legkevesbé sem mutat strukturált intézményt. A látszólagos szervezetlenség (amelyben az érkező fiatalok leginkább kapcsolatokat, kibontakozási lehetőségeket, és minimális korlátozást találhatnak) alapfeltétele a tudatos, az érkező fiatalokra összpontosító, több szintű, kellően tagolt tevékenységrendszer. Működésének teljes idejében fogadókésznek kell mutatkoznia, számtalan módon kínálva az érkező fiatalok számára a találkozás, a segítség, a bekapcsolódás lehetőségét.

A Kapocs típusú segítő tevékenységekkel arra kell koncentrálni, hogy a segítségre szoruló fiatalok számára is „van élet a problémákon túl”. A Kapocs és önkéntesei által segítettéket úgy szerencsés felfogni, hogy a problémák abban korlátozzák őket, hogy közelebbi és távolabbi környezetük számára kiderüljön, hogy milyen „jó fejek”.

■ 1. ELÉRÉSI SZINT

Ez a tevékenységi szint a szervezet meghatározó alapfeladata, amely csupán részben jelenik meg a szervezet székelyén. Az elérés feladatait a Kapocs-típusú szervezetben alapvetően az önkéntesek végzik, saját társas környezetükben, kockázati színtereken és viszonylatokban. Olyan fiatalok körében, a fiatalok olyan helyszínein vannak jelen, ahol a korosztályi veszélyek fokozottabban jelentkeznek (például azok körében élnek, akik komoly alkalmazkodási problémáik vagy más súlyos konfliktus következtében elhagyják, illetve elhagyni készülnek az otthonukat, az iskolájukat, vagy olyan társaságban, olyan

helyszíneken fordulnak meg, ahol például intenzív a drogok használata, a kriminális befolyás erőteljes, az erőszak gyakori, stb.). Az elérés gyakorlatilag azt jelenti, hogy a veszélyt, a problémát a Kapocs önkéntesei észlelik és „üzembe helyezik” magukat, azaz azonnal segítenek. Az önkéntesek a segítség során a következőket tehetik:

1. észlelik az életveszélyt, és azonnal intézkednek,
2. nem hagyják magukra a bajba kerülteket,
3. meghallgatják a társaikat, és segítenek a problémák között rendet tenni, például a szükséges változás érdekében az első lépésekben megerősíteni, a megfelelő szakemberhez kísérni, stb.

Ennél a tevékenységi szintnél tulajdonképpen abból indulunk ki, hogy a fiatalok egyébként is könnyen beleszólnak egymás életébe, és nem csupán véleményük van egymásról, hanem a maguk módján segítik is egymást. A Kapocs típusú szervezet mindezzel összefüggésben arra törekszik, hogy ne vegye el az ilyen szerepre vállalkozó fiatalok kedvét, hanem motiváltságukban erősítse meg őket, készítse alaposan fel a - különben is végzett - segítő tevékenységre, és minden eszközeivel, szakmai kapcsolataival szolgálja ki segítő tevékenységüket

A Kapocs típusú szervezetben a segítség segítő-segített viszonyban történik (vagyis nem klienseknek segítenek), amelyben a segítők (önkéntes és munkatárs) a kompetenciát az általuk segítettől kapják. Mindez egyrészt azt jelenti, hogy a segítség laikus jellegű, és nem is teljes körű, hanem a fiatalok megjelenített problémáikon belül keres választ, megoldást, másrészt a segítő önkéntesek vagy munkatársak nem veszik magukra, nem vállalják át a bemutatott problémákat, hanem már a problémák megismerésekor a megfelelő segítő feladatot keresik (például meghallgatják, első segélyben részesítik, elkísérik haza vagy az orvoshoz stb.).

A Kapocs típusú szervezetben az önkéntesek által végzett egyéni segítő tevékenység egész folyamata nem nyilvános, csupán az ezzel a feladattal felhatalmazott munkatárs kerül beavatásra, akivel a segítő konzultál, tisztázza a továbblépéshez szükséges lépéseket, akitől külön szakmai támogatást és megerősítést kap.

■ 2. SZOLGÁLTATÁSJELLEGŰ TEVÉKENYSÉGEK SZINTJE

A Kapocs típusú szervezettel szemben alapkövetelmény, hogy a fiatalok különféle problémákkal teli élethelyzeteire minden esetben meg kell találni a megoldást, a továbblépési lehetőséget. Ennek a célnak a teljesítésére a Kapocs mintájú szervezetben a szolgáltatásjellegű tevékenységcsoportok szolgálnak. A szolgáltatásjellegű tevékenységek között - minden bekapcsolható válasszal és szakmai kapcsolattal - a következőkre feltétlenül fel kell készülni:

- az életveszély elhárítására, megelőzésére,
- a felnőtté válás során a fiatalok által eldöntendő alapkérdésekre (társválasztás, társaság megválasztása, életpálya választása),
- a felnőtté válást megterhelő veszélyek, problémák (drog, erőszak, kriminális befolyás) elhárítására,

- az életkezdés aktuális kérdéseire (pénzkereset, lakás-megoldás).

Feltétlenül a válaszra késznek kell lenni minden más kérdéskörben is, amelyek között, szükség szerint, a következőkben ajánlott még szolgáltatásjellegű tevékenységcsoportokat kialakítani:

- egészség megőrzése, betegségek megelőzése, védekezés,
- családi problémák, családalapítás,
- tanulási zavarok, iskolaválasztás, iskolaváltás,
- a fiatalok ügyeinek intézése,
- fogyatékos fiatalok sorshelyzetével kapcsolatos szocializációs sajátosságok,
- szabadidős, kulturális lehetőségek.

A Kapocs típusú szervezetekben a szolgáltatásjellegű tevékenységcsoportok az érintett fiatalok környezetéből bevondható szakmai szervezetek és szakemberek köréből intenzív és funkcionális szakmai kapcsolatokat igényelnek. Érdemes az információkat az egyes kérdéscsoportokon belül úgy strukturálni, hogy külön kapjanak figyelmet a megfelelő adatok (szervezetek, szakemberek neve, elérhetősége, szolgáltatásai), külön a vonatkozó (jog)szabályok és külön az ügyek intézésével kapcsolatos eljárások.

■ 3. ÖSSZETETT FELADATOK, KONCENTRÁLT PROGRAMOK SZINTJE

Azokban a hangsúlyos kérdéscsoportokban, amelyek valamilyen szempontból fokozottabban terhelik a felnőtté válást, vagy kevésbé hordoznak elégséges megoldási lehetőséget, összetett feladatcsoportokat, projekteket ajánlott kidolgozni és indítani.

■ 4. TÁMOGATÓ FELADATOK ÉS TEVÉKENYSÉGEK SZINTJE (SUPPORTING)

Ennek a tevékenység szintnek közvetlenül nem tárgya a konkrét, a direkt segítség, ugyanakkor a szervezet fogadókészségét, megnyilvánulásait komolyan befolyásolhatja, hiszen minden eleme a szervezet és önkéntesei kiegyensúlyozott és hatékony működését szolgálja. A támogató feladatok és tevékenységek fő célja, hogy a szervezetet támogató (proszociális) légkör jellemezze, és a szervezet működése, a találkozások a benne közreműködő önkéntesek és munkatársak számára igazi együttes élmény legyen. Támogató feladatok közé tartoznak egyrészt az alternatívát és önkifejezést szolgáló tevékenységek, másrészt az önkéntesek képzése, felkészítése, fejlesztése.

Alternatívát és önkifejezést szolgáló tevékenységek tulajdonképpen sok feltételtől és körülménytől függenek, a Kapocs típusú szervezet működésének ugyanis sajátos szociokulturális jellege van.

A fiatalokat körülvevő tágabb társas világ közvetítése és újrateremtése, ugyanakkor az alternatívát és önkifejezést szolgáló tevékenységek is - a szervezet alapcéljai szerint - a szocializációs funkciót szolgálják.

Ezt a tevékenységcsoportot erőteljesen befolyásolhatja, hogy milyenek az aktuális látogatói, és a szervezetet milyen

tényleges kulturális környezet, konkrét kulturális és szabadidős lehetőségek veszik körül.

Az önkifejezést szolgáló tevékenységeket egyértelműen az önkéntesek révén indított kezdeményezésekből kell kialakítani. Ebben az együttes élmény erősítése mellett a benne részt vevők (például kommunikációs) készségeit szükséges fejleszteni. Amíg az alternatív tevékenységek nyitottak, a szervezet látogatói számára szabadon választhatók, addig az önkifejezést jelentő tevékenységek igazán a szervezet önkénteseinek a kezdeményezéseire irányulnak, és a szervezet számára sajátos, a fiatalok által vonzó arculatot kölcsönözhetnek.

Az önkéntesek képzése, felkészítése, fejlesztése olyan összetett tevékenység-együttes, amely a szervezetet felkereső fiatalok bekapcsolódásának első perceiben elkezdődik, és jelenlétük, segítő feladatvállalásuk teljes ideje alatt zajlik. A fejlesztő és felkészítő feladatokkal általánosan az a cél, hogy a fiatalok érkezésekor érzékelt - és felnőtté válással természetes módon együtt járó - bizonytalanságot, egyensúlyvesztést felszámoljuk, és visszaadjuk a személyiségük relatív stabilitását, továbbá, hogy feltámasszuk, illetve megőrizzük és megerősítsük bennük a segítő késztetést, hogy kooperatív, az emberi viszonyok között eligazodásra képes, célkitűző, pozitív problémamegoldó, felelősséget vállaló, kellően informált felnőtté válhassanak.

II. A KAPOCS MINTAJÚ SZERVEZET MŰKÖDÉSÉNEK SAJÁTÓSSÁGAI

1. A Kapocs mintájú szervezet érdemi működése szempontjából kulcskérdés, hogy a szervezetet segítségért felkereső, vagy segíteni szándékozó, önkéntessé váló fiatalok bekapcsolódása hogyan alakul. Rövidebb, vagy esetleg hosszabb időre, miként sikerül párhuzamossá tenni a Kapocs és önkéntesei érdekeit, segítő tevékenységét, miként sikerül a célközönség körében azonosíthatóvá tenni az éppen az önkéntesek által folyamatosan csiszolódó Kapocs normákat. A bekapcsolódás folyamata mindenkinél egyénileg és a lehető legkülönbözőbb módon alakulhat, nincs egyféle, a Kapocs szervezetére érvényes általánosítható út, legfeljebb szempontok, talán tájékoztató pontok, amelyek segítségével fogadni, követni, elkísérni, illetve szükség szerint erősíteni tudjuk „útításainkat”.

A szervezet sajátos működése alapján (alacsony küszöbű elérési tevékenység) - amelynek erőterében, segítő munkatársi szerepben, érintett és érdekelt fiatalok társaikat segítő tevékenysége van - elsőként a találkozás, a bekapcsolódás, az önkéntessé válás folyamata az, amelyen múlnak igazán a dolgok. Éppen ez a szervezet hatékonyságának egyik meghatározó eleme.

2. A szervezet érdemi működése szempontjából nem mindegy, hogy a Kapocs önkéntesei milyen segítő norma hordozóivá válnak. Úgy is lehetne fogalmazni, ez a norma a Kapocs „aranyfedezete”, ennek a normának a látható jelei egyértelműen utalnak önkénteseink nyilvánosan nem látható segítő tevékenységére. De ez a norma - a Kapocs kínálta megerősítés következtében - könnyebben eredményezhet konkrét segítő tevékenységet a különféle problémák idején, azokban a kockázati ifjúsági közegekben, ahová felnőtt és szakember egyáltalán nem jut el. Ennek a normának a „felhívására” jönnek, jöhetnek aztán el

a szervezetbe önkéntesnek újabb, a társaik segítésére vállalkozó fiatalok, és ez a norma kínál támpontot a kapcsolossá válni akarók fiatalok (első) segítő gesztusához.

A segítő norma kialakulását - szerintünk - nem lehet csak úgy, „elrendelni”. A Kapocs ebben a vonatkozásban alapvetően nyitott szervezet, ha úgy tetszik, az érintettek számára fogadókész, kényszerektől mentes és teljesen szabad. Segíteni a Kapocsban, kapcsolósként lényegében csak önként, szabad elhatározásból lehet.

A Kapocs szervezete valójában folyamatosan a végleges kialakítás előtti (átmeneti) intézmény-állapotát mutatja. A hagyományos értelemben vett intézményesített szervezeti működés (szereposztás, szervezés, ellenőrzés) helyett inkább a fokozottabb társas figyelem a jellemző. A Kapocs működtetésében, irányításában arra is figyelni kell, hogy a sikeres segítő tevékenység sajátos utánzásos, modellkövető magatartást válthat ki, amely mint funkcionáló „Kapocs norma”, bevilágítja és szükség szerint az egymás iránti felelősség vállalására aktivizálhatja a Kapocs önkénteseinek társas környezetét.

3. A Kapocs önkénteseinek bekapcsolódásával, tevékenységük sajátos dinamizmusának leírásával a szervezet hatékonyságának minden lehetséges szempontját még nem ragadhatjuk meg. Különösképpen azért, mert a szervezet és önkéntesei a segítő tevékenységek során a felnőtté váló fiatalok konkrét és nagyon is emberi problémáival találkoznak, amelynek bonyolultabb válaszai, eredményes megoldásai leginkább a szervezeten kívül vannak (ha vannak). Ez semmiképpen sem egyszerű kérdéskör, hiszen a Kapocsnak a meglévő intézményes segítő szervezetek között kell a sajátosságának megfelelő konkrét helyét megtalálnia. Jól leírható, biztonságosan elfoglalt és a segítő intézmények által elfogadott, intézményes szerepre van szüksége, amely révén a segítő kapcsolatok jól szervezhetőek és kellően funkcionálisak lehetnek. Ennek révén biztonságosabb jelző és segítő/támogató rendszer veheti körül a nagyobb szocializációs kockázatok között felnövő fiatalokat. A Kapocs hatékonysága, vele együtt valakinek a konkrét segítése múlik azon, hogy miként képesek együtt működni a Kapocs önkéntesekkel a szakmai szervezetek.

A súlyosabb válsághelyzet megelőzésének a (alternatív gyermekvédelmi) rendszerében is a Kapocs típusú szervezetre és önkéntesekre - sokszor bizonyították már - megnyugtatóan lehet számítani. De az oktatás és szakképzés, a bűnmegelőzés, a tehetséggondozás, a szociális nehézségek kezelése, a mentálhigiéne, a szabadidő sport, stb. területén is fontos segítséget jelenthet a szervezet.

4. A Kapocs működését, ha úgy tetszik, a hatékonyságát alapvetően befolyásolják a szervezet konkrét és kiegyensúlyozott feltételei, a támogató környezet, illetőleg a meglévő erőforrások. Leginkább éppen a vállalható feladatok, a kínálható segítő szolgáltatások vagy éppen az önkéntesek felkészítése múlik a szervezet egzisztenciális feszültségektől mentes általános kondícióján.

5. A Kapocs mintájú szervezet mindennapos tevékenységét

kifejezetten jelenidejű működés jellemzi. Ez a "jelenidejűsége" (effektivitása) gyakorlatilag azt jelenti, hogy segítő találkozóskor kifejezetten azzal szükséges foglalkozni, ami a segítséget kérő előadásában (interpretációjában) aktuálisan, ott és akkor megjelenik. Ekkor is inkább vele és a konkrét helyzetével szükséges foglalkozni, mint a kisebb-nagyobb sikerrel érzékeltetett (olykor meglehetősen terjedelmes) problémájával.

A Kapocs típusú szervezetben a "jelenidejűség" azt is jelenti, ha valaki bajba került, annak nem szükséges feltétlenül másokra várakoznia, hanem mielőbb tisztázhatja a saját részét. A változás elsősorban rajta múlik, önmagán és a helyzetén azonnal változtathat. Ehhez a Kapocsban leginkább erőt, megoldási utakat, és ha úgy tetszik, „engedélyt” kaphat. A "jelenidejűség" a Kapocs révén az első önálló mozdulat lehetősége, ami - ha sikerrel megtörténik - valószerűtlenül felerősíti a segített számára az önálló problémamegoldás élményét, és valamennyire a Kapocs jelentőségét.

III. FELTÉTELEK

■ 1. A HELY - AJÁNLOTT FUNKCIONÁLIS TEREK

A Kapocs típusú szervezet létrejöhet önálló helyszínen, vagy valamilyen szervezetben, intézményben otthont találva. A Kapocs működésének kulcsa egy sokfunkciós tér, amelyben a Kapocs tevékenységének különféle szintje egyöntetűen megjeleníthető. Noha az elérés mint tevékenységkör közvetlenül nem feltétlenül csak ezen a helyszínen valósul meg, az elérés szervezése, kiszolgálása gyakorlatilag itt történik.

Ha a Kapocs működésében a konkrét funkciókat keressük, elsőként egy FOGADÓ TÉRRE kell gondolnunk. Ez a Kapocssal találkozás „előszobája”, ahol különösebb kötelezettség nélkül, csak úgy meg lehet jelenni, de ahonnan segítségért tovább lehet lépni. Elkülöníthető funkció a Kapocson belül a különféle segítő szolgáltatás, amely ideálisan egy kifejezetten ilyen célra kialakított SZOLGÁLTATÓ TÉRBEN bontakozhat ki. A Kapocsnak szolgáltató szerepe folyamatosan van (például segítség hivatalos ügyek intézésekor, korrepetálás, pályaválasztás, felvételi, rövidtávú és hosszabb távra megoldást kínáló munkalehetőségek szervezése, átképzések, továbbképzések, felvilágosító feladatok, különféle krízisügyekben, az egészség megőrzésével, a kábítószerekkel kapcsolatos problémákban, életvezetési problémákban, segítő információk területén stb.). A Szolgáltató térben kap helyet még a Segítő telefonszolgálat és a Forró szoba, a sürgősségi és a nyilvánosságra nem tartozó problémák szűk körű megbeszélésének a helye. (pl. szülők és gyerekeik konfliktusainak együttes feldolgozása).

Ha van rá mód, külön teret lehet képezni arra, hogy a Kapocs önkéntes munkatársai folyamatosan fejleszteni, képezni tudják magukat. A FEJLESZTŐ TÉR a Kapocs egy döntő funkciójához teremt jobb feltételeket. Ebben a térben lehet ugyanis megszervezni az önkéntes munkára felkészítő, eseteket megbeszélő, a különféle képző és fejlesztő feladatokat.

Az IRODAI TÉR az, ahol a szervezet adminisztratív feladatait lehet végezni, ahol helyet kapnak a szervezet iratai, dokumentációi stb. Az Irodai térben lehet persze fogadni az ügyfeleket, hivatalos tárgyalásra érkezett partnereket, stb.

A Kapocs tevékenységének sajátosságai miatt szükségünk lenne egy ún. BIZALMI TÉRRE, ahol zavartalanul tudnánk személyes, senki másra nem tartozó beszélgetéseket folytatni. Ha a Szolgáltató térhez kapcsolódna, itt lehetne az egyéb (például jogi, lelki, addiktológiai, életvezetési, pályaválasztási stb.) tanácsadás helye is.

Amennyiben a Kapocs tovább bontakoztathatja összetett, ugyanakkor sokrétű feladatait, akkor a Kapocs önkénteseivel, illetőleg a Kapocs segítő szolgáltatásaival találkozó fiatalok számára további KIEGÉSZÍTŐ SZOLGÁLTATÓ ÖVEZET-et hozhatnánk létre. Mindez gyakorlatilag a Szolgáltató térben megjelenő feladatok továbbvitelét és szakmai szempontú kiegészítését jelenti. A különféle egyidejű feladatok jól megférnek egymás mellett.

1. *Itt egzisztenciális kérdéskörök továbbgondozására (pl. munkavállalásra felkészítő különféle tréningek, „jobklubok”, vállalkozói kezdeményezések vagy kisebb körű, felvételre, vizsgákra felkészítő konzultációk, korrepetálások kaphatnának helyet),*
2. *önkifejezést, önmegvalósítást, a korosztályi problémák és veszélyek alternatív megoldásait szolgáló (például kulturális, művészeti, szabadidős) kezdeményezésekre,*
3. *a segítő feladatokat kiegészítő, elmélyítő szakmai szolgáltatásokra (pl. orvosi, egészségügyi, addiktológiai konzultációk stb.) nyílna újabb lehetőség.*

A Kapocs kiterjedt tevékenységéhez további KISZOLGÁLÓ TEREKET is szükséges tervezni. A Kapocs felszereléseit, dokumentumait és a berendezések karbantartását szolgáló eszközöket elkülönített helyen kell tárolni. A Kapocs Gardrób pedig az érkezők ruhatára lehetne.

A különböző terek kialakítása a Kapocs működésével összhangban lenne szerencsés. Mindez azt jelenti, hogy a szervezet a találkozásokra összpontosít, illetőleg a találkozásokból szervezhető segítő találkozásokból indul ki, hogy az érintettek elérése, kérdéseik és problémáik strukturálása szerint építkezzen.

A Kapocs többféle bekapcsolódást kínál az érkezők számára. Az első szint tulajdonképpen nincsen az épületben, ez a szint a fiatalok kockázati színterein létezik, ahol az önkéntesek kivételesen fontos elérési és segítő feladatokat végeznek. A második

(az intézmény szempontjából első szint) a Fogadó teret és a Szolgáltató teret jelenti, a harmadik szint a Szolgáltató tér mellett a Fejlesztő és Bizalmi teret foglalja magába, a negyedik szint funkcióit pedig a Fejlesztő és a Kiegészítő szolgáltató övezet biztosítja. Az Iroda és a Kiszolgáló terek igazán a különféle szintek erőterébe elhelyezve lennének szerencsések és optimálisak.

■ 2. FELKÉSZÜLTÉG

A Kapocs típusú elérési szervezet hétköznapi viszonyai nehéz feladat elé állíthatják a szervezet munkatársait. Egyszerre kell nekik ugyanis fogadókész, a részvételre ösztönző, eleven, kommunikatív légkört teremteniük, amelyben ugyanakkor a közreműködésükkel naponta és folyamatosan vizsgálják az a Kapocs követelmény, hogy a korosztályi problémák mindenki esetében megoldhatók. A kapcsolatosoknak ugyanis olyan sajátos ismeretekkel kell rendelkezniük, amely révén megerősítés nélkül, jól tudnak kommunikálni egymással, sőt érteni, segíteni és támogatni tudják a bajba kerülteket.

A Kapocsban koncentrált felkészültségnek (konkrét adatoknak, jogi, szakmai ismereteknek, összegyűlt tapasztalatoknak, szabadidős lehetőségeknek) legfőképpen az az értelme, hogy megnövelheti az érintett fiatalok szocializációs mozgásterét, továbbá elősegítheti a részvételüket társaik segítségével.

■ Néhány szempont a munkatársak felkészültségéhez

A Kapocs típusú elérési szervezet kialakítása és működtetése során a lehető legtermészetesebb szervezeti viszonyokat szükséges megteremteni, amely nem mutathat komolyabb bürokratikus jellemzőket, ugyanakkor fogadókésznek és mindenféle problémával kapcsolatban válasz - késznek kell lennie. A kommunikációs, a diagnosztikus készségeknek itt jó döntési képességekkel kell párosulnia, és a Kapocs munkatársának kellően tájékozottnak kell lennie a fiatalok aktuális viszonyaiban is. Mindezek alapján azok lehetnek talán a Kapocsban jó munkatársak, akik – életkortól függetlenül - érdeklődnek a fiatalok iránt, akik értik őket, tudnak velük kommunikálni, és együtt tudnak velük működni, továbbá kellően rezonánsak, képesek a változás, az új ismeretek befogadására és önállóan tudnak dolgozni.

■ 3. ERŐFORRÁS ÉS KÖLTSÉGVISZONYOK A MŰKÖDTETÉS SORÁN

Pénzügyi szempontból tulajdonképpen olcsó szervezet a Kapocs. A találkozások, továbbá a segítő találkozások körülményeinek a megszervezése inkább igényli a zavartalanságot és az állandóságot, mint komolyabb beruházást és kiadásokat. A viszonylagos olcsóság ugyanakkor semmiképpen nem jelenthet igénytelenséget, mindennek következtében a Kapocs funkcióit kell szolgálniuk.

A szervezet legfontosabb erőforrásainak számítanak a személyes viszonylatok, amelyekben a szervezet működése érdekében tett különféle segítő megnyilvánulások, a fiatalok egymást támogató gesztusai, és számtalan önkéntes személyes hozzájárulás zajlanak.

■ A Kapocs típusú szervezetben a legnagyobb és legfontosabb erőforrást az érintett fiatalok önkéntes szerepvállalásában,

továbbá segítség szempontjából leginkább a fiatalok társas viszonyaiban találhatjuk. Ha lenne rá mód, jó lenne talán mindazt számszerűsíteni, hogy a Kapocs segítő tevékenységében mennyi konkrét kiadást vált ki az önkéntesek segítő tevékenysége. Ilyen módon az is kiderülhetne, hogy nem csupán sokak sorsát alapvetően befolyásoló, kívánatos társadalmi norma, de igen komoly költségmegtakarítás is a kellően kiszolgált és támogatott önkéntes segítség.

- Jelentős erőforrásnak lehet értelmezni azokat a személyes vagy éppen formalizált módon létesített szakmai kapcsolatokat és naprakész segítő információkat is, amelyek révén a fiatalok felnőtté válása során jelentkező problémák mindegyikében folyamatosan válasz-kész a Kapocs.

- Számokkal megint csak nehezen kifejezhető, de egyértelműen fontos erőforrásnak számíthatnak mindazok a szakmai módszerek és tapasztalatok, amelyek a Kapocs tevékenysége során felhalmozódtak. Ha azokkal a Kapocs munkatársai és önkéntesei jól gazdálkodnak, meggyőzőbb és a fiatalok által biztosabban választott szervezetté válik, amely révén a fiatalok sikeres felnőtté válása érdekében megbízhatóan töltheti be integráló, kiegyenlítő szerepét.

A Kapocs típusú szervezetben a segítség teljes folyamatában nincs és szakmai szempontból nem is lehet pénzügyi, pénzügyi ellentételezés. A Kapocs típusú szervezet működtetése – ahogy minden más szervezetben – folyamatos kiadásokkal jár, amely gyakorlatilag a szervezet székhelye kialakításának, fenntartásának, az alkalmazottak bérének, a segítő szolgáltatások, képzések szakembereinek járó tiszteletdíjának, továbbá a működés során jelentkező különféle feladatok feltételeinek a költségeit jelenti. Kizárólag pályázatok révén mindezeket a költségeket nagyon sok **többletmunkával**, roppant nehéz előteremteni.

IV. A MINŐSÉGHEZ

A Kapocs típusú szervezet egy sajátos öntanuló, önfejlesztő segítő rendszerként jön létre és tevékenykedik, amelyben a működés elsődleges garanciája – ha úgy tetszik – mérési lehetősége, a szervezetet látogató fiatalok találkozásainak színvonala. Úgy lehetne mindezt elképzelni, mint egy eleven, nyílt kommunikációs teret, amelyben a fiatalok szabadon „bonyolítják” a kapcsolataikat, egymással foglalkoznak. Az állandóság, a zavartalanság lehetősége azonban a Kapocs típusú szervezetben nem jár együtt a fiatalok teljes elszigeteltségével. Vagyis minden ártalom és valóságos veszély valamilyen formában felszínre kerülhet. Mindezzel összefüggésben úgy kell a találkozások körülményeit megszervezni, vagyis az alacsony küszöböt az érintettekkel meghatározni, hogy a színvonala folyamatosan garantálható legyen. Az a szabály jó, amely érthető és az érintettek között vállalható. (Például a Kapocs Ifjúsági Önszolgálatban alkohol és kábítószer fogyasztás, vagy fizikailag rendezett konfliktus nem lehetséges.) Mindehhez azt tudni kell, hogy a kommunikációs térből kiszorított (elutasított) tevékenységek, megnyilvánulások attól még az érintettek napi gyakorlatában megmaradhatnak, legfeljebb nem láthatók.

A találkozások minősége a látogatók által a találkozásokban megélt megkülönböztetett figyelemmel is mérhető. Rége óta vagyott állapotot élnek, élhetnek meg ilyenkor a fiatalok, amelyben feloldódhatnak, kiteljesedhetnek, a szervezet referenciá-csoporttá válik számukra. Alkalmi vagy tudatos segítő találkozások a szervezet helyszínén vagy azon kívül csak a jó kapcsolatok révén jöhetnek létre. Leginkább olyan feloldott légkörű személyközi viszonyokban alakulhat ki sikeres segítő találkozás, amely minden rezidálásában képes elkerülni egymás minősítését, amely ugyanakkor a segítség, a megoldás lehetőségét előlegezi meg.

A segítő találkozások színvonala alapvetően még két fontos mozzanaton is múlik. Egyrészt azon, hogy a szervezet, illetve a segítő miként képes a helyzet megoldhatóságát megelőlegezni. Hiszen ha valaki nem látja, hogy a problémájával érdemes foglalkozni, akkor a találkozásból érdemi segítség nem születhet. A segítő találkozások másik kulcsa még ennél is személyesebb mozzanat, mégpedig, hogy a segítséghez milyen bizalom-teli légkört sikerül kialakítani.

Sok múlik a Kapocs típusú szervezet napi tevékenységének a követhetőségén és a tervezhetőségén, ha úgy tetszik a strukturalizált működésén. Ebből a szempontból kifejezetten meghatározó, milyen adminisztrációt alakítanak ki, különösképpen azért, mert a célközönség (segítők és segítettek), a szervezet személyes légköre mindezt erőteljesen behatárolja. Sok segítő tevékenység dokumentálása kifejezetten nehéz feladat, hiszen azok a szervezet székhelyétől távol történnek, sok bennük az esetlegesség. A jelen gyakorlat szerint a segítő tevékenységeket a segítő feladatokra vállalkozó fiatalokkal kétféle formában igyekszünk rögzíteni: egyrészt úgynevezett eseménylap segítségével, és a különféle segítő tevékenységcsoportokhoz rendelt eseménynaplókval (például az ifjúságvédők naplója, vagy a telefonon segítséget kérőkkel történt beszélgetés naplója). Az adminisztráció másik vonulata a segítő feladatokra vállalkozó fiatalok fejlesztésével kapcsolatos dokumentációs tevékenység. A szervezet munkatársainak a tevékenységét természetesen a munkavégzés színvonalát szolgáló további munkanaplók, munkaterv és tevékenységértékelések egészíthetik ki.

A Kapocs típusú szervezet hétköznapi segítő tevékenységének a hatékonyságát jelentősen befolyásolják a rendszeresen szervezett vagy éppen spontán lefolytatott esetmegbeszélések. Mindennek a résztvevői a szervezet segítői, és amelyek a tartalma minden esetben a napi segítő gyakorlattal kapcsolatos. Akkor hordozhatnak ezek az esetmegbeszélések az önkéntesek körében tisztább megközelítést és pontosabb választ, ha a résztvevők nem az előzményekre (például nem arra, hogy kit kellene elmarasztalni a kialakult helyzetért), hanem a vizsgált konkrét helyzetre tudnak összpontosítani, és a leginkább a lehetséges megoldásokat próbálják végiggondolni.

A jó színvonalú segítő tevékenységhez – összhangban a szervezet környezetében megjelenő szocializációs nehézségekkel – folyamatosan különféle formális és nem formális belső képzéseket, felkészítéseket szükséges kapcsolni. Mindezeknek egyaránt javítani kell a szervezetben segítő feladatokat vállalók válaszkészségét és biztonságérzetét.

FOGALMAK

1. Alacsony küszöb

Amikor a segítő és segített kapcsolat megteremtéséhez különösebb feltételeket nem szabunk. Elsősorban a találkozásra, a találkozás során megjelenő védekező diszpozíció feloldására, a találkozásban lehetővé váló bizalomra és együttműködésre, a kívánatos változás előkészítésére összpontosítunk. A találkozások során a megjelenő problémák megoldását az expozíció szintjén természetesen igyekszünk segíteni, azonban az ilyen irányú segítő szerep, jellege szerint, inkább ártalom és kockázatsökkentő, és pozitív problémaorientált (vagyis a problémák megoldhatóságát demonstrálja).

A magas küszöbű segítés, teljes és feltétel nélküli együttműködést jelent segítő és segített között (például az orvos és a beteg viszony), amelyben a felek a segítés (terápia) érdekében egymással kapcsolatban teljes bizalmat tanúsítanak.

2. Ártalomcsökkentés

(kockázat minimalizálás, veszélyek mérséklése)

A fogalom a segítő szakma újabb keletű módszereinek összefoglaló kifejezése, amelynek alkalmazásakor egy távolabbi, átfogóbb terápiás cél érdekében – a segítő kapcsolat megteremtése, fenntartása és a sikeres terápia előkészítése érdekében – átmenetileg lemondanak olyan konkrét beavatkozásról, amely gyógyulást, a probléma teljes körű megszűnését eredményezné. A segítő kapcsolat során, ilyen esetben, különféle eszközök alkalmazásával elsősorban az ártalmak mérséklésére, a veszélyek és a kockázatok minimalizálására, illetőleg az érintettek részvételének megerősítésére összpontosítanak.

3. Társas szemlélet

A Kapocs szisztémájú szervezetekben a teremtett találkozást mindenekelőtt úgy fogjuk fel, hogy a résztvevő fiatalok személyükben sohasem jönnek egyedül. Érzésükkor (legalább virtuálisan) elkíséri őket mindenki, akik körülöttük van, és elkíséri őket csak rájuk jellemző társas viszonyaik története, a jelenben meglévő valóságos kapcsolataik elevenen élő élményei, de velük van álmaik és képzeletük minden szereplője is.

A társas felfogás – mindebből a szempontból – számunkra alapvetően azt jelenti, hogy segítés esetén az előállt probléma az érkező fiatal lársas viszonyaiban megjelenő zavar terméke, amelyből nem kivonni kell őt, hanem ott, az érintett személyes környezetében szükséges segíteni, rendet teremteni. A Kapocs szisztémájú szervezetek ilyen módon a megteremtett találkozási lehetőségekben az érintettek számára – akár pótlásként – nem közösséget töreksenek létrehozni, hanem inkább közösségi (proszociális) légkört alakítanak ki. Ilyen módon a meglévő, személyes viszonyaikban igyekeznek megerősíteni őket, leginkább azok valóságossá, kölcsönössé, elfogadhatóbbá tételével.

A társas szemléletű segítő tevékenység lényegét a szakirodalom viszonyt alakító másodjelentésként definiálja. Egy adott reakció nem csupán az adott helyzetben levők viszonyát módosíthatja, hanem másodlagosan kihat a résztvevők további kapcsolataira. Mindez tulajdonképpen ahhoz a helyzethez hasonlatos, mint amikor reggel iskolába vagy munkába indulva, rajtunk kívüli ok miatt elkésünk, ami miatt megszidnak bennünket. Talán az egész napunk el van ezzel rontva, ez az esemény ugyanis teljesen rátelepszik a hangulatunkra, a gondolatainkra, befolyásolja a kommunikációnkat, sőt alapvetően kihat a cselekedeteinkre.

A segítő találkozás során ennek a fontos emberi mozzanatnak a tudatos (és fordított) alkalmazása történik. Arra próbálunk törekedni, hogy egy fiatalember a problémái megoldását önmaga révén elért cselekedetként, pozitív sajátélményként élje át. Ha egy fiatalember a saját (kulcs) problémájában sikeresen cselekszik és eredményes változást ér el, akkor ez a tény meghatározó módon kihat a többi (képzelti és való-

ságos) megnyilvánulására és személyes környezetére, ugyanakkor átértékelhetővé, és talán könnyebben megoldhatóvá teheti a többi problémáit.

4. Elégtelen intézményes kapcsolatok között élő fiatalok

Olyan fiatalok, akiket az jellemzi, hogy az intézményes kapcsolataik (családdal, iskolával) az elviselhetőség határáig beszűkültek és szakadnak, vagy éppen intézményes kapcsolatok nélkül élnek.

5. Önkéntesség

A Kapocs mintájú szervezet kulcsfogalma, amely, mint gyakorlati segítő módszer, arra szolgál, hogy átfordítsa, képessé tegye az érintett fiatalokat saját problémáik megoldására, társaik segítésére. Az önkéntes szerepvállalás sajátos cserefolyamat, amely ugyanakkor egyfajta szociális tanulási terep, amelyet alapvetően meghatároz, hogy a szervezethez mivel fordult a fiatal, és milyen szociális tapasztalatok és motivációk jellemzik. Elemei: situatív segítés, segítés valakinek a kedvéért, ellenszolgáltatásért segítés, konkrét feladat végzésére irányuló segítés, szabad időben vállalt segítés, meghatározott szerepben vállalt segítés. A Kapocs mintájú szervezetben az önkéntesek, szerepük szerint, minden fejlesztő szempont mellett, a szervezet laikus segítő munkatársai.

6. Elérés

Az elérés annak a minden mással nem helyettesíthető segítő tevékenységnek az összefoglaló kifejezése, amely révén a veszélybe, bajba kerülteket – akik közelében nincs szakszerű segítség – olyan valaki találja meg, éri el, aki ott és akkor az életét megmentheti, a helyzetét megkönnyítheti, aki megszervezheti a szakszerű segítséget. Az elérési típusú segítő tevékenységnek éppen ez a jelentősége, hogy olyan élet-helyzetben, viszonyok között van szükség rá, ahol a kényszer, a fokozott veszély dominál. Arra, hogy mikor, milyen körülmények között van szükség elérési típusú segítő tevékenységre, előzetesen nem lehet tervezni (annak ellenére, hogy a kockázati viszonyok és magatartások jól azonosíthatók). Az elérés tulajdonképpen jellegzetesen laikus segítő tevékenység, a segítő mintegy „üzembe helyezi magát”. Mindebben az a döntő, hogy a segítő mikor veszi észre, hogy szükség van rá, sok múlik a segítő motiváltságán és a konkrét ismeretein (azaz tudja-e, mit kell tennie, például mentőt, hívnia, elsősegélyt nyújtania stb.). Az elérésben közreműködő gyakorlatilag bárki lehet: természetes segítő, önkéntes, kortárssegítő, a bajba került személyes környezete stb.

A Kapocs mintájú szervezet elérési tevékenységének főképpen az a sajátossága, hogy a különféle problémákkal úgy találkozik, ahogy azokat a fiatalok megélik: elfojtva és indulatokkal terhelt, tisztázatlanul, amikor minden összejött, és amikor „mindenki” magára hagyja őket. A Kapocs célközönsége számára nehéz a problémáikat megfogalmazni, és nehéz azokkal szembenézni (és a változás érdekében elhatározásra jutni), különösen akkor, ha az érintettek naponta azt élik meg, nem értik (meg) őket és egyedül maradtak. Sokuk még csak azt sem tudja, mit történt vele, nem ismeri a világot, fogalma sincs arról, hogy mi mindennel került szembe, csak arra ébred, hogy bajba került (talán pontosan nem is tudja, mi a baj, csak érzi, éli). A megélt konfliktushelyzet és a különben is szegényes választási lehetőségek beszűkülése, a kriminális befolyás és az egészségkárosító szerek intenzív jelenléte pedig sokakat közülük előbb vagy utóbb kritikus helyzetbe, válsághelyzetbe sodorhatja.

Szabó András

Az állam feladata az iskolai nevelés?

■ RUDOLF STEINER PEDAGÓGIÁJÁNAK BEMUTATÁSA A WALDORF-ISKOLÁK SEGÍTSÉGÉVEL

„A gyermeket tiszteletben kell fogadni, szeretetben kell nevelni, és szabadságban kell elbocsátani!”

(Rudolf Steiner)

Állami feladat az iskolai nevelés? Sokan talán nem értik, miért e kérdés. A választ természetesnek és egyértelműnek tartják. Az "igen" olyan mélyen gyökerezik az emberek tudatában, hogy aki ezt másképpen gondolja, azt életidegen ideológusnak tartják. Korunk embere nehezen tud elszakadni a meggyökeresedett szervezeti formáktól. A lineáris fejlődési modelltől indul ki legtöbb embertársunk. A századról - amelyben élünk - úgy gondoljuk, hogy minden eddigi fejlődés tetőpontja. Ami korábban létezett, ami időben megelőzött bennünket, az kevésbé volt fejlett. Azt hisszük, hogy mindaz, amit nem ismerünk, ami rajtunk kívül létezik, az vagy kezdetleges, vagy elavult. Esetleg tudománytalan. Hübriszszel tekintünk a világra. Arra gondolunk, csak a "fejlett tudomány" által propagált funkcionális ok-okozati összefüggésekből álló magyarázat vezethet el bennünket a helyes értelmezéshez.

Igy van ez a nevelésüggyel is. Ami a címben feltett kérdést illeti, nehezen fogadunk el az "igen"-től eltérő választ.

Tanulmányomban szeretném a családomat, a barátaimat, az ismerőseimet s talán az olvasót is meggyőzni arról, hogy előítéletektől mentesen próbáljon a feltejt kérdésekre másfajta válaszokat adni, vagy legalább másfajta válaszokat (is) elfogadni. A számukra idegen jelenségek megismerése előtt, illetve nélkül ne alkossanak ítéletet, hiszen kategorikus kijelentéseikkel gyakran olyan területre tévedhetnek, ahol a szakmai tudás hiánya értetlenséghez vezet.

Az állami feladatként kezelt iskolaügy sajnálatos módon magán viseli az államtól való függés jellegét. A különböző iskolai fokozatokban az embert olyan igények szerint képezik, amilyenek az állam szükségleteiből fakadnak. Az iskolák kialakításában is a hatalom igényei tükröződnek. A sokat hangoztatott általános emberi műveltség sem azt jelenti, amit jelentenie kellene. Az iskolákban legtöbbször használható államszolgává (vagy legyen inkább állampolgár?) nevelés folyik. A fennálló állami és gazdasági berendezés magából kiindulva szabályozza a nevelési feladatokat.

A Waldorf-pedagógia szerint az iskola és a társadalmi rend közötti egészséges viszony létrejötte csak úgy lehetséges, ha a nevelésügyet és az iskolát a társadalom szervezetén belül saját öngazgatásának alapjára állítjuk. Nem kívülről és felülről kell az állam igényeinek megfelelően előírni az oktatás elveit és menetét, hanem az ember természetes fejlődéséből kell(ene) kiindulni. Az életkor különböző szakaszaiban lévő tudásnak az emberi természetből kell adódnia. (Pl. 6 vagy 7 éves korában még nem kell a gyereknek írnia és olvasnia.)

Ne azt kérdezzük, mit kell tudnia, és mire kell képesnek lennie az egyénnek a fennálló társadalmi rend számára, hanem, mire van hajlama, és mit lehet fejleszteni az emberben.

Rudolf Steiner szerint nem az állam vagy a gazdasági élet dolga kijelenteni:

ilyen módon van szükségünk erre az emberre egy bizonyos hivatalhoz, tehát vizsgáztassátok a számunkra szükséges embereket, először is arról gondoskodjatok, hogy ismerjék azt és legyenek arra képesek, amire szükségünk van, hanem a társadalmi organizmus szellemi tagja, öngazgatásából eredően a képzés meghatározott pontjára juttassa el a megfelelő tehetségű embereket. Az állam és a gazdaság a szellemi tagban végzett munka eredményeinek megfelelően rendezkedjen be. A gyermeknek az államtól és a gazdaságtól független iskolai rendszerben kell felnőnie. Steiner szerint az oktatásügyben részt vevő személyek szociális tagolódása külső hatalomtól nem függhet, csak az ezen a területen dolgozó emberektől. A tanintézetek igazgatását, a tanmenet kialakítását kizárólag olyan személyeknek kellene ellátniuk, akik maguk is tanítanak, vagy produktív módon kapcsolódnak a nevelésügybe.

A steineri pedagógia elvei a Waldorf-iskolákban valósulnak meg. Így a Waldorf iskola szülőatyjának Rudolf Steinert tartják. Rudolf Steiner a volt Ausztria-Magyarországhoz tartozó Kraljevecben, 1861-ben született, és a svájci Dornachban, 1925-ben halt meg. Az ő nevéhez kapcsolódik az antropozófiai szellemtudomány megteremtése. Steiner elméleti kutatási eredményei a gyakorlatban is jelentkeztek, s az élet számos területén - a pedagógiában (Waldorf-óvodák és iskolák, tanárképzés), a gyógyzatban (Wala-készítmények), a társadalomban (hármastagozódás), a művészetben (euritmia, építészet, festészet) és a mezőgazdaságban (biodinamikus metódus) - megmutatkoztak.

Bár az ún. Waldorf-pedagógia megteremtője Rudolf Steiner volt, az első Waldorf-iskola létrejötte mégis Emil Moltnak köszönhető. A Waldorf Astoria cigarettagyár igazgatója 1919-ben kérte fel barátját, Steinert, hogy alkalmazottai és munkásai gyermekei számára az antropozófia szellemében működő iskolát hozzon létre. Az első Waldorf-iskola még ugyanazon év őszén megkezdte működését.

Létrejött az első világháború utáni helyzetre is visszavezethető. Azért nyithatta meg kapuit, mert Steiner szerint a borzalmak átélése után az emberek hinni akartak a szociális tettek nagyszerűségében. Tudták, hogy a harcokban érintett felnőttek a háború befejezése után csak rövid ideig képesek megérteni egymást. Tudták vagy inkább csak érezték, hogy 1918-ban, illetve 1919-ben a diplomáciai tárgyalások nem a béke kapuit nyitogatják, hanem csupán fegyverszünetet eredményezhetnek. A fő cél ezért elsősorban nem a felnőttek "vírusokkal" fertőzött világának kezelése, hanem a holnap hőseinek, a jövő generációjának a nevelése volt.

Emil Molt intézménye, az első Waldorf-iskola 200 gyerekekkel kezdte el a munkát. Bár a többség a gyár dolgozóinak gyermekeiből állt, egynegyedük viszont vegyes társadalmi osztályokból került ki. Az iskolában tehát már eleve kiküszöbölték a társadalmi és szociális megkülönböztetést. Ez pedig arra ösztönözte a Waldorf-pedagógusokat, hogy egyedül és kizárólag az általános emberi szempontokat érvényesítsék.

Az iskola eszménye - a múltban és a jelenben is - az ember antropozófiai megismerése, s ennek szellemében történő nevelése. Célja, hogy a hétköznapi gyakorlatában, a hét minden napján azt nyújtsa a gyermeknek, amit az igényel. A Waldorf-pedagógia mind módszer-

tanában, mind oktatásméltében teljes mértékben tekintetbe veszi az életkori sajátosságokat és a korhoz kötött fejlődési törvényszerűségeket. Ahogyan a járnivaló, beszélni, és gondolkodni tanulás törvényszerűen egymást követik, úgy következik egymás után az utánzásos keresztüli akarati nevelés, az érzelmek nevelése a tekintély iránti szeretet által és a gondolkodás művelése az önálló igazságkeresés és ítéletalkotás útján. Még a patológiás fejlődésben is megtalálható ez az ősi egymásutánosság.

Az antropozófia olyan filozófiai áramlat, amely a helyét kereső egyén előtt feltárja a szellemi világot, és új emberképet hoz létre. Szorosan kapcsolódik az ősi bölcsességekhez, bár gyökerei a nyugati gondolkodásban keresendők. Az antropozófia olyan szellemtudomány, amely annak az elismerésén alapszik, hogy a fizikai világ mögött és azzal bensőségesen összekapcsolódva létezik a szellemi-érzékeletti világ. Az egyén pedig képes arra, hogy bizonyos megismerési erők kifejlesztésével betekintsen ebbe a fizikai világgal összeszővődött érzékeletti világba. Az antropozófia tehát olyan világnézet, olyan életfelfogás, amelynek segítségével az ember megtalálhatja azokat a benne lévő eszközöket, amelyek segítségével eljuthat az igazi valósághoz.

Az első iskola alapítása után a Waldorf iskolák száma fokozatosan növekedett. Az ötvenes évek közepén 25 Wal-

dorf iskola működött Nyugat-Németországban, a hetvenes évek derekán 40, a nyolcvanas évek közepén 95, s számuk ma már 170 fölött van. Hollandiában 1973 és 1983 között 85 új Waldorf iskola létesült.

Magyarországon 1926-ban, 7 évvel a stuttgarter iskola megalapítása után, Budán hozták létre az első Waldorf iskolát. Az iskola a második világháború kitörésekor bezárta kapuit.

A Waldorf pedagógia 1988-ban újra megjelent hazánkban. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium kiemelt eszmei és (részben) anyagi támogatásban is részesíti a Waldorf-kezdeményezéseket. Az országban jelenleg több Waldorf-óvoda és iskola működik. Rohamosan növekszik az igény a Waldorf-pedagógia iránt.

A Waldorf-pedagógia egyrészt arra törekszik, hogy a gyermek fejlődése számára a legideálisabb nevelési módszert nyújtsa. Rudolf Steiner tisztában volt ugyanakkor azzal, hogy a legjobb eszme sem képes a valóságban működni, ha elszakad az élettől. Az ember nem absztrakt dolog, amit nevelés útján elő lehet állítani. Tudta, hogy az ideális körülmények között nevelt gyerek, bár 14-15 éves korára olyan lesz, amilyennek lennie kell, mégsem lesz képes eligazodni a mai életben.

Ezért a cél, hogy a helyes nevelési elvek mellett mindig kapcsolatot találjunk a mai élettel.

Nem használ semmit, ha azt mondjuk, ez a szociális rend rossz. Akár jó, akár rossz, egyszerűen benne kell élnünk. És éppen azért, mert benne kell élnünk, nem szabad a gyermeket kiemelni belőle.

A Walforf-iskola úgy kíván összhangban lenni a hagyományos iskola-rendszerrel, hogy közben nem adja fel az elveit. Ezt úgy éri el, hogy a 3. osztály befejezéséig a Waldorf-iskolába járó gyerekek is eljutnak oda, ahová a hagyományos iskolák. Így a Waldorf-diák, ha szülei úgy akarják, egy másik iskola 4. osztályában folytathatja tanulmányait. A közbeeső időben azonban a Waldorf-pedagógia elvei érvényesülnek azáltal, hogy a gyerekek minden héten azt kapják, ami az antropozófiának megfelel, ami az emberismeretből következik. A 6. osztály végére is eljutnak arra a szintre, amit a hagyományos iskola színvonala megkövetel. És így tovább. Amikor befejezik a Waldorf-iskolát, képesek lesznek egyetemen vagy főiskolán folytatni tanulmányaikat.

Ezzel a hagyományos iskolarendszerrel vont párhuzammal összhangot kívánnak teremteni a Waldorf-szándék és a meglévő gyakorlat között. Rudolf Steiner több előadásában is hangsúlyozta, ez a pedagógia semmilyen ponton nem törekszik arra, ami nem élet-szerű, ami nem praktikus.

A Waldorf-iskola szíve a rövid időközben egymást követő tanári értekezlet. Itt az egész tantestület jelen van. A legkisebb részletekig megtárgyalják az iskolát érintő kérdéseket. A Waldorf-tanár feladata, hogy az osztályában tapasztaltakat az értekezlet elé tárja. A tanári értekezlet célja, hogy az iskolát egységes organizmussá alakítsa. Úgy működik, mint az emberi test, ami azáltal válik organizmussá, hogy szíve van. Ezek az értekezleteken nem esik szó absztrakt elvekről. A tanárok igyekeznek minden egyes kérdést együtt végig gondolni, s a választ közös erővel megtalálni. Tartózkodnak mindenfajta rivalizálástól.

A Waldorf-iskolában működő pedagógia tehát nem olyan konstrukció, amely egyszer létrejött, s minden ilyen iskola ennek alapján működik. Ennél sokkal többről van szó. A tanár a gyermek megfigyelése segítségével hétről

hétre, hónapról-hónapra alakítja a nevelési szabályokat. Olyan, mint a jó orvos, aki nem az első vizsgálat alapján dönti el, mire van szüksége a betegnek, hanem lépésről-lépésre tanulmányozza őt, s így talál rá a megfelelő gyógymódra. A szabályok ugyanis lehetnek tökéletesek, mégsem működnek, ha elszakadnak a valóságtól. Steiner szerint a pedagógia elvek közül csak az ér valamit, amit a mindennapos megfigyelés útján az osztályból kihozunk.

A Waldorf-iskola kitérőre kapuit a problémás gyerekek előtt is.

A "haszontalan kölyök" a Waldorf-nevelő számára más, mint aki a gyermeket kívülről szemléli. A problémás tanulóval, haszontalansága ellenére, akkor lehet előre jutni, ha a felnőtt ezt a haszontalanságot meg tudja szeretni. Rudolf Steiner szerint ugyanis egy perna-hajder a maga módján, ahogy gazfickóságát kiéli, amilyen komisz és haszontalan, rendkívül érdekes lehet. Olyannyira, hogy nagyon megszerethető. A tanár feladata ezért, hogy a megfelelő szeretettel viszonyuljon a problémás gyerekekhez is. Ezt a különleges szeretetet ki kell fejlesztenie. Ha ezzel az érzéssel rendelkezik, akkor tud a tanári értekezleten is valami érdemlegeset mondani. Mert az egészséges gyermekkel való bánásmódot illetően nincs hasznosabb útba mutató, mint az, amit az abnormális gyermeknél meg tud figyelni. Az egészséges

gyermeket viszonylag nehéz tanulmányozni, mert náluk mindenféle tulajdonság összefonódik. Nehezen tudja a pedagógus kideríteni, hogy belül milyen egyedi tulajdonságai vannak, mert ezek keverednek egymással. A beteg gyermeknél egy tulajdonságkomplexum van jelen. Könnyen felismerhető, és még akkor is kezelhető, ha patológikus esetről van szó. Ezeket a tapasztalatokat pedig az egészséges gyermekeknél is felhasználhatja a nevelő.

A Waldorf-iskolákban a tanítást úgy szervezik, hogy az oktatás legfontosabb része a reggeli órákban történjen. Nincs hagyományos értelemben vett tanterv és 45 percre lebontott órarend. A kétórás, folyamatos reggeli tanítás keretében oktatják a főtárgyat, az ún. epohát. Egy-egy epohát 4-6 hét alatt fejeznek be. Ezt követően másik tantárgyat tanulnak ugyanennyi időn keresztül, folyamatosan. Tehát a Waldorf-iskolában a gyerekek oktatása speciális. Nem úgy történik, hogy a tanulók az első órában matematikát, a második órában magyar nyelvet és irodalmat tanulnak, majd ének, vagy rajzóra következik, esetleg testnevelés, hanem pl. október közepéig a reggeli órákban csak formarajzot, ezután 6 hétig matematikát tanulnak s így tovább, egészen addig, amíg a tanulók életkorának megfelelő ismeretanyagot át nem vették. Az iskolaév utolsó heteiben, azért, hogy a korábban megtanult ismereteket el ne felejtsek, a tananyagot átismétlik. Így tehát egyszer összefoglalják

az évközben elsajátítottakat. Ezáltal a gyermek – Rudolf Steiner szerint – össze- nő a tananyaggal.

A tanár az oktatott anyag színes ábrázolásával (táblarajz) kifejezésre juttatja véleményét, s az egész tanítást műalkotás módjára alakítja. Nem fogalmak meghatározásával magyaráz, mert ezzel a tanulók nem tudnak mit kezdeni. A világ történéseit lelkileg átélve dolgozza fel a tanító, s empatikusan tárja a diákok elé. Arra törekszik, hogy a gyerekek az ismeretek elsajátításakor ne unatkozzanak, hanem lelkesedve tanuljanak. A tantárgya érdekében „tűzbe jövő” pedagógusra a gyerekek természetes szeretettel és tisztelettel tekintenek. Elfogadják, amit mond, megbíznak benne. Ez egyfajta tekintélytisztelet, amelynek a segítségével biztos vonatkoztatási pontot lehet nyújtani az eleinte még ingadozó érzelmi élet fejlődéséhez. Mert amíg az óvodáskorban, a fogváltásig az akarat nevelése áll az előtérben, addig az iskoláskorban az érzelmek és a kedély nevelése lesz a központi kérdés. Ha a tanuló, ebben a korban, legalább egy ilyen tanáregyenységre felnehezhet, és szeretetteljes bizalmat érezhet iránta, ez nagymértékben megerősíti a gyermek lelki életét. Nevelő és tanuló ilyen jellegű kapcsolatának létrejöttét segíti az is, hogy a Waldorf-iskolában az osztálytanító nyolc éven keresztül vezeti az osztályt, és tanítja a fő-, illetve az alaptantárgyakat.

Az idegen nyelvek oktatása is másképpen történik, mint a hagyományos iskolákban. Kezdetből fogva két nyelvet tanulnak. A nyelvoktatás középpontjában a beszéd tanítása áll. A gyermek úgy tanul, hogy lehetőleg gondolatban se fordítson anyanyelvéről. Az idegen nyelv szavát a tárgyhoz kapcsolja és nem az anyanyelv szavához. Absztrakt nyelvtant, intellektuális fogalmakat nem közvetítenek feléjük addig, amíg a nyelvtant nem értik.

10. életéve körül a gyermek életében fordulópont következik be. Rudolf Steiner ezt az időpontot „a gyermeki fejlődés Rubikonjának” nevezi. Ahogyan annak idején Caesar is átlépte a Rubikont, s ezzel lehetetlenné tette a visszatérést, úgy következik be a gyermekek életében is a változás. Az eleinte még gondatlan, a világra nyíltan és őszintén tekin-

tő gyermek ettől az időtől kezdve megkomolyodik. Úgy érzi, megszűnt az a védőburok, amely eddig körülvette. A világ teljes súlyával nehezedik rá. Ekkor kezd el foglalkozni saját sorsával. Születésének körülményei egyre jobban érdeklik. Pontosan akar tudni mindent a származásáról: vajon az igazi szülei nevelik-e, vagy örökbe fogadták, talán elcserélték. A magány érzését is ekkor éli át először. Ez pedig azzal a következménnyel jár, hogy erősebb lesz az „ön”-érzete. Ettől kezdve alaposan megfontolja, kinek a véleményét fogadja el. Az igazságtalanság jobban megviseli, mint ezelőtt.

Visszatérve az oktatásra: a zenei, az euritmiai órákra és a kézimunkára a koradélutáni órákban kerül sor. Ezek a foglalkozásokon a gyerekek egész emberi lényükkel élnek át mindazt, amit a tanítás nyújt. A Waldorf-pedagógia arra törekszik, hogy a tanuló nem azért dolgozzon, nem azért teljesítsen, mert ezt előírták a számára, hanem azért, mert ő maga ezt akarja.

A Waldorf-iskolában nagy hangsúly helyeznek arra, hogy a diákok megtanulják a kezüket használni. Ez szinte artistikus művészi elemet visz a munkába. A kézügyességi foglalkozások alatt a gyerekek félig művészi, félig hasznos tárgyakat faragnak, a kézimunka órán pedig kötnek, horgolnak. (A fiúk is nagy szeretettel kötnek és horgolnak, a lányok pedig szívesen faragnak.) Mivel a nevelés és a tanítás áthatja az egész embert, ezért mindaz, amit a reggeli órákban, az epohán megtanultak, azt később, a délután folyamán úgy képesek hasznosítani, hogy az ismeret először eljut a gondolkodásukig, majd az akaratukig, és ha készítenek valamit, az a kezükben él tovább. A gyermek által készített játék vagy használati tárgy belőle nőtt ki, „mint fa törzséből gyöngye ága”, a saját individualitásából fejlődött. (Itt kell megjegyezni, miért nem jó, ha a gyerekeknek ajándékba szép babát, díszes autót veszünk. A szép játékok mellett a gyermek elsivárosodik, fantázia-világa megszűnik. Adjunk neki inkább egy zsebkendőt vagy egy fadarabot, és a saját fantáziája szerint, formaérzéke alapján, higgyük el, csodálatos játékokat képes megalkotni, miközben élvezzi a munkafolyamatot mindegyik szakaszát. A dolgok olyanok lesznek,

ahogy a gyerekek individualitásából ki- fejlődnek.)

A festés tanításánál nagyon fontos, hogy a gyerekek átéljék a színeket. Mindig a színek egymás mellé állítása, egymásra helyezése a fontos, mert így a tanuló fokról-fokra, magától jut el ahhoz, hogy a színből kihozza a formát. Anélkül, hogy a rajzból indulna ki, a színből alakul a forma. Ekkor nem valamit fest, hanem átéli a színeket. Ha túl korán kezdjük el, hogy valamit fessünk, akkor Rudolf Steiner szerint elvesz az eleven- ség iránti érzék, és a holt dolog iránti érzék alakul ki. Pl. a színekből kiindulva lehet térképet festeni. Ez pedig egy- részről összekapcsolja a művészi munkát a földrajz oktatásával, másrészt pedig a gyermekben igazi életérzéseket ébreszt fel. Ezzel a módszerrel elérhetjük, hogy a diákok valóban megérzik, hogyan tartozik szín a színhez, forma a formához, és az egész valamilyen tárgyhoz. A gyerek megtanul a színek segítségével művészi módon beszélni, s az így elkészített dolog lelki produktummá válik. Ha lehetővé tesszük a számára, hogy így élje át a realitást, a hétköznapok valóságát, az egyszerű festés is művészetté alakul.

A testnevelés óra mellett a Waldorf-iskolába járó gyerekek euritmia foglalkozáson is részt vesznek. Az euritmia mozgásművészet, ahol a nyelv és a zene elemei a nekik megfelelő mozgásformákban válnak láthatóvá. A diákok először azt tanulják meg, hogyan tájékozódjanak és mozogjanak ügyesen a térben. Testükkel azt próbálják kifejezni, amit a lelkükben átélnek. Mivel az euritmia az osztály közös tevékenységén alapul, ezért ezek az órák a gyerekek szociális képességét is fejlesztik.

A Waldorf-pedagógia segítségével a jövő generációjának tagjai lel- kileg szabad és szellemileg tiszta felnőttekké válhatnak.

*Rudolf Steiner legfontosabb pedagógiai írásai:
A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból
Az emberi temperamentumok titka
A Waldorf-iskola pedagógiai alapja
Nevelőművészet - A tanítás metodikája és a nevelés
létfeltételei
Morális nevelés - A szellemtudomány szempontjából*

Kiss Anna

Gondolatok a családon belüli erőszakról

■ BESZÁMOLÓ EGY GRAFOLÓGIAI KUTATÁS EDDIGI EREDMÉNYEIRŐL

„Szabadoknak pedig muszáj lennünk” *

Függések bonyolultan szerveződő hálóiban élünk: az emberi faj alapvető sajátossága ez. Embertársainkhoz való kapcsolódásaink, össze- és odafüggéseink azonban nem jelenthetik azt, hogy bárkinék joga van (bármilyen síkon, formában és keretek között) hatalmat gyakorolni felettünk. Azt mondhatjuk, hogy kapcsolódásaink, függéseink között élünk – ez teljesen rendben van-, mégis szabadoknak kell maradnunk, vagy pedig szabadokká kell válnunk. És a feltétel nélküli szeretet az egyetlen közeg, amelyben függés és szabadság nincsenek ellentétben egymással.

A szeretet ugyanis nem akar semmit, nem természete a másik ember feletti hatalom gyakorlása. Ha például a szülő bármilyen akarással, vággyal él (huzamosabb ideig) gyermeke felé, feltétlenül romboló, aláásó munkát végez valamilyen szinten és mértékben. Ez már tulajdonképpen nem más, mint családon belüli erőszak.

Hiszen a definíció szerint családon belüli erőszaknak minősül nemcsak a fizikai zaklatás, hanem akár a szóbeli erőszak is, például a folyamatos bírálat. Sajnos van olyan eset (például a fizikai bántalmazás súlyos formái), ahol már nagyon nehéz és akár lehetetlen a változtatáson és a problémák okán gondolkodni: cselekedni kell, életet menteni. De tudjuk, hogy a családon belüli erőszak nem mindig jut el a fizikai szintű megnyilvánulásig. Van, amikor „csak” a lélek világában végez lassú, alapos rombolást. Káros, pusztító, életellenes hatása azonban itt is nyilvánvaló. Családon belüli erőszak tehát minden, családi köteleken belül elkövetett fizikai, szexuális vagy érzelmi úton elért megfélemlítés, kényszer, áldozattá tevés. A bántalmazás lehet fizikai (ide tartozik az alvás-megvonásától a gyilkosságig minden fizikai bántalmazás), szóbeli (az érzelmi zaklatás (ahízis), és az elhanyagolás is (abúzus), gazdasági (az alapvető szükségletek megvonása stb.) és végül társadalmi (izoláció, mindenféle társadalmi cselekedet kontrollja, a szabadság megvonása). Akármelyik –rendszerint egyszerre több típusáról van is szó, láthatjuk, hogy mindig benne van egy másik ember szabadságának korlátozása. Ez egyfajta energia-forrás az elkövetőnek.

A probléma gyökere persze sokkal mélyebben van, mint a tünetek. A rongálás, amit véghezvisz a családon belüli erőszak és a jelen lévő és „megszülető” rongáltság (akár az elkövetőé, akár az áldozaté) eredője nem a test szintjén keresendő. Bármit is érint a zavar, bármilyen 'nem-normális' működésként jelentkezik, az valójában már tovább gyűrőzése a lélek világába. Hamvas ezt az állapotot a „lélek őrülete”-nek nevezi, ahol az ember „valóságérzéke elvész, a másik lélekkel való kapcsolata meglazul és meg is szakad”. Kapcsolódni akar, de nem tud jól kapcsolódni. Agresszív cselekedetei a kapcsolatteremtésre való

egészségtelen, kétségbeesett próbálkozások, félelem-megnyilvánulások. Hátterükben a szeretet-hiány, az elfeledett, talán soha meg nem ízelet szeretet húzódik meg, és az a tévhit, hogy ők nem szerethetők. Az elkövető eleve nem normális közeledési szándéka és közeledése találkozik az áldozat valamely „gyenge pontjával”, és alapja lesz az akár játszmaként is működő kapcsolatnak. Áldozat és elkövető ilyen módon „tökéletesen” összekapcsolódnak. A probléma azonban ennél is sokkal szomorúbb és összetettebb, hiszen ha az emberi élet kezdetére gondolunk, mégiscsak egy olyan alapvető adottságot látunk, ami nagyon könnyen a családon belüli erőszak táptalajává válhat.

A csecsemő különösen, de még a gyermek is feltétlenül függ a szülőktől. „Csecsemőkorunkban, amikor még egyáltalán nem volt észlelésünk függő helyzetünkről, valójában teljes mértékben függőségben éltünk” - írja Winnicott. Védetségünk és zaklathatóságunk nagymértékben függ gyermekkorunkban átélt élményeinktől: rossz esetben érzelmi kompetenciánk kialakulása válik lehetetlenné, így a normális érzelmi fejlődés, mint védőfal hiánya okozza, hogy a gyermek egyre kiszolgáltatottabb, védtelenebb lesz. Egészen bizonyos, hogy csak a spontán módon, odaadóan és szeretettel működő szülő tud minden esélyt megadni gyermekének, hogy az egyszer valóban felnőtté váljon. Az a szülő, aki nem vár el gyermekétől előre kiszemelt viselkedésmódot, szereti, feltétel nélkül elfogadja a gyermekével való kapcsolat intimitását, amely közvetlenség és meghittség maradéktalanul a kapcsolat sajátja. Winnicott az anya-szerepben rejlő paradoxonról írja: „Semmi más, mint 'hűhó'- és feszültségmentes környezet a gyermek szükséglete az egészséges fejlődéshez, és az anyaság paradoxonja éppen az, hogy természetesen és egyértelműen ki kell nőni az anyaszerepből a valódi anyává váláshoz, a gyermekhez való hűség szellemében. Az eléggé jó szülő tehát úgy nő bele ebbe a szerepbe, hogy rögtön el is hagyja azt. Persze közben egy óriási, minőségi átalakuláson megy keresztül, beemelve-befogadva az élményt, amit a gyermek létezése hozott magával, és egyúttal – optimális esetben – alkalmassá válik a szeretés képességére. Vagyis felnőtt a feladathoz, és felnőtté válik. Itt mindjárt vissza is kanyarodhatunk gondolatmenetünk elejéhez: felnőttég, szabadság és agapé-képesség (az érdektelen, valódi szeretet képessége) egybefüggő fogalmak. És persze az, aki valóban felnőtt (és szabad a fent említett módon) válhat igazán szülővé, ebben a magasrendű - és mondhatjuk: normális - értelemben. E l e n - kezű esetben sokkal nagyobb az esély arra, hogy a gyermek felnőtt korában családon belüli erőszak situációjába keveredjen.

A fenti gondolatmenet szellemében fogant grafológiai kutatásunkban** első körben bántalmazottak kézírásait vizsgáltuk – (bántalmazók kézírásainak vizsgálata a kutatás további tárgyát képezi és folyamatban van). A probléma alapvető, az emberi léttel kapcsolatos kérdéseket rejt, és nagyon sok embert érint. Feltételezhető, hogy közvetve vagy közvetlenül az íráskép szintjén is nyomaira bukkanunk. Mégpedig azért, mert az erőszak-tétel - bármely formájában - valamilyen mértékben minden-

képpen feleletet vár az embertől, feltétlenül erő(viszony)-próba. Megküzdést követel. Nem volt és nem is lesz célunk azonban – nem is lehetne –, hogy bizonyítsuk a családon belüli erőszakot íráskép alapján. Egyelőre olyan személyek kézírásainak bizonyos szempontok szerinti grafológiai vizsgálatát végeztük el, akik mindannyian átéltek meghatározó élményként, huzamosabb ideig a családon belüli erőszak valamely (akár több) formáját. Azokat a személyiség-területeket vizsgáltuk, amelyek nagy eséllyel sérülhettek a családon belüli erőszak élményének hatására. Már az eddigi eredmények is nagyon érdekesnek mutatkoztak, ugyanis az áldozatok kézírásaiban bizonyos jelek jelentek meg. A vizsgált területek elsősorban: az énkép, a mozgás- és létezés-igény, a reális önértékelés, az anya-gyermek kapcsolat, az apa, a családról való kép, a szociabilitás (itt a kötődés igénye, a beilleszkedés formája, a kötődés mintázata elsősorban), bizonyos mentális jegyek, (elsősorban a gondolkodás rugalmassága, az intelligencia foka), az affektív élet (az érzelmi egyensúly, az akarat erőssége, az indulatosság foka) és végül a testséma írásképi területei. Azt találtuk, hogy erősen sérültek ezek a személyiség-részek a vizsgált írásminták íróinál, és bizonyos grafológiai elemek túlsúlyban vannak ezekben a kézírásokban. Ezek az eredmények természetesen nem bizonyítják a családon belüli erőszakot, viszont megjelenésük a kézírásban feltételezhet ilyen jellegű élményt a háttérben.

Lehetséges-e egy olyan jövőkép, amely az erőszak bármilyen megnyilvánulásának végét mutatja? Képesek vagyunk-e erre? Hiszen mindannyian, akik a családon belüli erőszak elleni küzdelmet fontosnak tartjuk, ki-ki saját 'mestersége' eszközeivel, azon munkálkodunk, hogy legalább elinduljon a fejlődés. Végül utópisztikus-e az a gondolat, amelyet Wim Wenders *Az erőszak vége* című filmjében követ? Ő ugyanis ugyanezt a problémát járja körül, mindvégig az egyetlen lehetséges evolúciós irányba terelve a külső és belső (a főhős lelki-szellemi fejlődése) cselekményt. A főhősben (aki komoly emocionális terrorban tartotta feleségét) végbemenő pozitív változások a körülötte élők számára is olykor nehezebb (és nehezebben beinduló), de mindenképpen előrevivő „mozgásokat” idéznek elő. A megszokottból kizökkent, életteli tér születik, középpontjában a minőségi átalakulást produkáló és provokáló főhőssel, akinek egyetlen váratlan esemény jelzés-értéke (ő egy milliomos producer, elrabolják és meg akarják ölni) elég a változtatáshoz. „Híddá” válik az új világ megteremtése felé, amelynek képe: az erőszak vége, ami azért jön el, mert az ember (valamilyen szinten az összes szereplő) megérti, hogy nincs külső ellenség (ha van is). Ennek a felismerésnek a megszabadító, szinte időtlen derűjébe oldódik bele a film befejezése. Az agresszió megtanította a főhőst (az elkövetőt) az elengedésre, az áldozat felismerte, hogy az élet igazán ezen a függő kapcsolaton kívül van.

A probléma megoldásához mindkét fél - az elkövető és az áldozat- nagyfokú tudatosodására és változni, változtatni akarására is szükség van. Akkor teljes, ha mindkét oldal 'ki tud vonulni' a családon belüli erőszak-szituációból. (Ez történt a filmben, persze az életben ritkán tisztulnak fel ilyen szépen a dolgok és bizonyos esetekben szinte lehetetlen a kivonulás.) Azonban nem véletlen, hogy a legtöbb, a családi erőszak elleni fellépésről szóló törvény és határozat a probléma tudatosításában, az okta-

tásban, nevelési programokban látja és (több más mellett) jelöli ki a lehetséges „gyógyírt”.

Nemes Antónia

* kiemelés F. Benedek *Van élet a halál előtt?* című filmjéből, Feldmár András előadásából

** A kutatás a Grafológiai Intézetben folyik

A szöveg kiemelések a következő művekből történtek: *Hanvas Béla művei 6., 1994 és D.W. Winnicott, The Child, The Family, The Outside World, Auckland, 1991.*

FELHÍVÁS SZAKIRÁNYÚ TOVÁBBKÉPZÉSRE

A Széchenyi István Egyetem (Győr) Egészségügyi és Szociális Intézetének Szociális Munka Tanszéke 2004. februári kezdéssel négy féléves gyermek-, és ifjúságvédelmi tanácsadó szakirányú továbbképzést indít.

A képzés célja a gyermek- és ifjúsági korosztállyal foglalkozó segítő szakemberek szakmai kompetenciájának, identitásának fejlesztése olyan, az alapképzésben megszerzett tudásra épülő speciális, a célcsoport problémáira fókuszált ismeretek nyújtásával, amely birtokában a szakemberek képesek a családközpontú, rendszerszemléletű, a gyermekek és fiatalok szükségleteit felismerő, érdek- és jogérvényesítést segítő szakmai tevékenység végzésére, megelőző jelleggel, a család szerepét és működését erősítve a gyermeket és fiatalokat védő, szükségleteik kielégítését célzó beavatkozásokra, azoknak az eszközöknek a mozgósítására, amelyek lehetővé teszik a különböző élethelyzetekben jelentkező gyermek- és ifjúságvédelmi intézményrendszer hatékony működtetésére irányuló fejlesztési javaslatok megfogalmazására.

▪ **Az oklevélben szakirányú szakképzettség megnevezése: Gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó.**

A képzésben való részvétel előfeltétele: egyetemi vagy főiskolai szintű végzettség és valamely humán (bölcész, egészségügyi, jogi szociális igazgatási és államigazgatási, közgazdasági, pedagógus, szociális, teológiai) jellegű szakon szerzett szakképzettség.

Legalább két éves szakmai tapasztalat családokkal, gyermekekkel és fiatalokkal végzett segítő munkában. A szakra való jelentkezés nem jár felvételi vizsgával, beszélgetéssel.

▪ **A képzési idő: 4 félév, 540 tanóra, 120 kreditpont.**

A szakirányú továbbképzési szakra való jelentkezés határideje: 2003. december 1.

A mellékelt jelentkezési lapot és az alapfokú felsőfokú képzésről szóló oklevél másolatát tanszéki (az alább megjelölt) címre kell eljuttatni.

A továbbképzés tandíja: 80.000.-Ft/fő/félév.

A szakirányú továbbképzési szakkal kapcsolatos bővebb információkat az alábbi címen lehet megszerezni:

▪ **Nits Lászlóné**

Széchenyi István Egyetem, Szociális Munka Tanszék

9023 Győr, Verseny u. 39

Tel, fax: 96/613-593, E-mail: dandrea@eszi.sze.hu

www.eszi.sze.hu

Az azonos neműek szerelméről

■ PLATÓN: A LAKOMA ÉS THOMAS MANN: HALÁL VELENCÉBEN CÍMŰ MŰVEK JOGI MEGÍTÉLÉSE AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGI HATÁROZAT TÜKRÉBEN

"Törvényben kellene eltiltani serdületlen gyermekek szerelmét, ...mert a gyermekek fejlődése bizonytalan, nem tudni, a bűnhöz vagy az erényhez jut-e el testük és lelkük. A derék emberek önként szabják maguknak ezt a törvényt, a közönséges szeretőket pedig kényszeríteni kellene rá..."

(Platón: A lakoma)

"Először is meg kell ismernetek az emberi természetet, és hogy mi mindenben esett át. Mert a mi természetünk eredetileg nem volt olyan, mint ma, hanem egészen másféle. Először is az emberi nemek száma három volt, nem kettő, mint most, férfi és nő, hanem volt még egy harmadik is, amely egyesítette magában a kettőt, ennek csak a neve maradt ránk, ő maga eltűnt. Valamikor ugyanis az androgün (férfi-nő) külön nem volt, alakra és névre is, s egyenlő része volt mindkét nemből, a férfiből és a nőből; ma azonban csak csúfnév, semmi más. Azután meg mindegyik fajtának teljes, gömbölyű alakja volt, körbefutott a háta meg az oldala, kezük négy volt s lábuk is, mint a kezük, s két teljesen egyforma arcuk egy egészen kerek nyakon. A két ellenkező oldalon levő archoz egy koponya tartozott és négy fül; nemi szervük is kettő volt és minden egyébük, ahogy már ebből el lehet képzelni. Jární egyenesen is tudtak, mint ma, amerre éppen akartak, ha pedig gyorsan kellett menni, mint ahogy a bukfencezők feldobják egyenesen a lábukat és hányják a kereket, ők is, az akkor még nyolc végtagjukra támaszkodva, gyorsan karikázva haladtak előre.

A nemek száma pedig azért volt három, s azért volt ilyen alakjuk, mert a hím a nap sarjadéka volt, a nő a földé, a közös nemű pedig a holdé, mert a holdban is van valami mind a kettőből. Gömb alakúak pedig azért voltak, maguk és a járásuk is, mert hasonlítottak szüleikre.

Erejük és bátorságuk szörnyű volt, s gondolkozásuk nagyra-törő; az istenekkel is megpróbálkoztak, s amit Homérosz Ephi-altészről és Ótoszról mond, az rájuk vonatkozik, hogy az égbe próbáltak fölmenni s ott rátámadni az istenekre.

Ezért Zeusz és a többi isten tanácskozni kezdtek, hogy mit tegyenek velük, de nem találtak kiutat. Arra nem gondolhattak, hogy megölik őket, és mint a gigászokat, villámcsapásokkal semmisítsék meg ezt a fajtát, hiszen ezzel semmivé lettek volna az áldozatok is és mindaz a tisztelet, amit az emberektől kaptak, de elbizakodottságukat sem túrhették. Végül Zeusz hosszas fej-törés után így szólt: 'Azt hiszem, találtam olyan módot, amely meghagyja ugyan az embereket, mégis véget vet féltelenségüknek, mert gyengébbé teszi őket. Kettévágom őket – mondta –, mindegyiket kétfelé. Ezzel gyengébbek lesznek, egyben pedig nekünk hasznosabbak, mert a számuk megnövekedik; s egyenesen fognak jární, két lábon. Ha pedig látjuk, hogy még mindig elbábják magukat és nem akarnak nyugton maradni,

újból kettéhasítom őket, akkor aztán fél lábon ugrándozhatnak.'

Így szólván, kettévágta az embereket, mint ahogy a naspolyát szokás, aszalás előtt, vagy fonállal a tojást. S ahogy egyet elvágott, megparancsolta Apollónnak, hogy az arcot és a fél nyakat fordítsa a vágás felé, hogy kettévágottságát szem előtt tartva, rendesebbé váljék az ember – a többi sebet pedig gyógyítsa be. Apollón tehát megfordította az arcot, azután a bőrt mindenfelől a ma hasznak nevezett részre húzta össze, s akár-csak egy összehúzható pénzes zacskónál, egy nyílást hagyott a has közepén és azt elköttötte, s ezt most köldöknek hívják. A ránk nagy részét elsimította, a mellett egy olyasféle szerszámmal formálta ki, amilyennel a vargák csiszolják simára a kaptafára húzott cipő ráncait; csak néhányat hagyott meg, éppen a has meg a köldök táján, emlékeztetőül az ember hajdani viselt dolgaira.

Miután pedig az egységes természet kettéhasadt, mind a két felet a másikhoz húzta a vágy, átkarolták egymást és összefonódtak, egyesülésre áhítózza, és végül belehaltak az éhségbe és a teljes téltelenségbe, mert semmit sem akartak egymás nélkül csinálni. És valahányszor az egyik fél meghalt, s a másik életben

maradt, az élő másikat keresett magának s azzal ölekezett össze, akár egy teljes asszony fele volt, az, akire rátalált – ezt nevezzük most asszonymak -, akár egy férfié; s így pusztultak el.

Végül is Zeusz megkönyörült rajtuk és újabb módot eszelt ki: áthelyezte nemi szervüket előre; eddig ugyanis a külső részükön volt, és nem egymással egyesültek, hanem mindezt a földre csinálták, akárcsak a tücskök. Áthelyezte tehát előre, s ezzel lehetővé tette, hogy egymással egyesüljenek: a férfi a nőben hajtsa végre ugyanazt, és pedig azért, hogy ha az ölelésben férfi találkozik nővel, megtermékenyítse s utódot hozzon létre, ha pedig férfi férfival, legalábbis kielégülés származzék együttléteükből, s miután abbahagyták, munkájuk felé forduljanak és az élet egyéb dolgaival törődjenek. Ebben az időben vert gyökeret az emberekben az egymás iránti szerelmi vágy, mely ősi természetüket ismét összehozza, igyekszik egyesíteni kettejüket s meggyógyítani az emberi természetet...

Azok a nők..., akik az egykori nő kettévágásából erednek, nem nagyon gondolnak a férfiakkal, hanem inkább a nők felé fordulnak, s ezekből lesznek a leszbikus szeretők. Akik pedig az egykori férfi kettévágásából erednek, azok a férfinemet keresik...mert ahhoz vonzódnak, ami hozzájuk hasonló...természetű fogva nem gondolnak házasságra és gyermeknemzésre, csak a törvényes szokás kényszeríti őket erre, nekik elég volna, ha nőtlenül élhetnének egymás mellett.

Mikor pedig rátalál valaki a maga másik felére...csodálatos mámorba ragadja őket a barátság, az összetartozás érzése és a szerelem, s nem akarnak elválni egymástól egy pillanatra sem...Az oka pedig ennek az, hogy eredeti természetünk szerint teljes egészek voltunk; s a teljesség vágyát és keresését hívjuk Erósznak."

Ha hihetünk Platónnak, akkor természetüknél fogva az embereknek csupán egyharmada heteroszexuális, egyharmada pedig homoszexuális, illetve ugyanennyi lesbikus. A "queer"-hez tartozók valószínűleg kevesebben vannak, mint a természetüknél fogva homoszexuális és lesbikus emberek.

A "queer" szó magyarul többféleképpen szerepel. Lehet főnév, lehet melléknév, de igeként is megjelenhet. Meghatározásakor "furcsá"-ra, "kétes jellemű"-re gondolunk. A leggyakrabban viszont "többszörös nemi identitás"-t jelent. Általában a homoszexuálisokra és a lesbikusokra alkalmazzák, de tágabb értelemben felöleli a transzvesztitákat, valamint a transzszexuálisokat.

A "queer" és a homoszexuális kifejezések közötti lényeges különbség, hogy az előbbi szó negatív címke jellege megszűnt, mivel a szót az érintettek önmagukra alkalmazzák.

Platón Lakomáját tanulmányozva úgy tűnik, az ókor egyik legnagyobb filozófusa a titkok ismerőjeként, ősidők óta velünk születettnek tartja a szexuális irányultságot. Származásunk - férfi, nő, androgün - eleve eldönti, milyen nemű ember után vágyakozunk. S amikor a szerelem kertjébe lépve megpillantjuk önünk másik felét, mint szikrázó angyal az ég ívéen, ártatlanság s szent öröm idején szárnyal a vágy, és Erósz segítségével létrejön a teljesség. Ha párunk beszél, az égiek hangját halljuk. Ha vele sétálunk, tisztátalanság hozzánk nem ér, és éden minden rét, minden békés menedék. Úgy érezzük, szent lábak hajléka a vidék. Halálosnál égőbb tüzek lobognak szívünkben.

Platón szerint az azonos neműek iránt szerelmet érzők nem tehetnek ez ellen semmit. Hiába jogszabály, benne "belépni tilos!" felirat, ha a vágy bennük feléled, a "romlás virága" gyönyörre válik. S a "bűn", ami ősidőktől fogva rájuk szakadt, örökül kapták. Ha elfojtják vágyukat, lelküket felörlik a szív titkos férgel, s a bánat mérgei boldogtalanságot hoznak.

Foucault ezt másképp gondolja. Szerinte a homoszexualitás nem öröktől fogva létezik. Ugyanúgy, mint a nemiség, nem az emberi élet természetes velejárója, hanem kulturális termék.

Ki volt Foucault? Michel Foucault a francia posztstrukturalista elmélet fenegyereke. Filozófus, történész és politikai aktivista volt. 1926-ban született, s 1984-ben, AIDS-ben halt meg.

Egyik legprovokatívabb műve: A szexualitás története. Akkor írta, amikor Európában a szexuális forradalom a végéhez közeledett. Foucault másokkal ellentétben elutasította azt a hipotézist, amely szerint a korábbi, főleg a viktoriánus kori szexuális elnyomatás a huszadik században az egyre inkább kibontakozó felszabadulásnak és felvilágosodásnak adta volna át a helyét. Tagadja, hogy az emberi lehetőségek korlátozásának bús meséje a huszadik század utolsó harmadában örömteli véget ért.

Foucault szerint „a nemiség ...a tapasztalat...konstruált kategóriája, amely történelmi, társadalmi és kulturális, nem pedig biológiai gyökerekből fakad. A nemiség e felfogását nem könnyű megragadni – intuícóellenesnek látszik. A szexualitás a nemi hovatartozáshoz hasonlóan olybá tűnik, mintha egyszerűen csak ott lenne, de egyszersmind valami sajátos, személyes, legbensőbb vágyainkhoz tartozó – az, hogy kit kívánunk, mit kívánunk, és miképpen kívánjuk. Olyasvalami, ami bennünk rejtezik, egyfajta tulajdonság, s a mi tulajdonságunk. Ha azonban ily sokat tipródtunk, hogy a nemiséget természetesnek véljük, ez még nem jelenti azt, hogy csakugyan természetes."

Foucault –t egyébként nem érdekelte, mire vezethető vissza a másság, sokkal inkább annak társadalmi következményeit kutatta.

Foucault egyik leglényegesebb megállapítása, hogy a homoszexualitás mint fogalom viszonylag új keletű fejlemény. Véleménye szerint a szexualitáshoz kapcsolódó minden kategória konstruált és nem felfedezett identitás. Spargo szerint Foucault „nem azt állítja, hogy azonos neműek közötti nemi kapcsolatok a tizenkilencedik századot megelőzően nem léteztek volna. A reneszánsz korban például megbélyegezte az egyház és büntette a törvény az olyan szexuális praktikákat, mint a szódómia, lettek legyen akár férfi és férfi, akár férfi és nő között. A sarkalatos különbség azonban a szexuális gyakorlat szabályozásának e korai formája és a tizenkilencedik századi változat között abban áll, hogy az utóbbi olyasmit vél azonosítani, amit Foucault „faj"-nak nevez – emberi lényeknek egy, a szexuális perverzió által meghatározott típusát. Tehát, míg a tizenhatodik századi férfiakat és nőket arra unszolták, hogy vallják meg, milyen szégyenteljes szexuális ténykedésekbe bocsátkoztak, háborítván a törvényt, az Urat és az országot, addig a kései tizenkilencedik századi férfit, aki egy másik férfival nemi viszonyba került, 'homoszexuálisnak' tekintették, s arra buzdították, hogy önmagát is így tekintse."

Foucault ezt a következő szerint fejezi ki: „A homoszexuali-

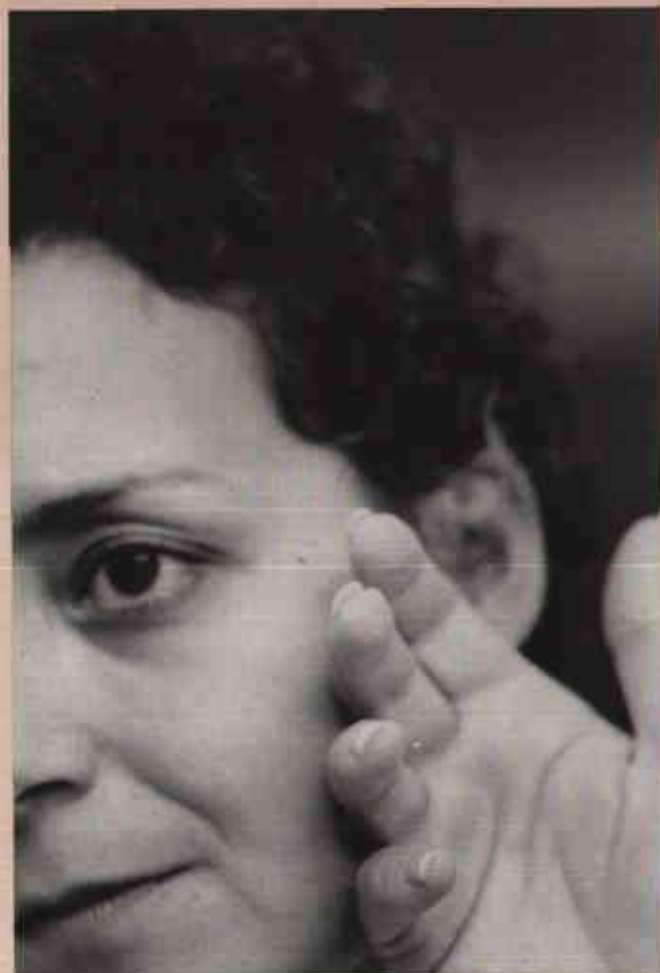
tást attól kezdve tekintik a szexualitás egy lehetséges formájának, hogy leválasztották a szodomiáról és valamiféle belső két-neműséget, lelki hermafroditizmust csináltak belőle. A szodomitá visszaeső eretneknek számított, a homoszexuális viszont emberlípust."

Foucault tehát nem ad választ arra, honnan ered a másság. Platón magyarázatát pedig az elmúlt évtizedek - materializmuson nevelkedett - nemzedéke legfeljebb érdekesnek tartja, pedig a középiskolákban is tanult és már klasszikusnak számító európai irodalomban is lépten-nyomon megjelenik a homoszexualitás.

Ahol Erósz megjelenik, ott a végzet beteljesedik. Lehet valaki köztisztviselőben álló személy, élhet úgy, ahogy ezt környezete elvárja tőle. Elérhet mindent, amire úgy érzi, szüksége van. De amire valójában vágyik, azt semmi más nem tudja elhozni számára Platón szerint, csak Erósz. Mert az ősi vágy felszínre törve, mindig megtalálja azt, kit ezredéve keres.

Ki ne ismerné Szapphó, Verlaine és Rimbaud vagy Wilde életét? Nizsinszkij, Dzagilev és Pulszky Romola tragikus hármását? Ki ne tudna a - közelmúltban a könyvesboltokba került és mély megdöbbenést kiváltott - Thomas Mann Naplójáról? Pedig csak ismerni kell a jeleket, amelyek máglya fényeként eligazítást nyújtanak, és ismerni kell az emberek ősi természetét. Thomas Mann művei pl. az író érzéseinek megnyilvánulásai. Amit érzett és gondolt, bennük megtalálható. Ahogy Gustav Aschenbach lángra lobbant a 14 éves fiú iránt, úgy esett szerelembe Thomas Mann is a pincérfiúval.

Egy "szép fiú haladt el előtte bal felől a homokon. Meztláb volt, hogy kedvére gázolhasson, karcsú lába térdig fedetlen; lassan járt, de oly könnyedén és büszkén, mint aki a cipő nélküli járást egészen megszokta, és a szemközti bódék irányába nézett. De alighogy meglátta az orosz familiát, mely oly meghitt egyetértésben tanyázott, dühös megvetés viharzott végig az arcán. Homloka elborult, szája megrándult, az ajaktól kezdve egyik oldalon elkeseredett rángás tépte föl arcát, és szemöldökét oly erősen összeráncolta, hogy nyomása alatt szinte besüppedtek a szemei, és sötétlen hirdették alóla a gyűlölséget. A földre nézett, majd még egyszer fenyegetően vissza, aztán hevesen eltaszító, irtózó vállmozdulattal hátat fordított az ellenségnek. Tapintat vagy megrendülés, valami tisztelet és szégyenféle érzés kényszere alatt Aschenbach elfordult, mintha semmit sem látott volna; mert komoly ember, ha véletlenül tanúja a szenvedély kitörésének, elriad attól, hogy akárcsak önmaga előtt is, visszaéljen a megfigyeléseivel. De lelke földerült és megrendült egyben, más szóval: boldog volt. Ez a gyerekes fanatizmus ily ártalmatlan életmegnyilvánulással szemben - ez: a semmitmondóan istenit egyszerre közelségbe hozta, a természet drága, pusztán a szem gyönyörűségére alkotott remekét mélyebb érdeklődésre méltónak ítélte, és a serdülő fiú - szépsége révén amúgy is jelentékeny - alakjának oly háttérrel adott, amely lehetővé tette, hogy koránál jóval komolyabban vegyék... Aschenbach sokszor látta a gyermek Tadziót, majdnem állandóan őt nézte;...Látta, rábukant mindenütt: a hotel alsó helyiségeiben, ha a városba vagy visszamenet hűsölt a hajón, még a nagy tér pompázatában is, és gyakran, ahogy a véletlen hozta, itt-ott, úton-útfélen. De főképpen a legkedvezőbb szabályossággal délelőtt a parton nyílt

bőséges alkalmá, hogy áhitattal merüljön el a bájos jelenség tanulmányozásában. Sőt igazában épp ez a szabályozott üdvösség, a körülményeknek ez a napjában egyenletesen visszatérő kedvezése töltötte el elégedettséggel és életörömmel, ezért volt neki drága az ittlét, oly csábító gyönyörűséggel ezért olvadt egyik hétköznapja a másikba... Nemsokára vonalról vonalra, pózról pózra ismerte ezt a sudár, szabadon érvényesülő természetet, örömmel üdvözölte újra minden egyes jól ismert szépségét, és ki nem fogyott a csodálatból, a gyöngéd érzéki örömből. A fiút a sátorhoz hívták, hogy köszönjön egy vendégnek, aki ott a nőekkel foglalkozott; szaladt, azon nedvesen szökkent elő a vízből, furtjei röpködtek, és mikor fél lábára nehezdedve, másikon ujjhegyre támaszkodva kezét nyújtott, elragadóan fordította, hajlította testét, bájos izgalomban volt, elpirult csupa kedvességből, tetszeni akart csupa úri kötelességtudásból. Ott hevert elnyújtózva, fürdőleplet mellén összefogva, finoman csi-szolt karját a homokba, állat a tenyerébe támasztva; az a fiú, akit Jasunak hívtak, mellette guggolt, úgy tette neki a szépet, és semmi sem fogható ahhoz az elbűvölő mosolyhoz, amely a tündöklő gyermek ajkán, szemén játszadozott, mikor felnézett szolgálattelvéi alárendeltjére. Ott állt a tenger szélén, egyedül, távol övéitől, csaknem Aschenbach mellett - két kezét tarkójára kulcsolta, kiegyenesedve, lassan himbálódzott a bokáin, elmerengett a távolba, mialatt apró, nekiiramodó hullámok nyaldosták lábfejét. Mézszínű haja a halántéka és nyaka körül csigázott, a

nap fönt a hátgerincén megcsillogtatta a pihét, a bordák finom rajza, a mellkas szimmetriája átütött a törzsére feszülő burkon, hónalja még sima volt, mint a szobroké, térdhajlása ragyogott, és kékes erezte miatt úgy látszott, mintha valami átlátszó anyagból lenne a test. Mily szilárd, mily hajszálra pontos kifejezése volt az eszmének ez a nyúlánk és tökéletes ifjú termet!... Az álom kerülte, a csodás és egyforma nappalokat boldog izgalommal teljes, rövid éjszakák váltogatták. Pedig korán aludni tért, mert kilenc óra tájt, amikor Tadzio eltűnt a láthatárról, számára vége volt a napnak. De pitymallatkor enyhén végigborzongó ijedség rázta föl, szíve emlékezett kalandjára, nem volt tovább maradása a vankosok közt, fölkelt, és könnyen beburkolózva a hideglelős hajnal ellen, a nyitott ablakhoz ült, hogy bevárja a napkeltét. A csodálatos színjáték áhítattal töltötte el álomban megtisztult lelkét. A föld, az ég, a tenger még kísértetiesen sápadt üvegfényben derengett: az űrben még egy halódó csillag úszott. De jött egy lehelet, szárnyaló üzenet megközelíthetetlen hajlékokból, hol Éosz fölkelt férje mellől; és beállt az ég és a tenger legtávolibb síkjain az édes pirulat, első jele a teremtés fogantatásának. Jött az istennő, a legényszöktető, Kleitosz, Kephalosz elbrablója, aki dacolva az egész irigy Olümposszal, élvezte szép Órion szerelmét. Rózsaeő eredt meg ott a világ peremén. Kimondhatatlanul bűbájos, tündöklő virágzapor; szolgálatkész amorettek: gyermeteg felhők libegtek rózsás, illatos kékségben, a fátyolos ég patyolatában, bíbor ömlött a tengerre, amely mintha rezgőn áramlott volna előre, aranydárdák lövelltek alulról föl az égi tetőre, a ragyogásból véstes lobogás lett, hangtalan, isteni, pusztító erővel hömpölygött föl a tűz, a csapkodó láng, és kapáló patákkal szöktek az égre a testvéristen szent paripái. Az isteni pompa körülragyogta a magános virrasztót; lehunyta a szemét, pilláit, és a dicsfény csókjában fűrésztötte. Hajdani érzések, szívének korai, drága gerjedelmei életének kemény robotjában holtra váltak, most visszatérve oly furcsán másfélék - zavart, elámult mosollyal ismert rájuk. Merengett, álmodott, ajkai lassan jártak egy névre, és egyre mosolygó, fölfelé fordított orcával, ölében összekulcsolt kézzel, még egyszer elszunnyadt a karosszékekben... amikor Velence mögött nyugovóra tért a nap, a park lócájára ült, hogy láthassa Tadziót, aki fehér ruhában, színes övvel a derekán, a hengerezett kavicsos téren labdázott, és úgy hitte, Hüakinthoszt látja; akinek halnia kellett, mert két isten szeretett belé. Úgy van, érezte Zephürosz maró irigységét vetélytársára, aki elfelejtette a jósjelet, az ijtat és a kitharát, hogy folyton a szép fiúval játszadozzék; látta a hajítókorongot, mellyel a kegyetlen féltés a kedves homlokot vette célba és találta el, maga belesápadt, amint fölfogta a megrogyó testet, és a drága vérből fakadó virágra írta vég nélküli panaszát. Nincs különösebb és kényesebb valami, mint emberek viszonya, akik csak látásból ismerik egymást - akik nap nap után, óráról órára találkoznak, és amellett az illendőség vagy a saját maguk szeszélye kényszeríti őket, hogy egy köszönés, egy szó nélkül fönnartsák a közömbös idegenség látszatát. Nyugtalanág és túlfeszített kíváncsiság lebeg közöttük, a megismerkedés, a közeledés kielégítetlen és természetellenesen elfojtott vágyának hisztériája és főként valami feszes tisztelet, mert addig szereti és becsüli az ember az embert, ameddig megítélni nem képes, és a vágy a hiányos meg-

ismerés szülötte. Valaminő vonatkozásnak és ismeretségnek szükségképpen ki kellett fejlődnie Aschenbach és az ifjú Tadzio közt, és az öregebbik fél mélységes örömmel állapíthatta meg, hogy érdeklődő figyelme nem maradt teljesen viszonzatlan. Mi készítette például a szép fiút arra, hogy ha reggelenként a strandon megjelent, most már egyszer se kerüljön a sátrak mögé a pallóra, hanem csakis az elülső úton, a homokon át ballagon a családi sátorhoz, Aschenbach hajléka előtt, néha szükségtelenül közel hozzá, úgyhogy asztalát, székét csaknem súrolta? Egy fölényes érzés hatott-e ily vonzóan, ily lenyűgözően zsenge és gyanútlan tárgyára? Aschenbach nap nap után várta Tadzio jöttét, és ha jött, olykor úgy tett, mintha mással foglalkozna, és színlelt figyelmetlenséggel engedte, hogy a szép fiú elhaladjon előtte. Néha azonban fölpillantott, és tekintetük találkozott. Mindketten komolyak voltak ilyenkor... (Máskor pedig) hátradőlve, lecsüngő karokkal elsusogta a vágy közkeletű formuláját - amely itt képtelen, abszurd, tilalmas, nevetséges és mégis szent, tiszteletre méltó még itt is: 'Szeretlek!'... Voltak azért pillanatai, amikor megtorpant, és félig-meddig magára eszmélt. Mire jutottam! - gondolta megütközve ilyenkor. - Mire jutottam! Mint minden férfi, akiben a természettől való kiválóság arisztokratikus érdeklődést ébreszt saját származása iránt, megszokta, hogy életének eredményeinél és sikereinél őseire gondoljon, lelkében megbizonyosodjék azoknak jóvahagyásáról, megelégedéséről, azoknak kikényszerített becsüléséről. Most, itt is, rájuk gondolt, ennek a tilalmas élménynek a hálójában, ily egzotikus érzelmi kicsapongások kábulatában, az ő rátarti önfegyelmükre, becsületes férfiaságukra gondolt, és búterhesen mosolygott: mit mondanának? De igaz, mit szoltak volna az ő egész életéhez, amely az övéktől az elfajultságig különbözött, a művészet igájába hajlott életéhez, amelyről régen, ifjú fővel, elődeinek polgári észjárásával, maga is oly csúfondáros vallomásokat hangoztatott; s amely alapjában véve annyira hasonlított az övékhez! Ő is szolgált, ő is katona volt és hadfi, mint annyiuk - mert a művészet háború volt, órló harc, amit a mai ember nem bír soká. Ez az élet csupa önmegtágadás, 'csakazértis', kemény, állhatatos, önmegtartóztató élet, amelyből ő a kor szelid heroizmusának jelképét alakította ki - szerette férfiasnak, szerette bátornak mondani, s kezdte úgy látni, hogy Erősz, ki őrajta uralkodik, az ilyen élethez valahogy különösképpen illik és vonzódik. Vagy nem a legvitézebb népeknél állott-e mindig a legnagyobb tekintélyben, sőt nincs-e írva, hogy városaikban a vitézség folyton virágzott? Az ősidők hány meg hány daliája hordta önként a jármát, mert semmit sem tekintettek lealázónak, ami az istentől jött, és mindaz, ami, ha más célzattal történik, gyávaság megvetett jelének számított volna: térdre omlás, esküdözés, kérlelés és rabszolgaalázat - szerelmesnek nemhogy szégyenére vált, hanem inkább dicsőségére. Így alakult ki az igézetben gondolkodása, így keresett támaszt méltósága megőrzésére."

Thomas Mann hőse viszont nem létesít szexuális kapcsolatot a serdülő fiúval. Érzései nem manifesztálódnak, tisztán lelki síkon mozognak. A mű olvasásakor mégis megborozunk. Mi lenne, ha az én gyermekembe szeretne bele egy ötven éves férfi? Tudjuk, hogy a 14. életév betöltése után a büntetőjog ma eszköztelen a bejegyezésen alapuló szexualitásoknál.

Azt is tudjuk, hogy Aschenbach érzései valódi szerelemből fakadnak, és az igazi, nem a közönséges Erósz tüze hevíti. A közönséges Erósz ugyanis "azt csinálja, ami éppen adódik; ez az a szerelem, amellyel a silány emberek szeretnek. Az ilyenek először is egyformán szeretik a nőket és a fiúkat, azután meg akármelyiket szeretik is, a testüket jobban szeretik, mint a lelküket, és a legostobábbakat választják ki maguknak, mert csak azt nézik, hogy céljukat elérjék, s hogy szépen-e vagy sem, azzal nem törődnek. Éppen ezért azt teszik, amit éppen a véletlen hoz, akár jó az, akár az ellenkezője... A másik Erósz viszont az égi istennőnek a sarja...távol áll tőle a féktelenség."

Igazat kell adnunk Platónnak akkor, amikor arról ír, hogy "törvényben kellene eltiltani serdületlen gyermekek szerelmét." A kérdés már csak az, meddig serdületlen a gyermek: a hatályos hazai jog szerint 14 éves korától érett a szexuális kapcsolatokra. (Valóban így van-e, ez már egy másik tanulmány témája lehetne.) Hogyan vezetett ideig a jog rögös útja?

A történelem folyamán változott a másság megítélése. „A görög-római kultúrában a vágyakat és a nemi praktikákat az etika vagy a morál körébe tartozóknak tekintették, de még véletlenül sem az emberi élmények azon végső szégyenletes vagy elkedőzött igazságaként, amivé ezek utóbb lettek. S ami a lényeg: az etikát az egyén önmagához való viszonyaként fogták fel, nem pedig viselkedési szabályok és normák alapjaként; a fenytést pedig arra irányuló gyakorlatnak tekintették, hogy az egyes ember szabadságra és autonómiára tegyen szert, nem pedig hogy másokat maga alá gyűrjön. Míg a görög és római társadalmak némileg elütöttek egymástól, amennyiben az utóbbi a heteroszexualitásra és a házasságra nagyobb hangsúlyt fektetett, addig a keresztény kultúra drasztikusan szakított a klasszikus világ erkölcsiségének egész modelljével. A kereszténység – Foucault szerint – egyetemes erkölcsi kódexet alakított ki, s a diktátumok egyre inkább a nemiség igazságára össz-

pontosultak. Míg a rómaiak a vágyakozásban az ártalmak lehetőségét látták, a keresztények ugyanazt már lényege szerint bűnnek tekintették." A felvilágosodástól kezdve szemléletbeli változás történt. A szexualitást már nem szabályozni és igazgatni akarták, hanem megítélni, elkövetőit pedig elítélni.

A második világháború utáni Európa legtöbb demokráciájában megszüntették a homoszexuálisokra vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket. Sokáig betegségként kezelték. A homoszexuális embert deviánsként patalogizálták. Olyan személynek tartották, aki fejlődésében elferdült, aki kezelésre szorul. Csak a hetvenes évektől mondták ki, hogy a homoszexualitás nem betegség, ezért azt gyógyítani sem kell.

Magyarországon 1961-től az állam a büntetőjog eszközeivel nem avatkozik be a nagykorúak homoszexuális kapcsolataiba, amennyiben azok kölcsönösségen alapulnak. Természetesen az erőszakot ugyanúgy büntetik, mint a heteroszexuális kapcsolatok esetében. 2002-ig a büntetőjog diszkriminatív volt a fiatalok sértettek esetében, a felnőtt homoszexuális elkövetők hátrányára. A heteroszexuális fiataloknak ugyanis megengedte, hogy 14 éves koruktól kezdve nemi életet éljenek, az azonos neműek esetében viszont ez a 18. életév betöltése után volt lehetséges. Ezt a nyilvánvalóan hátrányos megkülönböztetést szüntette meg az Alkotmánybíróság, amikor a Btk. alkotmány-sértő rendelkezéseit megsemmisítette.

Egy valós és az abúzus körébe tartozó probléma viszont továbbra is megmarad, függetlenül a "felek" szexuális irányultságától. Ez a gond mind a hetero-, mind a homoszexuális kapcsolatoknál jelentkezik. Úgy tűnik, az ókorban Plátón tudta a megoldást. Írásomat ezért ugyanazzal az idézettel zárnám, amely egyben a tanulmány mottója is: "törvényben kellene eltiltani serdületlen gyermekek szerelmét, ...mert a gyermekek fejlődése bizonytalan, nem tudni, a bűnhöz vagy az erényhez jut-e el testük és lelkük. A derék emberek önként szabják maguknak ezt a törvényt, a közönséges szeretőket pedig kényszeríteni kellene rá..."

Kiss Anna

Elhúnyt egy példakép

■ SZÉP KÁROLYNÉ EŐRI SZABÓ LENKE

*„Ismertük őt. Nem volt nagy és kiváló,
Csak szív a mi szívünkhöz közel álló.”
(Kosztolányi)*

Arhív

Nem volt országos híru gyermekvédő, de egyike volt a szakmánk nagy alakjainak. 80 évet élt, és ebből közel 50 évig a gyermekvédelemben dolgozott.

A háború után, 1946-ban a frissen végzett tanítónő tudatosan kért állást gyermekotthonban. Bentlakó fiatal lányként 60 gyerek gondviselésével bízták meg. Ahogy sokszor mesélte - katonás rendben volt a kislányok minden holmija, a copfok befonva, masnival megkötve, a ruhákon a gombok hiánytalanul begombolva, - úgy álltak reggelente a nagyon szigorú igazgató előtt.

Később Bicskére került, ott indult el felfelé ívelő pályája. 1953-ban rábízták a Fővárosi Bányai Júlia Gyermekotthon felújítását, berendezését és igazgatását.

Temetésén Péva Ibolya, a Miskolci Nemzeti Színház örökös tagja búcsúzott a régi növendékek nevében. Őt idézem: „12 évesek voltunk, amikor a Bányába kerültünk. Lenke néni lett az igazgató, de alig volt nálunk idősebb. Szép volt, szigorú volt, és nagyon szerettük őt.”

Szép Károlyné, Eőri Szabó Lenke volt a Bányai első igazgatója. Ismerte minden követ, élete minden jelentős eseménye a gyermekotthonhoz kötődött. Nem akart férjhez menni, az egész életét a gyerekeknek, munkájának rendelte alá.

Volt egyszer egy nagyon beteg kisfiú az otthonban. Éjszakákon át virrasztott mellette emésztette a láz a gyerek kicsi testét. Lenke hűvös keze simogatta, s a kisgyermek jobban kezdett lenni, és ránézett, majd így szólt: „mama, de jó, hogy itt vagy”. Akkor és ott hasított bele az érzés, át akarja élni a valódi anyaságot is. Csodálatosan szép házasságban élt. Lánya maga is pedagógus lett.

1997-ig dolgozott a Bányai Gyermekotthonban, közben néhány évre elment tanítani, majd visszahívták. Hosszú évekig volt otthonvezető igazgatóhelyettes, később, amikor már nem akart vezető lenni, a legproblémásabb csoport nevelőjeként dolgozott.

Szép Károlyné Lenke vezetésre termett. Súlya volt minden tettének, szavának, de szeme pillantásának is.

Aki a közelében élt, hatása alá került, akár gyerek, akár felnőtt volt, akár akarta, akár nem. Maga volt a szeretet, tisztelte az igazságot, és mélységesen hitt az emberi jóságban. Jó volt mellette gyermeknek lenni. A keze mindig simogatott, a szeme mosolygott, de tudott jegesen is nézni, mikor jó oka volt rá. Tudott dicsérni és elismerni. A gyerekek számára a biztonságos szeretetet sugározta. Nála nem volt bizonytalanság, ő volt a kiszámíthatóság és a következetesség.

Sokan gondoltuk őt a mércének. Neki akartunk megfelelni. Számomra Lenke példakép volt. Tőle tanultam meg az apróságokra jobban odafigyelni, meglátni, észrevenni a láthatatlant. Mellette váltam vezetővé. A hihetetlen igényessége minta volt. Az egész lény harmóniát sugárzott. Külső megjelenésében az összeszedettség, az önfegyelem jellemezte. Iszonyatosan sokat tudott követelni, s ennek sokan, gyerekek, felnőttek meg akartunk felelni. A Tőle kapott dicséret, elismerés, nagyon értékes volt. Tudta kiből mit és hogyan lehet kihozni. Varázslatosan tudott az emberrel bánni. Hite, hitelessége volt.

2001 májusában találkoztunk szerveztünk a Bányában. Lenke körül zsongott az élet, régi gyerekek, unokákkal, kollégák - akikkel 1953-ban együtt nyitotta meg a Bányait - és számtalan barát.

A ragyogó szemek, a virágok, a kinyújtott kezek arról tettek bizonyosságot, hogy nem felejtjük el, emlékezünk rá, továbbra is közöttünk él. Szinte percenként lehetett hallani: „ha Lenke néni, akkor.... Tessék elképzelni.....a Jóska, Pisti azóta is a férjem..... gyerekek, ő az a Lenke néni, akiről beszéltem, stb., stb.

Kézről kézre adták, ölelték, simogatták. Nagyon boldog volt, és sugárzott a büszkeségtől.

Portré filmet terveztünk együtt a „Gyermekvédelmi Arcképcsarnok” számára. Örült, kitüntetésnek élte meg. Halogatta, majd ha meggyógyulok, így ne lássanak.

Sajnálom, hogy nem voltam erőszakosabb. Egy olyan ember ment el, aki a Fővárosi Gyermekvédelem fél évszázadának tanúja és egyik szerény tartóoszlopa volt.

Szendrey Sándorné

ERŐSZAKMENTES KOMMUNIKÁCIÓ

■ AZ EGYÜTTÉRZÉS NYELVE

Egy hathatós módszer az együttérzésen alapuló kapcsolatok kialakítására és fenntartására. Segít megelőzni és megoldani a konfliktusokat, valamint lehetőséget nyújt olyan cselekvési program kialakítására, ahol mindeki szükségletei kielégülnek.

- A programokat vezeti:

Rambala Éva

a Nemzetközi Erőszakmentes Kommunikációs Központ által akkreditált tréner

- Helyszín: TEGYESZ Bp. VIII. Alföldi u. 9-13.

A programon való részvétel ingyenes

Létszám: 6-25 fő

Október 28. kedd 9.00-13.00

■ A dühünk átalakítása.

Hogy soha többet ne kelljen sem elfojtani dühünket, sem ki-robbanni, hanem mindannyiunk számára gyümölcsözően tudjuk használni a bennünk lévő életenergiát.

FŐBB TÉMAKÖRÖK:

- A dühössé válás folyamatának vizsgálata.
- A „düh” energiájának átalakítási lehetőségei.
- Saját dühöm irányítása.
- Empatikus kommunikáció dühös emberekkel.
- Egyéni esetek feldolgozása.

November 19. szerda 9.00-13.00

■ Empátia önmagunkkal és másokkal.

Mindazoknak, akiknek elege van a csatákból, s nyugalomra, megértésre vágynak.

- Az empátiát gátló szemléletmód jellemzői
- Együttérzés önmagammal.
- Együttérzés a szenvedővel.
- Hogyan kérjünk megértést, valakitől, aki tanácsot készül adni.
- Hogyan szabadíthatjuk fel magunkat az érzelmi rabszolgaság alól.
- Együttérzés vagy konkrét cselekvés?

December 3. szerda 9.00-13.00

■ Hogyan kezeljük konfliktusainkat a munkahelyünkön.

- A konfliktusok szokásos és javasolt megoldási lehetőségei.
- A sikeres kommunikációt blokkoló tényezők
- A meghallgatás művészete, ennek négy formája.
- Hogyan tudjuk a munkatársak ellenállását együttműködéssé alakítani.
- A köszönetnyilvánítás jelentősége, formája.
- Hogyan mondjuk ki és halljuk meg a "NEM"-et

Minden téma feldolgozása az Erőszakmentes kommunikáció szemléletére épül.

Ugyanezekon a délutánokon (14.00-18.00) haladó, csoport, mindazok számára, akik már résztvettek legalább egy délelőtti bevezetőn.

Változás lehetséges, kérjük jelezze részvételi szándékát, hogy értesíthessük, ha az időpont változott.

■ Jelentkezés: Ollé Ágotónál, 32 32 944

Amennyiben ismer valakit, akit érdekelhet ez a program, kérem, juttasd el számára az információt vagy addja meg nekem az Ő címét.

■ Az Erőszakmentes kommunikáció két fő része:

- *Önmagam kifejezése egyértelműen és őszintén, anélkül, hogy bárkit is vádolnék vagy kritizálnék,*
- *Empátiával meghallani a másikat, függetlenül attól, hogyan fejezi ki önmagát.*

A képzés során a módszer megismerése mellett minden résztvevőnek lehetősége nyílik próbálkozást tenni saját konfliktusainak békés rendezésére. A modell értékét emeli, hogy hatékonysága független attól, hogy partnerünk ismeri-e, vagy gyakorlott-e alkalmazásában.

■ Az alábbi készségek fejlesztésében nyújt segítséget

- *Hogyan motiváljuk a diákokat megfélemlítés, büntudatkeltés és megszégyenítés nélkül.*
- *Hogyan lehet a demokratikus értékeket, a toleranciát, az együttműködést és a harmóniát megalapozni, fejleszteni.*
- *Konfliktusainkat oly módon tudjuk megoldani, hogy az erősítse a kölcsönös bizalmat és egymás megértését.*
- *Hogyan mondjunk NEM-et tiszteletteljesen és visszautasítás nélkül.*
- *A teljesítményt úgy értékeljük, hogy azzal ne elnyomjunk, hanem növekedésre és tanulásra buzdítsunk.*
- *Képesek legyünk harmonikus kapcsolatokat kialakításra, azok fejlesztésére.*
- *Az eddig sikertelen és sokszor fájdalmas, konfliktusokba torkolló „kommunikációt” fokozatosan valódi párbeszédre alakítsuk át.*
- *Stresszmentesítés, az érzelmi terheket könnyebben viseljük.*
- *Egészséges önbizalom és tudatos, odafigyelő életszemlélet alakuljon ki és fejlődjön.*
- *Hogyan törjük át azokat a gondolkodási mintákat, amelyek haraghoz és depresszióhoz vezetnek.*
- *Hogyan használjuk fel az empátia gyógyító erejét az oktatásban.*
- *Hogyan tegyük az életet csodálatosabbá magunk és mások számára.*
- *Hogyan fejezhetjük ki magunkat őszintén kényelmetlen helyzetekben.*
- *Hogyan halljuk meg együttérzéssel tanítványainkat, munkatársainkat akkor is, amikor agresszívek, követelőzők, s tegyük mindezt anélkül, hogy feladnánk a saját értékrendünket.*
- *Képesek legyünk minden helyzetben megtalálni az a megoldást, amivel mindenki szükségletei kielégíthetőek.*
- *Az eddig is jól működő kapcsolatunkat gazdagítani tudjuk, a problémáinkat rendezni.*
- *Mennyire fontos a köszönetnyilvánítás: ennek szerepe, formái.*

■ A programvezetőről:

A Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola elvégzése után ugyanitt középiskolai tanári képesítést szereztem. Évekig az üzleti életben dolgoztam, miközben a grafológia volt a hobbim. Végül az Erőszakmentes kommunikáció által javasolt szemléletmódban megtalál-tam azt, amit mindig kerestem: mi az, ami valóban növeli az életem minőségét, anélkül, hogy bárkinek is ártanék.

1996 óta folyamatosan tanulok Marshall Rosenberg-től, a modell kidolgozójától, 1999 óta rendszeresen dolgozom mellette mint az International Center for Nonviolent Communication (Nemzetközi Erőszakmentes Kommunikációs Központ) által akkreditált tréner (az Amerikai Egyesült Államokban, Braziliában, Dániában, Horvátországban, Kanadában, Lengyelországban, Mexikóban, Moldáviában, Puerto Ricón, Romániában, Sri Lankán, Svájcban, Svédországban).

